

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Η Οικονομική Κρίση στη Βραζιλία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ ΨΙΜΟΥΛΗ

Επιβλέπων: Μιχαηλίδης Παναγιώτης
Επ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Αθήνα, Μάρτιος 2012

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Η Οικονομική Κρίση στη Βραζιλία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της
ΧΡΥΣΟΥΛΑΣ ΨΙΜΟΥΛΗ

Επιβλέπων: Μιχαηλίδης Παναγιώτης
Επ. Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την Μαρτίου 2012.

(Υπογραφή)

.....

(Υπογραφή)

.....

(Υπογραφή)

.....

Αθήνα, Μάρτιος 2012

(Υπογραφή)

.....

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΨΙΜΟΥΛΗ

Διπλωματούχος Σχολής Εφαρμοσμένων Μαθηματικών και Φυσικών Επιστημών
© 2012 – All rights reserved

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Εισαγωγή

Η Βραζιλία είναι η μεγαλύτερη εθνική οικονομία της Λατινικής Αμερικής και η έκτη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως σύμφωνα με πηγές του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Αποτελεί μια από τις ραγδαία αναπτυσσόμενες οικονομίες, ενώ και οι προοπτικές της, παρά τις ζοφερές οικονομικές συνθήκες παγκοσμίως, είναι ενθαρρυντικές. Είναι όμως και μια χώρα που χαρακτηρίζεται από μεγάλες οικονομικές ανισότητες και φτώχεια για μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Βρίσκεται σε μια πολύπαθη περιοχή, όπου άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως η Αργεντινή και το Μεξικό, οι οποίες βρέθηκαν στο κέντρο μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης στα τέλη του εικοστού αιώνα, τελικά βρέθηκαν να υποκύπτουν στις πιέσεις των αγορών.

Η ταραγμένη οικονομική ιστορία της χώρας είναι ένα ισχυρό κίνητρο για τη μελέτη της οικονομίας της Βραζιλίας. Τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι ηγεσίες της χώρας, οι πολιτικές που ακολούθησαν επί σειρά ετών, τα λάθη και οι επιπτώσεις τους στην οικονομία και στις ζωές των πολιτών επί μια εικοσαετία, πριν έρθει η ανάπτυξη και η χώρα αποκτήσει ένα ισχυρό υπόβαθρο για να ξεπεράσει το χρόνιο πληθωριστικό πρόβλημα, αποτελούν ένα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης. Αλλά ακόμα και όταν ο πληθωρισμός έδειξε να υποχωρεί σε μόνιμη βάση, οι διεθνείς συνθήκες και οι επιπτώσεις των λύσεων που επιλέχθηκαν για την καταπολέμηση του πληθωρισμού, όταν και αναδείχθηκε το πρόβλημα του διεθνούς χρέους, η κατάσταση για την πολύπαθη οικονομία της Βραζιλίας ήταν κάθε άλλο παρά ρόδινη.

Η μαζική φυγή κεφαλαίων από τη χώρα σε μια περίοδο που οι αγορές ήταν φοβισμένες από το χρεοστάσιο της Ρωσίας, αλλά και την οικονομική κρίση στην Ασία, ώθησε τη Βραζιλία σε ένα δάνειο από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της. Ένα δάνειο που κατάφερε να εξυπηρετήσει, και μάλιστα πρόωρα.

Πολλές φορές οι επιλεγόμενες πολιτικές για την καταπολέμηση του πληθωρισμού, το μείζον πρόβλημα επί σειρά ετών, έρχονταν σε σύγκρουση με τις πολιτικές που έπρεπε να ληφθούν για την εξυπηρέτηση του διεθνούς χρέους. Για άλλη μια φορά όμως οι διεθνείς συνθήκες και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές βοήθησαν ώστε η Βραζιλία να εξέλθει αλώβητη από την κρίση, και μάλιστα πιο δυνατή από ποτέ, με βάσεις για μια ισχυρή ανάπτυξη.

Το οικονομικό αυτό θαύμα της Βραζιλίας αξίζει να μελετηθεί από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, και κυρίως από χώρες οι οποίες ταλανίζονται από έντονα οικονομικά προβλήματα, όπως η χώρα μας. Τα προβλήματα, όπως και οι πολιτικές που επιλέχθηκαν για την αντιμετώπισή τους, μπορεί να μην είναι τα ίδια, δεν παύουν όμως να δίνουν έναυσμα για κριτική σκέψη και σύνθεση απόψεων. Μία οικονομική κρίση, είτε αυτή είναι κρίση χρέους, είτε πληθωριστική ή οτιδήποτε άλλο, αποτελεί μια πρόκληση για τους οικονομολόγους διεθνώς και οι κατάλληλες λύσεις, οι οποίες ποτέ δεν αποτελούν μονόδρομο, μπορεί να επιτευχθούν μετά από πολυετείς προσπάθειες.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη της σύγχρονης οικονομικής ιστορίας της Βραζιλίας και ειδικά της χρόνιας πληθωριστικής κρίσης η οποία ήταν το κύριο θέμα στην οικονομική ατζέντα όλων των κυβερνήσεων. Η Βραζιλία αποτελεί σήμερα μια από τις πιο ελπιδοφόρες και πλέον αναπτυσσόμενες οικονομίες παγκοσμίως. Στο πρόσφατο παρελθόν όμως η οικονομία της μαστιζόταν από δισεπίλυτα και χρόνια προβλήματα, με κυριότερο αυτό του πληθωρισμού, το οποίο ανεπιτυχώς προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν οι κυβερνήσεις της χώρας. Πραγματοποιείται μια σύντομη μελέτη της οικονομικής και πολιτικής γεωγραφίας της Βραζιλίας, και μια μικρή ιστορική αναδρομή μέχρι το 1985, όπου έγινε και η μετάβαση στη δημοκρατία. Εξετάζεται ο ρόλος του εικοσαετούς στρατιωτικού καθεστώτος στην οικονομία, καθώς και η οικονομική κατάσταση της χώρας την εποχή εκείνη. Γίνεται ενδελεχής μελέτη των συνθηκών που αντιμετώπισαν οι δημοκρατικές κυβερνήσεις από το 1985 και μετά, οι προσπάθειές τους να αντιμετωπίσουν την κρίση σε μια χώρα η οποία ανέκαθεν μαστιζόταν από φτώχεια και μεγάλες κοινωνικές ανισότητες και αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους απέτυχαν. Μελετώνται οι πολιτικές, τα λεγόμενα «ετερόδοξα σοκ», με τις οποίες οι κυβερνήσεις από το 1985 μέχρι και το 1992 προσπάθησαν να νικήσουν άδοξα το φάντασμα του πληθωρισμού. Γίνεται εκτεταμένη ανάλυση του «Σχεδίου Real», μια σειρά πολιτικών που κατάφεραν τελικά να τιθασεύσουν το πληθωριστικό πρόβλημα. Εξετάζονται αναλυτικά οι κυβερνήσεις Cardoso και Lula και οι πολιτικές τους, κατά τις οποίες η Βραζιλία κατάφερε να βγει από το τέλμα και να εξελιχθεί σε μια εύρωστη οικονομία. Παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία για κάθε περίοδο και γίνεται κριτική στις πολιτικές που ακολουθήθηκαν. Τέλος, πραγματοποιείται μια σύντομη αναφορά στο παρόν της Βραζιλίας και αναφέρονται οι προοπτικές της χώρας και της οικονομίας της μέσα στο ταραχώδες διεθνές οικονομικό περιβάλλον που επιβάλλει η παγκόσμια οικονομική κρίση σήμερα.

Λέξεις – Κλειδιά

Βραζιλία, Cardoso, Lula, σχέδιο Real, πληθωρισμός, οικονομική κρίση, ετερόδοξα σοκ, σχέδιο Bresser, σχέδιο Collor, πληθωρισμός αδράνειας, πληθωριστική μνήμη, νεοστρουκτουραλιστές, σχέδιο Cruzado, πρόγραμμα PICE, Bolsa Família, real, υποτίμηση, δημόσιο χρέος.

Abstract

The aim of this essay was to study the contemporary economic history of Brazil and especially the inflationary crisis, which has been on the economic agenda over the years. Brazil is one of the most promising developing countries globally. Its recent past though reveals many unsuccessful efforts to face the major inflationary problem by its successive economic leaders. We study briefly Brazil's economic and political geography and its history until 1985 when the country switched from a military regime to a democratic government. The role of the twenty year military regime on the inflationary chronic crisis is considered, along with the country's economic state. We study extensively the problems that were faced by the democratic governments faced after 1985, and the efforts that were carried out in order to deal with poverty, inflation, huge financial and social inequalities. We focus on the reasons that marked them as unsuccessful and the characteristics of the policies ("heterodox shocks") that tried to face the inflationary problem. An extensive analysis of the so called "Plan Real" is attempted, a series of policies and programs that finally managed to defeat the chronic inflation. We review the policies of the Cardoso and Lula governments, which have managed to boost Brazil into economic growth. We present a thorough picture with financial details for every period in the country's contemporary history. Finally, we refer to the current economic situation in Brazil and study its economic prospects in an international financial environment currently in turmoil, which is dictated by the global economic crisis in our days.

Keywords

Brazil, Cardoso, Lula, the Real Plan, inflation, economic crisis, heterodox shock, the Bresser Plan, The Collor Plan, inertial inflation, inflational memory, neostructuralists, the Cruzado Plan, the PICE program, Bolsa Familla, real, devaluation, public debt.

Περιεχόμενα

	σελ.
1. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.....	10
1.1 Ιστορική αναδρομή.....	10
1.2 Φυσική γεωγραφία.....	12
1.3 Οικονομική γεωγραφία.....	12
1.4 Πολιτική γεωγραφία.....	13
2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1964-1985).....	15
2.1 Πολιτικά δρώμενα.....	15
2.2 Στρατιωτικό καθεστώς και πληθωρισμός.....	16
2.3 Ερμηνεία του πληθωρισμού στη Βραζιλία στα χρόνια του καθεστώτος.....	17
2.4 Στρατιωτικό καθεστώς και χρέος.....	20
2.5 Ερμηνεία του χρέους στη Βραζιλία στα χρόνια της δικτατορίας.....	22
3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1985-1989)	25
3.1 Εισαγωγή	25
3.2 Οικονομική Κατάσταση.....	26
3.2.1 Το σχέδιο Cruzado.....	26
3.2.2 Το σχέδιο Bresser.....	29
3.2.3 Το σχέδιο Summer.....	32
3.2.4 Κριτική και σχολιασμός των τριών πολιτικών.....	33
4. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ F. COLLOR.....	37
5.1 Εισαγωγή.....	37
5.2 Το οικονομικό «Σχέδιο Collor».....	41
5.3 Τα προγράμματα PICE και PND.....	46
5.4 Σχολιασμός της οικονομικής πολιτικής Collor.....	48
5.5 Η αποπομπή του Fernando Collor από την εξουσία.....	55
5. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ CARDOSO.....	57
5.1 Το σχέδιο Real.....	57
5.2 Η δημοσιονομική κρίση (1995-1998) και η κοινωνική πολιτική.....	64
5.3 Η κρίση υποτίμησης του real (1999).....	68
5.4 Η οικονομία της Βραζιλίας από τον Cardoso στο Lula.....	73
5.5 Συμπεράσματα.....	75
6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ: Η ΒΡΑΖΙΛΙΑ ΤΟΥ LULA.....	77
6.1 Η εκλογή Lula και το πολιτικοοικονομικό παρασκήνιο.....	77
6.2 Μακροοικονομική κατάσταση της βραζιλιάνικης οικονομίας.....	79
6.2.1 Συναλλαγματική ισοτιμία και ισοζύγιο πληρωμών.....	80
6.2.2 Νομισματική πολιτική και πληθωρισμός.....	80
6.2.3 Δημοσιονομική πολιτική.....	82
6.2.4 Κοινωνική πολιτική.....	83

6.3 Η αμφισβήτηση.....	87
7. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	88
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.....	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ (1980-2010).....	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΒΡΑΖΙΛΙΑ.....	97
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	101

1. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ*

1.1 Ιστορική Αναδρομή

Η ιστορία της Βραζιλίας ξεκινά με την άφιξη των αυτόχθονων πληθυσμών χιλιάδες χρόνια πριν, οι οποίοι μέσω του Βεριγγείου πορθμού, που τότε ήταν καλυμμένος από παγετώνες, έφτασαν στην Αλάσκα και μετά κατέβηκαν νότια. Οι πρώτοι Ευρωπαίοι που ανακάλυψαν κι εξερεύνησαν τη Βραζιλία ήταν οι Πορτογάλοι το 1500 υπό την αρχηγία του Πέντρο Καμπράλ σύμφωνα με τη συνθήκη Τορντεσίγιας, γι' αυτό και η Βραζιλία είναι η μόνη χώρα της λατινικής Αμερικής που η γλώσσα της και πολλά στοιχεία της κουλτούρας της προέρχονται από την Πορτογαλία. Ακολούθησαν κι άλλοι εξερευνητές προς έρευνα πολύτιμων αγαθών και γης για να εγκατασταθούν, αλλά και την ευκαιρία να ξεφύγουν απ' τη φτώχεια στην Πορτογαλία. Το μόνο αγαθό αξίας που ανακαλύφθηκε αρχικά ήταν το brazilwood (ξύλο απ' το ομώνυμο δέντρο) απ' το οποίο έφτιαχναν κόκκινη χρωστική, και που έδωσε το όνομά του στη χώρα. Σε αντίθεση με την κατακτητική φιλοσοφία των Ισπανών, οι περισσότεροι απ' τους νέους αποίκους ήταν φτωχοί Πορτογάλοι ναυτικοί που δεν ενδιαφέρονταν για έλεγχο και εξουσία, αλλά περισσότερο για επικερδές εμπόριο και καλλιέργεια γης. Έτσι, το εσωτερικό της χώρας παρέμενε ανεξερεύνητο. Η έλευση της ζάχαρης έφερε και το δουλεμπόριο, διαφυλετικοί γάμοι υπήρξαν ανάμεσα σε αποίκους (μετανάστες), ντόπιους ινδιάνους γκουαρανί, και σκλάβους απ' την Αφρική. Οι περισσότεροι Βραζιλιάνοι λοιπόν έχουν ευρωπαϊκή, ινδιάνικη, αφρικανική, μεσανατολίτικη και ασιατική καταγωγή. Αυτή η γενεαλογική πολλαπλότητα είναι ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της τρέχουσας βραζιλιάνικης κουλτούρας.

Είτε με κίνητρο τον προσηλυτισμό (Ιησούιτες), είτε ως τυχοδιώκτες εις αναζήτηση χρυσού, ασημιού ή σκλάβων, οι Πορτογάλοι επεκτείνονται προς το εσωτερικό με ταχείς ρυθμούς. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα συγκρούσεις κυρίως με τους Ισπανούς που οδήγησαν τελικά στην ίδρυση της Ουρουγουάης. Η αλλαγή του κέντρου βάρους του εμπορίου απ' τη ζάχαρη στα μέταλλα και τα διαμάντια μετατοπίζει το 1763 και την πρωτεύουσα του αποικιακού κράτους από την Μπαΐα στο Ρίο ντε Τζανέιρο, απ' το λιμάνι του οποίου θα ταξιδεύει το πολύτιμο φορτίο προς τις Πορτογαλικές μητροπόλεις. Το 1808 κατά τη διάρκεια των ναπολεόντειων πολέμων ο βασιλιάς Ζοάο ο 6^{ος}, υπο τον φόβο του επελαύνοντος ναπολεόντειου στρατού, κατέφυγε στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Ο Ζοάο επέστρεψε στην Πορτογαλία αφήνοντας το γιο του σαν αντιβασιλέα. Όταν οι

Πορτογάλοι προσπάθησαν να επανεπιβάλλουν τον αποικιακό έλεγχο, ο πρίγκηπας ανακήρυξε την ανεξαρτησία της Βραζιλίας στις 7 Σεπτεμβρίου του 1822 και τον εαυτό του αυτοκράτορα της Βραζιλίας (Πέντρο ο 1^{ος}). Μετά από προστριβές με το κοινοβούλιο ο Πέντρο ο 1^{ος} παραιτήθηκε το 1840 αφήνοντας το θρόνο στον πεντάχρονο γιο του (Πέντρο ο 2^{ος}), ο οποίος υπήρξε δημοφιλής μονάρχης, υπό τη βασιλεία του οποίου η Βραζιλία ενσωμάτωσε ένα μεγάλο κομμάτι της Παραγουάης και ήταν αυτός που κατήργησε τη δουλεία, ως το 1889 που αναγκάστηκε να παραιτηθεί μετά από στρατιωτική εξέγερση. Παρόλο που επισήμως ανακηρύχθηκε δημοκρατία, η Βραζιλία κυβερνήθηκε από δικτατορίες ως τις πρώτες εκλογές του 1894. Ακολούθησαν 40 χρόνια ομαλού πολιτικού βίου που συνοδεύεται από περιορισμό των τροπικών ασθeneιών, ένα μεγάλο οικοδομικό πρόγραμμα στο Ρίο που το μετατρέπει σε μία απ' τις ομορφότερες πόλεις του κόσμου, και από δραματική πληθυσμιακή αύξηση κατά μήκος των ακτών.

Η Βραζιλία δε συμμετέχει ενεργά στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, όμως το εμπάργκο απ' τις αγορές της Ευρώπης λόγω του γερμανικού αποκλεισμού, και η καταβύθιση δύο πλοίων της την οδήγησαν στο πλευρό της Αντάντ. Το 1930 ο ηττημένος των εκλογών Βάργκας παίρνει πραξικοπηματικά την εξουσία, κυβερνά απολυταρχικά, θεωρείται ιδρυτής του νέου βραζιλιάνικου κράτους (Estado Novo), αλλά αποκαλείται κιόλας «ο πατέρας των φτωχών».

Ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος βελτίωσε τις λιμενικές υποδομές της Βραζιλίας, τα αεροδρόμια και το σιδηροδρομικό δίκτυό της. Αναβαθμίστηκε η βιομηχανική, αγροτική και μεταλλευτική παραγωγή, τα στρατεύματά της απέκτησαν εμπειρία μάχης και μοντέρνο εξοπλισμό και το διεθνές πολιτικό κύρος της χώρας έφτασε σε νέα ύψη. Στη συνέχεια ο Βάργκας απομακρύνεται αναίμακτα απ' το στρατό το 1945, για να επανέλθει εκλεγμένος από το λαό το 1950. Μετά από 4 χρόνια απομακρύνεται από την εξουσία και την ίδια μέρα αυτοκτονεί.

Από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της υπήρχαν φωνές που υποστήριζαν ότι η αποτελεσματική εκμετάλλευση κι εξερεύνηση της αχανούς ενδοχώρας απαιτούσε η πρωτεύουσα να βρίσκεται στο εσωτερικό της Βραζιλίας. Υπό την προεδρία του Κούμπιτσεκ δημιουργήθηκε η Μπραζίλια η μεγαλύτερη νεοϊδρυθείσα πόλη-πρωτεύουσα του κόσμου, που χτίστηκε ακριβώς για να στεγάσει υπουργεία, δημόσιες υπηρεσίες κλπ. και να αποτελέσει ένα πανίσχυρο διοικητικό κέντρο στο μέσον περίπου της χώρας καθώς και ένα άριστο δείγμα μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Στα χρόνια που ακολουθούν η Βραζιλία ακολουθεί το χορό της εναλλαγής ψευδοδημοκρατικών και στρατιωτικών διακυβερνήσεων, ομολογουμένως όχι τόσο σκληρών όσο

αλλού στη Λατινική Αμερική, π.χ. Χιλή, που άφησαν όμως πίσω τους εκατοντάδες νεκρούς και μια κληρονομιά κοινωνικής καταστολής, ανελευθεριών, λογοκρισίας, υπερπληθωρισμού και μια κατεστραμμένη οικονομία εν γένει. Ο στρατηγός Ζοάο Μπατίστα ντε Ολιβέϊρα Φιγκουεϊράντο, που ήταν ο τελευταίος σ' αυτή την αλυσίδα αξιωματικών, υποσχέθηκε το 1979 ομάλη μετάβαση σε δημοκρατικό καθεστώς κι ελεύθερες εκλογές.

1.2 Φυσική γεωγραφία

Η Βραζιλία έχει έκταση 8.514.000 Km², συνορεύει με τις: Αργεντινή, Βολιβία, Κολομβία, Γαλλική Γουιάνα, Γουιάνα, Παραγουάη, Περού, Σουρινάμ, Ουρουγουάη και Βενεζουέλα. Το κλίμα της είναι τροπικό, αλλά ο νότος είναι κάπως πιο εύκρατος. Βρέχεται ανατολικά απ' τον Ατλαντικό ωκεανό. Το μεγαλύτερο ποτάμι της, κι ένα απ' τα μεγαλύτερα του κόσμου, είναι ο Αμαζόνιος, ο οποίος μαζί με τους παραποτάμους του, που ξεπερνούν τους 1100, συνιστά τη μεγαλύτερη υδρολογική λεκάνη της υφηλίου με πάνω απ' το 1/5 της παγκόσμιας συνολικής ποταμίσιας ροής να του αντιστοιχεί. Έχει τις πηγές του δυτικά στις Άνδεις κι εκβάλλει βορειοανατολικά στον Ατλαντικό. Το τροπικό δάσος του Αμαζονίου έχει περίπου 52 φορές την έκταση της Ελλάδας και αποτελεί το ήμισυ των τροπικών δασών παγκοσμίως. Ο μέσος ρυθμός αποψίλωσης κατά την πενταετία 2000-2005 ήταν 22.392 Km²/έτος, με το ρυθμό αυτόν να έχει πέσει σημαντικά τα τελευταία χρόνια όμως.

1.3 Οικονομική γεωγραφία

Τα εδάφη εκχερσώνονται κυρίως για καλλιέργεια σόγιας (η Βραζιλία είναι ο Νο1 εξαγωγέας σόγιας παγκοσμίως), για τη δημιουργία βοσκότοπων, για ξυλεία και για την ανεύρεση συστατικών φαρμάκων (το 25% των δυτικών φαρμακευτικών προϊόντων προέρχονται από συστατικά που βρίσκονται στο τροπικό δάσος του αμαζονίου). Η Βραζιλία επίσης εξάγει: πουλερικά, βοδινό, μοσχαρίσιο και χοιρινό κρέας, χυμό πορτοκάλι, καφέ, ζάχαρη, βαμβάκι, εσπεριδοειδή, πετροχημικά, μηχανολογικά και ηλεκτρονικά εξαρτήματα, τσιμέντο και είδη κατασκευής, σιδηρομεταλλεύματα, κασσίτερο, μαγγάνιο, χάλυβα, αλουμίνιο, βωξίτη, βηρύλλιο, χρώμιο, νιόβιο, πλατίνα, τιτάνιο, ψευδάργυρο, χαλκό, μόλυβδο, νικέλιο, αμίαντο, ασήμι, ταντάλιο, θόριο, ζιρκόνιο, μπετονίτη, διαμάντια, δολομίτη, ουράνιο, φθορίτη, αργυραδάμαντα, γραφίτη, γύψο, καολίνη (4 δις τόνοι αποθεματικών!), ασβεστόλιθο, μαγνησίτη, μάρμαρο,

μαρμαρυγία, ποτάσα, κάλιο, χαλαζία, φώσφορο, αλάτι, στεατίτη, άνθρακα και την τελευταία δεκαετία: κοβάλτιο, τουνγκστένιο, βαρίτη, βασάλτη, ασβεστίτη, διατομίτη, αστριό, γνευσίτη, γρανίτη, κυανίτη, ασβέστη, λίθιο, άζωτο, μεταλλικές χρωστικές, χαλαζίτη, βιομηχανική άμμο, ασβεστολιθικά κελύφη, καυστική σόδα, πυρίτιο, σχιστόλιθο, θείο, ανθρακικό νάτριο, αιθανόλη, είδη κλωστοϋφαντουργίας, ένδυσης και υπόδησης, οπλικά συστήματα, λιπάσματα, παιχνίδια κ.α. Έχει επίσης ανθηρές βιομηχανίες αυτοκινήτων,αεροσκαφών, τηλεπικοινωνιών και μοντέρνων ερευνητικών προγραμμάτων (έχει κέντρο εκτόξευσης δορυφόρων) οι οποίες προσελκύουν πολλές ξένες επενδύσεις, κυρίως απ' τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο γερμανικός αποκλεισμός της Βραζιλίας απ' το πετρέλαιο στο Β' παγκόσμιο ανάγκασε τη χώρα να στραφεί στην αιθανόλη ως καύσιμο (βιοαιθανόλη που προέρχεται απ' το ζαχαροκάλαμο και που υπάρχει εν αφθονία στη Βραζιλία), η φτηνή βενζίνη όμως μετά το πέρας του πολέμου ξαναέριξε την αιθανόλη στην αφάνεια, μέχρι την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του '70 που την ξανακαθιέρωσε μόνιμα. Τη Βραζιλία επισκέπτονται ετησίως πάνω από 5.000.000 τουρίστες αφήνοντας γύρω στα \$6.000.000.000. Παρότι το 90% των ενεργειακών αναγκών της χώρας καλύπτονται από υδροηλεκτρικά εργοστάσια, υπάρχουν ήδη δύο πυρηνικοί αντιδραστήρες και η κυβέρνηση σχεδιάζει να θέσει σε λειτουργία άλλους 19 έως το 2020. Τα παραπάνω καθιστούν τη βραζιλιάνικη οικονομία ανάμεσα στις 10 ισχυρότερες του κόσμου με Α.Ε.Π. που η ονομαστική του αξία ξεπερνά \$2,5 τρις, αλλά και σταθερή ετήσια ανάπτυξη. Η χώρα είναι μέλος μιας σειράς σημαντικών οικονομικών οργανισμών όπως η MERCOSUR, UNASUR, Cairns Group, G8+5, G20, WTO. Επίσης θεωρείται μέλος των BRICSs (Brazil,Russia,India,China) δηλαδή των γρηγορότερα ανερχόμενων οικονομιών στον κόσμο.

1.4 Πολιτική γεωγραφία

Σύμφωνα με την απογραφή του 2005, η Βραζιλία έχει πληθυσμό 186.000.000. Διαιρείται σε 27 πολιτείες. Η πολιτεία της Αμαζονίας είναι η μεγαλύτερη σ' έκταση ενώ η πολιτεία του Σάο Πάολο είναι η πιο πολυπληθής. Η πρωτεύουσα Μπραζίλια βρίσκεται στην ομοσπονδιακή περιοχή (Distrito Federal), εκεί που καπότε υπήρχαν οι απέραντες πεδιάδες του Μάτο Γκρόσσο και τώρα ζουν 2.000.000 άνθρωποι. Δύο απ' τις δεκαπέντε πιο πολυπληθείς πόλεις του κόσμου βρίσκονται σε απόσταση 400 χιλιομέτρων: το Σάο Πάολο και το Ρίο ντε Τζανέιρο. Το πρώτο έχει διπλασιάσει τον πληθυσμό του μέσα σε 30 χρόνια φτάνοντας τα 11.000.000 και είναι ένα

από τα πιο δυναμικώς αναπτυσσόμενα αστικά κέντρα παγκοσμίως, ενώ το δεύτερο είναι η πολιτιστική πρωτεύουσα και η μεγαλύτερη πύλη των εξαγωγών της χώρας, χωρίς βέβαια να υστερεί σε πληθυσμό (6.300.000).

Σχήμα 1: Οι επαρχίες της Βραζιλίας

Πηγή: <http://www.brazilintl.com/maps/mapbrregions/mapbrregions.htm>

2. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1964-1985)*

2.1 Πολιτικά δρώμενα

Το 1961 την εξουσία ανέλαβε ο Ζοάο Γκούλαρτ, με τη συμφωνία ότι θα μειωθούν οι προεδρικές εξουσίες και ότι θα εγκαθιδρυθεί κοινοβουλευτισμός. Μέσα σ' ένα χρόνο όμως ο Γκούλαρτ ανέτρεψε τις ισορροπίες των εξουσιών υπέρ του κι έκανε ξεκάθαρες τις προθέσεις του για εφαρμογή αριστερών πολιτικών στη χώρα. Πολλοί ανησυχούσαν ότι η Βραζιλία θα προσχωρούσε στο μπλόκ των κομμουνιστικών κρατών. Μεταξύ αυτών επιφανείς πολιτικοί, μεγιστάνες των μέσων ενημέρωσης, μεγαλογαιοκτήμονες, η εκκλησία, επιχειρηματίες αλλά και μια μεγάλη μερίδα της μεσαίας τάξης, οι οποίοι ζητούσαν από τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας μια «αντεπανάσταση» που θα σταματούσε την «επαναστατική» πολιτική του Γκούλαρτ. Όπερ και εγένετο στις 31 Μαρτίου 1964, μετά από καταλυτικές πολιτικές πιέσεις εξ Ηνωμένων Πολιτειών, που έβλεπαν τον εφιάλη του Κάστρο να ξαναζωντανεύει, όταν ο στρατός έριξε πραξικοπηματικά τον Γκούλαρτ, ο οποίος την επομένη διέφυγε στην Ουρουγουάη.

Σκοποί της νέας κυβέρνησης: το ξερίζωμα του κομμουνιστικού κινδύνου, η αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομίας και κυρίως του τέρατος του πληθωρισμού. Για το πρώτο θα περιοριστούμε στο να πούμε ότι υπήρξαν διάφορες οργανώσεις, η δράση των οποίων έφτασε στο αποκορύφωμά της το 1969 και το 1970, με τις απαγωγές των πρεσβευτών των Η.Π.Α. και της δυτικής Γερμανίας αντίστοιχα. Η κυβέρνηση απάντησε άμεσα με πολύ σκληρά μέτρα που οδήγησαν στη σύλληψη και τη δολοφονία κάποιων ηγετικών στελεχών των αντιφρονούντων. Η αντικαθεστωτική δράση φθίνει σταδιακά από το σημείο εκείνο και ύστερα.

Με το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1964 απαγορεύτηκε η ύπαρξη και η λειτουργία όλων πλην δύο κομμάτων: του ARENA (Aliança da Renovação Nacional) που συγκέντρωνε τους υποστηρικτές της στρατιωτικής παρέμβασης και του PMDB (Movimento Democrático Brasileiro) που ασκούσε την όποια περιορισμένη αντιπολίτευση του επιτρεπόταν. Την περίοδο 1980-1985 υπήρξαν πολλές διασπάσεις από τις οποίες προέκυψαν νέα κόμματα και βραχύβιοι πολιτικοί σχηματισμοί εν γένει, ως την τελική αποκατάσταση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας το 1985. Μπορεί η βραζιλιάνικη δικτατορία να ήταν μια από τις ηπιότερες για τα

* (E.Cardoso & A.Fishlow, 1989), (Deepak Lal & S.Maxfield, 1992), (Barbosa & McNelis, 1989), (Bauer, 1987), (Dureval, 1998)

λατινοαμερικάνικα δεδομένα, παρόλαυτα της καταλογίζονται αυταρχισμός, φίμωση των αντιπολιτευομένων φωνών, ποδηγέτηση των Μ.Μ.Ε. , προσπάθεια για απόλυτο έλεγχο των συνδικάτων και άλλες αντιδραστικές κοινωνικά πολιτικές. Σύμφωνα με την επιτροπή «αλήθειας και συμφιλίωσης», στα 21 χρόνια της δικτατορίας υπήρξαν 339 τεκμηριωμένες περιπτώσεις δολοφονιών και εξαφανίσεων, εκπορευομένων από την στρατιωτική κυβέρνηση. Ακόμα περισσότερες υπήρξαν οι περιπτώσεις των ανακρίσεων, των βασανισμών, και των φυλακίσεων.

2.2 Στρατιωτικό καθεστώς και πληθωρισμός

Μέχρι το 1973 οι διάφορες στρατιωτικές κυβερνήσεις χειρίστηκαν σχετικά επιτυχημένα το πρόβλημα του πληθωρισμού καθώς τον κατέβασαν από το 92% το 1964, στο 15,5% το 1973. Ειδικά από το 1968 και πέρα, ο φθίνων πληθωρισμός συνοδευόταν και από αναπτυξιακές εκρήξεις. Αιτία ήταν ένα μείγμα μέτρων δημοσιονομικής και μονεταριστικής σταθεροποίησης, καταστολής μισθών, εξισορρόπησης των τιμών, η εισαγωγή ενός συστήματος τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των χρηματοοικονομικών μέσων για να μπορεί η κυβέρνηση να αντλεί κεφάλαια χωρίς να ασκεί πληθωριστικές πιέσεις, κίνητρα για καταθέσεις κλπ. Οι πτωτικές τάσεις σταμάτησαν το 1973, ο πληθωρισμός διπλασιάστηκε το 1974, κινήθηκε στο διάστημα 3% με 46% για τα επόμενα 4 χρόνια, σχεδόν διπλασιάστηκε το 78-79, πέρασε το φράγμα του 100% το 1980, το 1983 έφτασε το 211%, και το 1984 το 224% (βλ. Πίνακα 1). Ανάπτυξη επετεύχθη και το 1980 - όχι τόσο εντυπωσιακή όση ήταν στην «θαυματουργή» πενταετία 1968-1973, αλλά με θετικό πρόσημο παρόλα αυτά. Ενώ από το 1981 έως το 1983, οι ισχυρές πληθωριστικές πιέσεις τελμάτωσαν την οικονομία.

ΕΤΟΣ	ΑΕΠ	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΧΟΝΔΡΙΚΗΣ	ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ
1968	11.2	13.3	4.5	25.5	24.2	24.5
1969	10.0	12.2	3.8	21.4	21.6	24.2
1970	8.8	10.4	1.0	19.8	19.4	20.9
1971	12.0	12.0	11.3	18.7	20.0	18.1
1972	11.1	13.0	4.1	16.8	17.7	14.0
1973	13.6	16.3	3.6	16.2	16.7	13.0
1974	9.7	9.2	8.2	33.8	34.1	33.8
1975	5.4	5.9	4.8	30.1	30.6	31.2
1976	9.7	12.4	2.9	48.2	48.1	44.8
1977	5.7	3.9	11.8	38.6	35.3	43.1
1978	5.0	7.2	-2.6	40.5	42.3	38.7
1979	6.4	6.4	5.0	76.8	79.5	76.0
1980	7.2	7.9	6.3	110.2	100.8	86.3
1981	-1.6	-5.5	6.4	95.2	112.8	100.6
1982	0.9	0.6	-2.5	99.7	97.6	101.8
1983	-3.2	-6.8	2.2	211.0	234.0	177.9
1984	4.5	6.0	3.2	223.8	230.3	208.7
1985	8.3	9.0	8.8	235.1	225.7	248.5

Πίνακας 1: Δείκτες παραγωγής και πληθωρισμού 1968-1985
Πηγή: Ίδρυμα Getulio Vargas

2.3 Ερμηνεία του πληθωρισμού στη Βραζιλία στα χρόνια του καθεστώτος.

Σύμφωνα με οικονομικούς αναλυτές, η αναζωπύρωση του πληθωρισμού στις δεκαετίες του '70 και του '80 οφείλεται σε μια σειρά από διαταραχές, όπως ο πενταπλασιασμός της τιμής του πετρελαίου τη διετία 73-74, και ο διπλασιασμός της το 1979, η απότομη αύξηση των επιτοκίων παγκοσμίως στις αρχές του 80, μεγάλες υποτιμήσεις το 79 και το 83, καθώς και κάποιες φυσικές καταστροφές (πλημμύρες και περίοδοι ξηρασίας που επηρέασαν τις τιμές των τροφίμων κλπ.). Διαταραχές τέτοιου είδους δέν είναι απαραίτητο να πιέσουν τις τιμές προς τα πάνω αρκεί να απορροφηθούν από ενδιάμεσους μηχανισμούς, η ολιγοπωλιακή δομή της βραζιλιάνικης βιομηχανίας όμως, καθώς και η επιτρεπτική στάση της Βραζιλιάνικης Υπηρεσίας Ελέγχου Τιμών, έκαναν εύκολη τη μετακύλιση του επιπλέον κόστους στον καταναλωτή.

Πέρα όμως απ'τους εξωτερικούς αυτούς παράγοντες, μεγάλο ρόλο έπαιξε και η πολιτική των κυβερνήσεων. Για παράδειγμα η κυβέρνηση Γκεϊντέλ δεν ήταν διατεθειμένη να συνδέσει τ' όνομά της με την οικονομική στασιμότητα (που θα έφερναν οι αντιπληθωριστικές πολιτικές), μετά την περίοδο υψηλών ρυθμών ανάπτυξης της προηγούμενης κυβέρνησης Μέντιτσι. Επιπλέον επιδιώχθηκε η σταδιακή πολιτική αποφόρτιση που θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο σε ένα περιβάλλον ανάπτυξης. Την περίοδο αυτή η Βραζιλία ήταν η χώρα με τη μεγαλύτερη ανισοκατανομή εισοδημάτων στον κόσμο (σύμφωνα με δήλωση του τότε διευθυντή της παγκόσμιας τράπεζας Ρόμπερτ ΜακΝαμάρα). Στην προσπάθεια γεφύρωσης των κοινωνικών

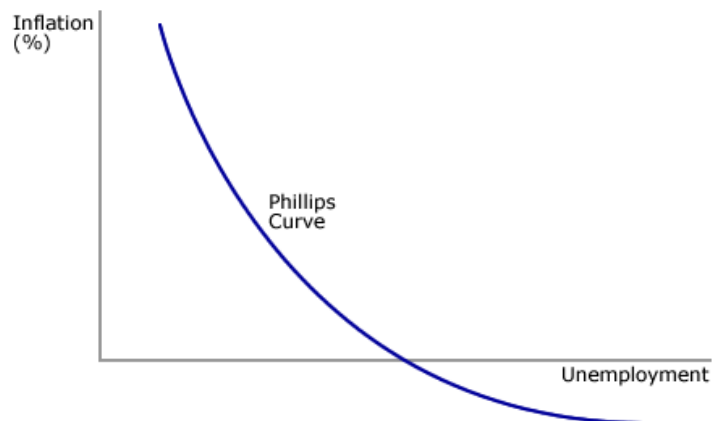
διαφορών, η κυβέρνηση ήρε την καταστολή μισθών, μέτρο το οποίο θα πετύχαινε μόνο με θετική ανάπτυξη. Η άρση λοιπόν της καταστολής των μισθών και η προσπάθεια συνέχισης των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης έδωσαν νέα ώση στον πληθωρισμό. Τέλος πρέπει να αναφέρουμε και την ανικανότητα των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν μια πληθωριστική συνιστώσα που ονομάζεται *πληθωρισμός αδράνειας (inertia inflation)*. Χαρακτηριστικά, να πούμε ότι το 1984 και το 1985 ο πληθωρισμός παρέμενε πολύ πάνω από 200%, παρόλο που η οικονομία είχε ήδη αναθερμανθεί, έχοντας θετικά πρόσημα ανάπτυξης. Αξίζει να επισημανθεί ότι υπάρχουν αρκετές προστριβές πάνω στη συμβολή του πληθωρισμού αδράνειας στις συνολικές πληθωριστικές τάσεις

Πιο κάτω βλέπουμε πως προσεγγίζουν το θέμα του πληθωρισμού δύο διαφορετικές οικονομικές σχολές σκέψης.

i) Η νεοκλασσική προσέγγιση

Σύμφωνα με αυτή τη σχολή σκέψης, ο υψηλός πληθωρισμός αποδίδεται στην υπερβολική ρευστότητα, που με τη σειρά της οφείλεται στην έλλειψη χαλιναγώγησης του κυβερνητικού προϋπολογισμού και στη συσσώρευση συναλλαγματικών αποθεματικών. Η νομισματική αυτή «ασωτία» μπορεί μεν να οδηγήσει σε λίγο παραπάνω ανάπτυξη, αλλά δεν αποτελεί βάση για βιώσιμη ανάπτυξη (από πλευράς παραγωγικότητας) και δεν δρά αντιπληθωριστικά. Δε θα έπρεπε να εξασκούνται πολιτικές που εναλλάσσουν περιόδους ανθησης και στασιμότητας, αλλά να επιδιωχθεί ένας χαμηλός, αλλά μόνιμος, ρυθμός ανάπτυξης κι έτσι θα πάψει να αυξάνεται κι ο πληθωρισμός. Υπάρχει μάλιστα μια συμπληρωματική σχέση ανάμεσα στον πληθωρισμό και στην πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα της οικονομίας (π.χ. η καμπύλη Φίλιπς ανάμεσα στον πληθωρισμό και την ανεργία). Το σκεπτικό αυτό δικαιολογεί και τις ενέργειες της κυβέρνησης Γκρέιντελ που θεώρησε ότι η προσπάθεια αποπληθωρισμού θα οδηγούσε σε μείωση του Α.Ε.Π. . Αξίζει ν'αναφέρουμε ότι στη σχολή αυτή ανήκουν οικονομολόγοι που συνδέονται με το Δ.Ν.Τ. . Σύμφωνα με τον καθηγητή *Fernando de Holanda Barbosa*: «τα αίτια του βραζιλιάνικου πληθωρισμού στη μεταπολεμική περίοδο βρίσκονται στις μονεταριστικές οικονομικές πολιτικές των κυβερνήσεων και στις διαταραχές του τομέα των αγροτοκαλλιεργειών. Δεν υπάρχουν επαρκή εμπειρικά δεδομένα που να επαληθεύουν το επιχείρημα ότι ο *Ο.ΠΕ.Κ.*

(Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγικών Κρατών) ήταν ένα απ'τους σημαντικότερους λόγους για την πρόσφατο καλπασμό του πληθωρισμού. Αυτό το συμπέρασμα υπονοεί ότι ο έλεγχος της βραζιλιάνικης πληθωριστικής διαδικασίας εξαρτάται μόνο από τα εργαλεία της οικονομικής πολιτικής που βρίσκονται στα χέρια της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.» . Βλέπουμε δηλαδή ότι απαξιώνει εντελώς το ρόλο που έπαιξε η πετρελαϊκή κρίση στην άνοδο του πληθωρισμού, και ρίχνει σχεδόν όλες τις ευθύνες στην κακοδιαχείριση του προβλήματος εκ μέρους των κυβερνήσεων.

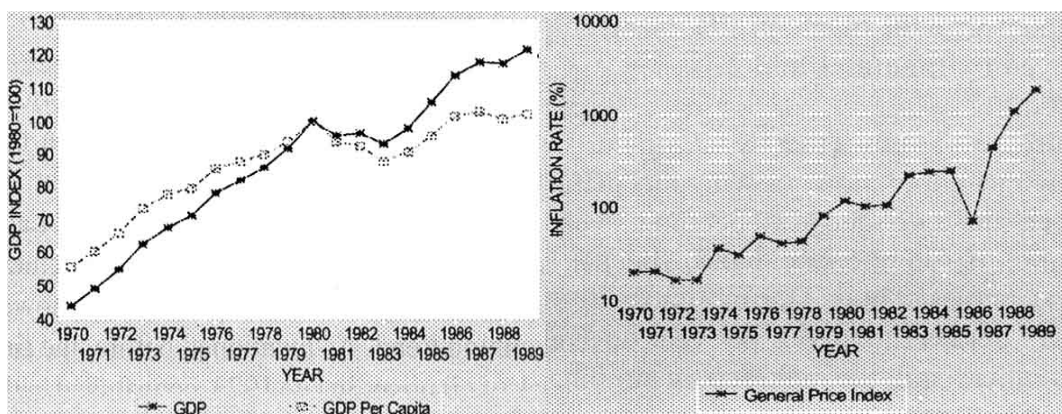
Σχήμα 1: Η γενική μορφή της καμπύλης Φίλιπς
Πηγή: www.google.gr/imgres?q=phillips+curve

ii) Η φιλελεύθερη προσέγγιση

Όπως φαίνεται και στις εικόνες 3 και 4, πληθωριστικές εκρήξεις συνέβησαν τόσο σε περιόδους υψηλής ανάπτυξης, όσο και σε περιόδους οικονομικής στασιμότητας. Αυτό δείχνει ότι δεν υπάρχει απόλυτος (ντετερμινιστικός) συσχετισμός ανάμεσα στον πληθωρισμό και στο Α.Ε.Π. . Σε αντίθεση λοιπόν με την ορθόδοξους κλασσικούς που πιστεύουν ότι ο πληθωρισμός προέρχεται από την υπερπροσφορά χρήματος, οι νεοστρουκτουραλιστές πιστεύουν ότι αυτό είναι το σύμπτωμα, και η αιτία είναι η δράση κάποιων εταιρειών, του κράτους, και των συνδικάτων, που προσπαθούν να υποκαταστήσουν τις αγορές. Ειδικά, κάποιες εταιρείες, συνιστώντας ένα ολιγοπώλιο, καθορίζουν οι ίδιες τις τιμές (*mark-up pricing*). Σε περιόδους ύφεσης λοιπόν που πέφτουν οι πωλήσεις, στη προσπάθειά τους να διατηρήσουν τα κέρδη τους στα ίδια επίπεδα, ανεβάζουν τις τιμές δημιουργώντας πληθωριστικές πιέσεις. Εάν λοιπόν η κυβέρνηση πάρει μέτρα λιτότητας για να χτυπήσει τον πληθωρισμό εις βάρος της

ανάπτυξης, τότε τα αποτελέσματα θα είναι ακριβώς τα αντίθετα από τα επιθυμητά. Η ρίζα του κακού λοιπόν σύμφωνα με τη σχολή αυτή σκέψης είναι οι ολιγοπωλιακές δομές (*structures*), οι οποίες αντιδρούν με τιμαριθμικές αναπροσαρμογές. Σύμφωνα με τους Περέιρα και Νακάνο όμως, η διαδικασία αυτή δεν αυξάνει τον πληθωρισμό, απλά δεν επιτρέπει τη μείωσή του.

Συχνά το κράτος προσπαθεί να κρατήσει σταθερές τις τιμές προϊόντων εντός της δικαιοδοσίας του (π.χ. ο κρατικά παραγόμενος χάλυβας, υπηρεσίες κοινής ωφελείας κλπ.). Αυτό οδηγεί σε τόσο μεγάλες αποκλίσεις των σχετικών τιμών που το κράτος αναγκάζεται να εκδόσει χρήμα για να καλύψει τα παραγόμενα ελλείματα και τελικά να αυξήσει τις τιμές. Αυτό οδηγεί στον λεγόμενο «διορθωτικό» πληθωρισμό (*corrective inflation*). Βλέπουμε λοιπόν ότι η έκδοση χρήματος δεν είναι παρα ένα από τα ενδιάμεσα στάδια μιας διαδικασίας που μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των τιμών και όχι το αρχικό, όπως διατείνονται οι κλασικοί, ενώ οι ενέργειες του κράτους είναι σχεδόν ανώφελες και δε μπορούν να λύσουν σε βάθος το πρόβλημα, παρα μόνο να ανακουφίσουν προσωρινά τα συμπτώματα, αφού ο πληθωρισμός είναι ένα εγγενές (*intrinsic*) χαρακτηριστικό του συστήματος που προκύπτει απ'την ολιγοπωλιακή δομή του, η οποία είναι και το βαθύτερο αίτιο.

Σχήμα 2: Α.Ε.Π. 1970-1989

Σχήμα 3: πληθωρισμός 1970-1989

Πηγή: <http://www.nzdl.org>

2.4 Στρατιωτικό καθεστώς και χρέος

Η Βραζιλία στις αρχές της δεκαετίας του '70 είχε πετύχει μεγάλα ποσοστά καταθέσεων (23% του Α.Ε.Π.), και είχε αυξήσει την ποικιλία και τον όγκο των εξαγωγών της. Παρόλα αυτά, η δραστική αύξηση του κόστους των εισαγωγών (διπλασιάστηκε από το 73 στο 74 κυρίως λόγω της δριμείας πετρελαϊκής κρίσης της εποχής) έφερε την κυβέρνηση προ του διλήμματος: μείωση των ρυθμών ανάπτυξης (καθώς μέρος των εσόδων δε θα αφιερώνεται πλέον στην αναθέρμανση της οικονομίας, αλλά θα εκτρέπεται για την πληρωμή του λογαριασμού των εισαγωγών) ή μαζικός δανεισμός απ' το εξωτερικό. Η εμμονή των κυβερνήσεων στην ανάπτυξη (για τους λόγους που περιγράψαμε προηγουμένως) οδήγησε τη Βραζιλία στη δεύτερη επιλογή και αυτό ήταν το βασικό αίτιο της μαζικής συσσώρευσης χρέους που το 1985 είχε φτάσει τα \$105 δις.

Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση βρίσκει τη Βραζιλία στο ζενίθ του οικονομικού της «θαύματος». Με την ανάπτυξη να τρέχει στο 10% η οικονομία έδειχνε σαφή σημάδια υπερθέρμανσης και μια υπέρμετρη ζήτηση για εισαγωγές. Ως η «νούμερο ένα» αναπτυσσόμενη χώρα στην εισαγωγή πετρελαίου, και μια χώρα της οποίας η βιομηχανία και οι μεταφορές είχαν ως επίκεντρο την κατασκευή αυτοκινήτων και φορτηγών, το χτύπημα ήταν αρκετά βαρύ. Ακολουθήθηκε λοιπόν μια στρατηγική ικανοποίησης της εσωτερικής ζήτησης όχι τόσο με εισαγωγές, αλλά με εγχώρια παραγωγή προϊόντων, με την ελπίδα ότι σε περιβάλλον συνεχούς (έστω και ελάχιστα μειωμένης) ανάπτυξης, η μερική και σταδιακή ικανοποίηση του χρέους θα επέφερε μεν αλλαγές στο εισόδημα, οι οποίες όμως θα έμεναν απαρατήρητες μέσα στο γενικό κλίμα ευημερίας που επικρατούσε. Σε συνδυασμό με το ότι τα βραζιλιάνικα τεχνοκρατικά κλιμάκια έχαιραν του σεβασμού των αγορών και η πολιτική σταθερότητα θεωρείτο δεδομένη, η χώρα διένυσε με σχετική ομαλότητα την εξαετία 1973-1979 και με έναν , μειώμενο μεν, υψηλότατο δε μέσο όρο ανάπτυξης (της τάξης του 7%). Η δέσμη μέτρων της κυβέρνησης δυστυχώς δεν αποσόβησε τη συνεχή αύξηση του χρέους (35% ετήσια αύξηση του χρέους και η αναλογία εξαγωγές προς χρέος 1:2), και σα να μην έφταναν όλα αυτά χτύπησε και η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση του 1979.

Τα κυριότερα μέτρα που πάρθηκαν για την αντιμετώπιση του χρέους κυρίως απ' το καθεστώς Φιγκουεϊράντο ήταν η μικρότερη χρηματοδότηση του ελλείματος με εξωτερικό δανεισμό και η επιβράδυνση των ρυθμών ανάπτυξης. Ο διάδοχος του Σίμονσεν, ο Αντόνιο Ντελφίμ Νέτο, συμπληρωματικά έδωσε βάρος στις επενδύσεις, ειδικά στον τομέα των καλλιεργειών και της ενέργειας, κι έκανε μια γενναία υποτιμήση του νομίσματος κατα 30%. Τα μέτρα απέτυχαν, η χώρα έχασε μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας της, οπότε πάρθηκαν άλλα πιά «ορθόδοξα» μέτρα

λιτότητας (περικοπές δαπανών, περιοριστική πολιτική όπως απολύσεις και ιδιωτικοποιήσεις δημόσιων επιχειρήσεων), και μόνο τότε οι τράπεζες δέχτηκαν να δώσουν νέα δάνεια ώστε η χώρα να καλύψει τις άμεσες ανάγκες της. Ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό των πόρων της χώρας όμως πήγαινε για την κάλυψη του χρέους και όχι για ανάπτυξη με αποτέλεσμα να πέσει σε ύφεση που οδήγησε σε μείωση του πραγματικού εισοδήματος κατά 4%. Η κρίση επιδεινώθηκε με τη στάση πληρωμών που κήρυξε το Μεξικό προς τους πιστωτές του. Τότε το Δ.Ν.Τ. και άλλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί ενέκριναν δάνεια προς τις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής, με τη δέσμευση τα λεφτά αυτά να επενδυθούν σε αναπτυξιακούς τομείς, ώστε οι χώρες αυτές κάποια στιγμή να καταστούν ικανές να πληρώσουν τους πιστωτές τους. Τα αυστηρά μέτρα που υπαγόρευσε το Δ.Ν.Τ. στη Βραζιλία οδήγησαν σε ταραχές κι επεισόδια στο εσωτερικό της χώρας, και σαν να μην έφτανε αυτό, οι υπολογισμοί της Βραζιλιάνικης κυβέρνησης ήταν εσφαλμένοι, οπότε κρίθηκε αναγκαία άλλη μια υποτίμηση της τάξης του 23%. Το 1984 υπήρξε μία μη προβλεφθείσα αλματώδης αύξηση των εξαγωγών (πρωτογενή πλεονάσματα της τάξης του 1 δις \$ το μήνα) που όχι μόνο αποσόβησε τον κίνδυνο νέου εξωτερικού δανεισμού, άλλα κατέστησε τη χώρα ικανή, από θέση ισχύος τώρα, να επαναδιαπραγματευτεί τη συμφωνία της με τις τράπεζες που την είχαν δανείσει αλλά και με το Δ.Ν.Τ. .

ΕΤΟΣ	ΕΞΑΓΩΓΕΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		ΚΑΘΑΡΟΙ ΤΟΚΟΙ	ΚΑΘΑΡΕΣ ΕΙΣΡΟΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	ΠΕΡΙΣΣΕΥΜΑ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΩΝ	ΕΠΙΠΕΔΟ ΧΡΕΟΥΣ
		ΚΑΥΣΙΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ					
1972	4.0	4.2	0.5	0.4	3.5	2.4	4.2	9.5
1973	6.2	6.2	0.8	0.5	3.5	2.2	6.4	12.6
1974	8.0	12.6	3.0	0.7	6.3	-0.9	5.3	17.2
1975	8.7	12.2	3.1	1.5	5.9	-1.0	4.0	21.2
1976	10.1	12.4	3.8	1.8	6.9	1.2	6.5	26.0
1977	12.1	12.0	4.1	2.1	5.3	6.0	7.3	32.0
1978	12.7	13.7	4.5	2.7	9.4	3.9	11.9	43.5
1979	15.2	18.1	6.8	4.2	7.7	-3.2	9.7	49.9
1980	20.1	23.0	10.2	6.3	9.7	-3.4	6.9	53.8
1981	23.3	22.1	11.3	9.2	12.8	0.6	7.5	61.4
1982	20.2	19.4	10.5	11.4	7.9	-8.8	4.0	69.7
1983	21.9	15.4	8.6	9.6	2.1	-5.4	4.6	81.3
1984	27.0	13.9	7.3	10.2	0.2	0.7	12.0	91.1
1985	25.6	13.2	5.7	9.7	-0.7	-3.5	11.6	95.9

Πίνακας 2: Ισοζύγιο πληρωμών και χρέους (σε δις \$)
Πηγή: Conjunctura Economica και Banco Central of Brazil

2.5 Ερμηνεία του χρέους στη Βραζιλία στα χρόνια της δικτατορίας

Η περίπτωση του χρέους της Βραζιλίας την περίοδο αυτή (και όχι μόνο) αποτελεί την επιτομή των ρίσκων που αναλαμβάνει μια χώρα εάν αφήσει να εξαρτηθεί η οικονομία της από την αφειδή και άκριτη εισροή ξένων κεφαλαίων. Ειδικά κατά τη διακυβέρνηση της χώρας από τον Σίλβα (1969) η χώρα, λόγω των χαμηλών αποθεματικών της, ανοίχτηκε στις διεθνείς αγορές προς εύρεση κεφαλαίων, τόσο σε μορφή είτε επενδύσεων όσο και σε μορφή δανεισμού. Εξαιτίας του χαμηλότερου κόστους αλλά και του μακροχρόνιου σχεδιασμού αποπληρωμών σε σχέση με την εγχώρια δανειστική αγορά, υπήρξε μια σημαντική αύξηση στην ιδιωτική χρηματοδότηση από το εξωτερικό. Αυτό άλλαξε τη φύση του βραζιλιάνικου χρέους. Μέχρι τότε ο δανεισμός λάμβανε χώρα σε σταθερά επιτόκια ενώ τώρα το χρέος εξωτερικευόταν και ήταν έρμαιο των διεθνών διακυμάνσεων των επιτοκίων. Επίσης πρέπει να επισημάνουμε και πέντε άλλους λόγους που συνετέλεσαν στη διόγκωση του χρέους:

- i) Η αδυναμία των βραζιλιάνικων κυβερνήσεων να προσαρμοστούν στο πρόβλημα, να αυτοσχεδιάσουν καθ'οδόν, και να επινοήσουν ρεαλιστικές βιώσιμες λύσεις. Οι διαπραγματεύσεις με το Δ.Ν.Τ. και η αδικαιολογήτως επιμηκυνόμενη περίοδος εφαρμογής των μέτρων που είχαν αποφασιστεί κόστισαν πολύτιμο χρόνο.
- ii) Τα χαμηλά επίπεδα επενδύσεων. Ουσιαστικά υπήρξε μια κατάρρευση της εισροής ξένων επενδύσεων το 1982 όχι μόνο προς τη Βραζιλία, αλλά στο σύνολο σχεδόν των λατινοαμερικάνικων χωρών, αφού οι αγορές τις θεώρησαν αναξιόπιστες και τα χρέη τους μη βιώσιμα. Οι επενδύσεις μάλιστα συνέχισαν να μειώνονται μέχρι το τέλος της στρατιωτικής διακυβέρνησης το 1985, δείχνοντας τη δυσπιστία των αγορών στη μετάβαση σε πολιτικό καθεστώς. (βλέπε πίνακα 2)
- iii) Η Βραζιλία παρόλο τον τεράστιο όγκο και την ποικιλία των εξαγωγών της εξακολουθούσε να παραμένει μια «ηπειρωτική οικονομία» με περιορισμένη εξάρτηση από το εμπόριο. Η επιδόσεις της στις εξαγωγές, αν και βελτιωμένες σε σχέση με πρότερες περιόδους, είχαν παραμείνει αλλοπρόσαλλες, ασταθείς και αναξιόπιστες, καθώς η εσωτερική αγορά αποτελούσε μεγαλύτερο δέλεαρ.
- iv) Υπήρχε μια μόνιμη έλλειψη σε συνάλλαγμα που περιόριζε τη χώρα στο ικανοποιήσει τις επιθυμητές εισαγωγές.

ν) Στη Βραζιλία υπάρχει (ακόμα και στις μέρες μας) μια αδιόρατη πίεση στους έχοντες την εξουσία για ταχεία οικονομική ανάπτυξη, που στο σύνολό της έχει ικανοποιηθεί, αφού στη μεταπολεμική περίοδο η Βραζιλία έχει έναν ετήσιο μέσο όρο ανάπτυξης της τάξης του 6%. Αυτό περιορίζει τις επιλογές στην οικονομική πολιτική που θα χαραχθεί, αφού η ύφεση δε θεωρείται επιλογή.

3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (1985-1989)*

3.1 Εισαγωγή

Η μετάβαση σε μια νέα δημοκρατική Βραζιλία δεν ήταν ομαλή. Σκληροί πυρήνες του στρατιωτικού καθεστώτος αντιστάθηκαν σθεναρά, και ενώ ο τελευταίος στρατηγός *João Figueiredo* είχε δηλώσει την πρόθεσή του για γενική αμνηστία, μια σειρά τρομοκρατικών ενεργειών - από τις οποίες μια βομβιστική ενέργεια τον Απρίλιο του 1981 επιβεβαιώθηκε ότι είχε την άμεση ανάμειξη του στρατού – έθεταν σοβαρά εμπόδια στην προσπάθεια εκδημοκρατισμού της χώρας. Τα γεγονότα αυτά, η αδυναμία του καθεστώτος να τιμωρήσει τους ενόχους, καθώς και άλλα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο Figueiredo, όπως ο καλπάζων πληθωρισμός, η φθίνουσα εγχώρια παραγωγή και το συνεχώς αυξανόμενο εξωτερικό χρέος, έκαναν ακόμα πιο ισχυρό το αίτημα για πτώση του καθεστώτος.

Οι μεγάλες απεργίες του 1978-1980 με βασικό αίτημα τους κατώτατους μισθούς σε σχέση και με την πληθωριστική έκρηξη, η ανάμειξη του Δ.Ν.Τ. το οποίο επέβαλλε περιοριστικές πολιτικές για τη συγκράτηση του πληθωρισμού, και οι ανεπιτυχείς προσπάθειες για ενίσχυση των εξαγωγών κορυφώθηκαν το 1983, όπου το Α.Ε.Π. γνώρισε μια μείωση της τάξης του 5%, τα αποτελέσματα της οποίας συνεπικουρούμενα και από τον εκτροχιασμό του πληθωρισμού και την έλλειψη επαρκούς ηγεσίας δημιουργούσαν ένα εκρηκτικό σκηνικό. Το 1984, μετά από μεγάλες διαδηλώσεις στις μεγαλύτερες πόλεις της Βραζιλίας, ήταν πλέον φανερό ότι το καθεστώς έπνεε τα λοίσθια.

Τον Ιανουάριο του 1985 η διαδικασία της μετάβασης σε ένα δημοκρατικό καθεστώς κορυφώθηκε με την εκλογή του *Tancredo Neves*, προερχόμενου από το *PMDB (Movimento Democrático Brasileiro)*, το οποίο όπως έχει αναφερθεί αντιπολιτευόταν το στρατιωτικό καθεστώς. Η εκλογή του Neves αποτυπώθηκε ως η αρχή μιας *Νέας Δημοκρατίας (Nova República)*, όρος ο οποίος βρισκόταν σε αντίθεση με την *Παλαιά Δημοκρατία (República Velha)*, που αντιπροσώπευε την πρώτη εποχή της Βραζιλιάνικης Δημοκρατίας (1889 – 1930). Η περίοδος 1985 έως την εκλογή του προέδρου *Fernando Collor* αναγνωρίζεται ως η πρώτη φάση της *Nova República*, και θεωρείται ως μια μεταβατική περίοδος, καθώς ενώ το Σύνταγμα του

* (Islam F., 1998), (Remmer K., 1990), (Bittencourt, 2006), (Schwartz, 1990), (Cardoso E. & Fishlow, 1989), (Lal & Maxfield, 1992), (Pereira, 1991)

1967-1969 παρέμενε σε ισχύ, οι αντιπρόσωποι εξακολουθούσαν να κατέχουν μεγάλη εξουσία και ο πρόεδρος μπορούσε να νομοθετεί με νομοθετικά διατάγματα.

Ο Neves αρρώστησε σοβαρά μία μέρα πριν την ορκομοσία του, στις 15 Μαρτίου του 1985, και τη θέση του ανέλαβε ο τότε αντιπρόεδρος *Jose Sarney*. Ο Neves πέθανε τελικά στις 21 Απριλίου του ίδιου έτους, χωρίς καν να έχει ορκιστεί. Η νέα κυβέρνηση ξεκίνησε τις διαδικασίες για ένα νέο Σύνταγμα το 1987 (όπως εξάλλου είχε υποσχεθεί ο Neves), και τον Οκτώβριο του 1988 ψηφίστηκε το νέο Σύνταγμα, το οποίο αντικατέστησε τη μέχρι εκείνη τη στιγμή απολυταρχική νομοθεσία που είχε υιοθετηθεί από το στρατιωτικό καθεστώς. Το νέο Σύνταγμα επανέφερε βασικά δικαιώματα όπως η ελευθερία του λόγου, η οικονομική ελευθερία, άμεση και ελεύθερη εκλογική διαδικασία, ένα εθνικό σύστημα υγείας και ανεξάρτητους Δημόσιους Κατηγόρους.

3.2 Οικονομική Κατάσταση

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η νέα κυβέρνηση ήταν αναμφίβολα η οικονομία, και κυρίως ο πληθωρισμός, ο οποίος βρισκόταν στο 225% το 1985, διατηρώντας τα υψηλά του επίπεδα για τα δύο επόμενα χρόνια. Ιστορικά, το πληθωριστικό πρόβλημα ήταν χρόνια στη Βραζιλία, όμως μετά τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα άρχισε να γίνεται όλο και πιο έντονο, καθώς δεν ήταν πλέον ένα αποτελεσματικό υποκατάστατο για μια αναποτελεσματική οικονομία. Επί σειρά ετών ο πληθωρισμός χρησιμοποιείτο από το κράτος για την ανακούφιση των δανειστών και η επεκτατική νομισματική πολιτική βοηθούσε στη σύνθεση των κυβερνητικών δαπανών και τη διατήρηση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης. Για να λειτουργήσει όμως το μοντέλο αυτό η απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η οικονομική ανάπτυξη να διαλύει τις βασικές εστίες εντάσεων και να δημιουργεί μελλοντικές ευκαιρίες για την επανάκτηση όσων χάνονταν με τον πληθωρισμό.

3.2.1 Το Σχέδιο Cruzado

Η αναποτελεσματικότητα της επενδυτικής χρηματοδότησης έγινε εμφανής από δύο βασικούς παράγοντες. Την παύση της αναπτυξιακής δραστηριότητας και την εξάντληση εξωτερικών πηγών χρηματοδότησης. Η κυβέρνηση Sarney ταλαντευόταν μετά το 1985 μεταξύ μιας πολιτικής άμεσων οικονομικών σοκ για την παύση των πληθωριστικών πιέσεων και μιας πολιτικής που είχε ως βασικό της στόχο την επανάκτηση της δημόσιας οικονομίας. Καμία από

αυτές τις πολιτικές όμως δε θα ήταν αποτελεσματική χωρίς μια στρατηγική ανάπτυξης. Η νέα στρατηγική ανάπτυξης θα σήμαινε την αναθεώρηση προτεραιοτήτων μέσα στην οικονομία, τη διάλυση παλαιών κεκτημένων και κατεστημένων.

Το Φεβρουάριο του 1986 λοιπόν επινοήθηκε μια πολιτική η οποία είχε ως σκοπό της την εξάλειψη οιονδήποτε νομισματικών διορθώσεων και το πάγωμα των τιμών. Έγινε εισαγωγή ενός νέου νομίσματος, με πίνακες μετατροπής των τιμών για τρέχοντα συμβόλαια. Η γενική ιδέα ήταν η διαγραφή της «πληθωριστικής μνήμης» (*inflationary memory*). Σύμφωνα με τη θεωρία του πληθωρισμού αδράνειας (*inertial inflation*) υπήρχε ένας φαύλος κύκλος κατά τη νομισματική διορθωτική πολιτική. Ο πληθωρισμός δε θα υποχωρούσε ακόμα και κάτω από σκληρές υφειακές πολιτικές. Για το λόγο αυτό η κυβέρνηση θεώρησε απαραίτητο να δώσει ένα τέλος στις πολιτικές μισθολογικής τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, και μέσω του παγώματος των τιμών να περάσει στους διάφορους οικονομικούς φορείς τη λογική ότι από δω και στο εξής θα ζούσαν σε ένα μη πληθωριστικό περιβάλλον.

Το «σχέδιο Cruzado» (*Cruzado Plan*) συμπληρώθηκε από προαναπτυξιακά μέτρα όπως μόνονους σε μισθούς, μειωμένα επιτόκια, αυξημένες δημόσιες δαπάνες, πάγωμα των τιμών εισροών (ειδικότερα δασμοί σε τιμολόγια ηλεκτρικού, δασμοί πετρελαίου κ.α.), και πιστωτική επέκταση. Κέρδη και απασχόληση θα έπρεπε να προέλθουν από την αυξημένη ανάπτυξη. Τέλος, αντί της πολιτικής της σήμανσης των τιμών από τις εταιρείες (*mark-up pricing*) για τη διατήρηση των περιθωρίων κέρδους σε ένα πληθωριστικό περιβάλλον, ακόμη μεγαλύτερα κέρδη θα προέρχονταν από τη διατήρηση των τιμών σε ένα σταθερό επίπεδο και τις αυξανόμενες πωλήσεις στην εγχώρια αγορά.

Το ύψος του πληθωρισμού έπεσε κοντά στο μηδέν και η οικονομία άρχισε να καλπάζει με μια ανάπτυξη του ύψους 8% το 1986. Όμως η όλη πολιτική είχε χτιστεί πάνω στην ιδέα ότι η σαρωτική αυτή προσαρμογή μπορούσε να επιτυγχανθεί χωρίς κόστος, με την προϋπόθεση ότι η ανάπτυξη θα διατηρείτο σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με τον *Louis Carlos Bresser-Pereira*, μετέπειτα υπουργό οικονομικών της Βραζιλίας (από τον οποίο πήρε το όνομα του και το «σχέδιο Bresser»), κατά το σχεδιασμό του σχεδίου Cruzado έγιναν δύο λάθη. Μια μη ρεαλιστική εκτίμηση μηδενικού πληθωρισμού και μια αύξηση στους πραγματικούς μισθούς κατά 8% την ημέρα που πραγματοποιήθηκε το «πάγωμα», αν και η αύξηση των πραγματικών μισθών το 1985 ήδη έσπρωχνε τον πληθωρισμό προς ανώτερα επίπεδα. Ο ίδιος επίσης αναφέρει ότι δεν υπήρξε

πολιτική στήριξη, τόσο από τον πρόεδρο Sarney, όσο και από το σύνολο του πολιτικού κόσμου, για την πραγματοποίηση των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων που θα στήριζαν το σχέδιο Cruzado.

Έτος	Πληθωρισμός	Δημόσιο Έλεμμα (% ΑΕΠ)
1978	40.8%	-
1979	77.2%	8.3%
1980	110.2%	6.7%
1981	95.2%	6.0%
1982	99.7%	7.3%
1983	211.0%	4.4%
1984	223.8%	2.7%
1985	235.1%	4.3%
1986	65.0%	3.6%
1987	415.8%	5.5%

Πίνακας 3: Πληθωρισμός & Δημόσιο Έλεμμα

Πηγή: FGV (IGP – General Price Index) και Central Bank (Operational PRSB)

Πληθωρισμός κατά τα έτη 1986 & 1987		
(%)		
Μήνες	1986	1987
Ιανουάριος	15.01	16.82
Φεβρουάριος	17.58	13.94
Μάρτιος	-0.11	14.40
Απρίλιος	0.78	20.96
Μάιος	1.40	23.21
Ιούνιος	1.27	26.06
Ιούλιος	1.19	3.05
Αύγουστος	1.68	6.36
Σεπτέμβριος	1.72	5.68
Οκτώβριος	1.90	9.18
Νοέμβριος	3.29	12.84
Δεκέμβριος	7.27	14.14

Πίνακας 4:

Πηγή: IBGE (IPC – Consumer Price Index)

Οι πρώτοι μήνες του σχεδίου στέφθηκαν με επιτυχία στον έλεγχο του πληθωρισμού, όπως φαίνεται και στους πίνακες 3 και 4. Όμως τελικά το σχέδιο Cruzado απέτυχε παταγωδώς, όχι μόνο γιατί στάθηκε αδύνατο να εξαλείψει τον πληθωρισμό, αλλά και γιατί προκάλεσε βαθύτατη αστάθεια και μια οξεία οικονομική κρίση. Η οικονομία της Βραζιλίας πριν το σχέδιο Cruzado χαρακτηριζόταν από πλήρη τιμαριθμική αναπροσαρμογή. Με αυτόν τον τρόπο κατάφερε να επιβιώσει μέσω υψηλών, αλλά σταθερών πληθωριστικών ρυθμών. Με την εξάλειψη όμως της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, όταν ο πληθωρισμός επανεμφανίστηκε το Δεκέμβρη του 1986, η νόμιμη απαγόρευση της αναπροσαρμογής προκάλεσε οικονομική κρίση. Ποτέ στο παρελθόν ο αριθμός των χρεωκοπιών δεν ήταν τόσο υψηλός στη Βραζιλία.

Η επανεμφάνιση του πληθωρισμού έλαβε χώρα για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς ήταν το εξωτερικό χρέος της χώρας. Οι οικονομικοί φορείς διαπίστωσαν πολύ σύντομα ότι μια ταχεία

άνοδος στην εγχώρια κατανάλωση δεν ήταν συμβατή με τις αναγκαίες εξαγωγές για να μπορούν να πληρωθούν οι τόκοι του εξωτερικού χρέους. Επιπλέον, καθώς για χρόνια οι εγχώριες επενδύσεις βρίσκονταν σε πτώση, η ξαφνική άνοδος στην κατανάλωση βρέθηκε να συγκρούεται με προβλήματα τόσο στο δίκτυο διανομής, όσο και στις υποδομές αποθήκευσης αγαθών. Μετά από μερικούς μήνες ο πληθωρισμός επανεμφανίστηκε, είτε διαμέσου της μαύρης αγοράς, είτε μέσω κερδοσκοπίας πάνω στη συναλλαγματική ισοτιμία και τις εξαγωγές.

3.2.2 Το Σχέδιο Bresser

Τον Απρίλιο του 1987 ανέλαβε υπουργός οικονομικών ο Bresser Pereira, χωρίς την ελπίδα επανάληψης του άλλοτε μακροπρόθεσμου, δημοφιλούς μέτρου του παγώματος των τιμών. Ο βασικός του στόχος ήταν να τονώσει τις εξαγωγές της χώρας, να αποφύγει τον υπερπληθωρισμό, και να ανακτήσει διαπραγματεύσεις με τους εξωτερικούς πιστωτές της Βραζιλίας. Έθεσε σε δεύτερο πλάνο το στόχο της ανάπτυξης αναγνωρίζοντας ότι δε θα ξεπερνούσε το 3%. Στις 12 Ιουνίου του ίδιου έτους έθεσε σε εφαρμογή το «*σχέδιο Bresser*», το οποίο ήταν ένα εκ νέου πάγωμα τιμών. Ήταν, όπως και ο ίδιος αναφέρει, διαφορετικό από το σχέδιο Cruzado, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του, τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την εισαγωγή του, τους στόχους, και τα αποτελέσματά του.

Οι εξαγωγές όντως τονώθηκαν άμεσα, όπως όμως και ο πληθωρισμός. Το πάγωμα τιμών δεν ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικό, ήταν όμως πραγματιστικό. Η βασική ιδέα ήταν όχι τόσο η αποφυγή του πληθωρισμού αδράνειας, αλλά του υπερπληθωρισμού, οδηγώντας την οικονομία σε μια ελαφριά, ανώδυνη ύφεση, συμβατή με την εξυπηρέτηση του χρέους. Θα δινόταν με αυτό τον τρόπο μια ικανοποίηση στους πιστωτές, με την ελπίδα να γίνονταν πιο διαλλακτικοί σε μια καινοτόμο ανακούφιση του χρέους. Μια ώθηση της εμπορικής ισορροπίας δε θα απαιτούσε μια συνολική συμπίεση της εσωτερικής κατανάλωσης παρά τον μετριασμό της ανάπτυξης, ώστε η βιομηχανική παραγωγή να μην επιβαρυνθεί σε υπερβολικό βαθμό. Το συμμετρικό αποτέλεσμα θα ήταν αληθές. Η διατήρηση των εξαγωγών θα απομάκρυνε το φάσμα μιας ξαφνικής ύφεσης.

Ο Bresser πέτυχε το σκοπό του κρατώντας την ανάπτυξη σε ένα μετριοπαθές 3% το 1987. Το νόμισμα υποτιμήθηκε και οι τιμές κρατήθηκαν ενήμερες σε σχέση με πριν το σοκ. Σε αντίθεση με το σχέδιο Cruzado οι μισθοί δεν ανατιμήθηκαν με την παροχή bonus και η πολιτική ήταν καθαρά περιοριστική, με την προσαρμογή τους σε ένα κυμαινόμενο μέσο όρο τριμηνιαίου πληθωρισμού. Καθώς ο πληθωρισμός άρχισε να επιταχύνεται, οι μισθοί συσώρευσαν αυξανόμενες διαφορές. Ο συνδυασμός της νέας μισθολογικής πολιτικής, της νομισματικής

υποτίμησης και των μετριοπαθών (έως αρνητικών επιτοκίων) έδωσε ώθηση στις εξαγωγές. Η εσωτερική κατανάλωση κρατήθηκε σε συμβατά επίπεδα με την επανάληψη των τόκων του εξωτερικού χρέους.

Από τον Οκτώβριο του 1987, καθώς το φάντασμα του υπερπληθωρισμού άρχισε να απομακρύνεται, η οικονομική πολιτική μετατέθηκε στην οριοθέτηση μιας λύσης για το πρόβλημα των δημόσιων οικονομικών μεγεθών. Το πρόβλημα εστιαζόταν στην περικοπή των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού, και στην εύρεση φόρμουλας για το εξωτερικό χρέος. Ο Bresser απέτυχε όμως και στους δύο τομείς. Το πακέτο δημοσιονομικής μεταρρύθμισης απορρίφθηκε από τον Πρόεδρο Sarney και οι τράπεζες-πιστωτές αρνήθηκαν τις προτάσεις του για ελάφρυνση του χρέους. Καθώς το έτος έφθανε στο τέλος του, ένα κοινό ανακοινωθέν από τη Βραζιλία και τους πιστωτές της δήλωνε την πληρωμή του ποσού των \$1,1 δις ληξιπρόθεσμων τόκων. Μετά από 10 μήνες η Βραζιλία ήρε το μορατόριουμ. Στα τέλη του 1987 ο πληθωρισμός είχε φθάσει το 366%. Ο υπουργός οικονομικών Brasser Pereira δήλωσε την παραίτησή του, δείχνοντας ως υπεύθυνο τον Sarney και το προεδρικό βέτο πάνω στη δημοσιονομική πολιτική για τον έλεγχο του δημόσιου χρέους.

ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΩΜΑ ΤΙΜΩΝ		
ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΒΑΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
F. Dornelles	1 ^ο εξάμηνο 1985	Πάγωμα (τιμές δημοσίου)
D. Funaro	2 ^ο εξάμηνο 1985	Φορολογική μεταρρύθμιση
D. Funaro	1 ^ο εξάμηνο 1986	Πάγωμα τιμών
D. Funaro	2 ^ο εξάμηνο 1986	Εθνικό Ταμείο Ανάπτυξης – Φορολογική μεταρρύθμιση
D. Funaro	1 ^ο εξάμηνο 1987	Χρεοστάσιο
L.C. Bresser Pereira	1 ^ο /2 ^ο εξάμηνο 1987	Πάγωμα τιμών
L.C. Bresser Pereira	2 ^ο εξάμηνο 1987	Φορολογική μεταρρύθμιση
Mailson da Nobrega	1988	Διαχείριση δημόσιου ελλείμματος
Mailson da Nobrega	1 ^ο εξάμηνο 1989	Πάγωμα τιμών
Mailson da Nobrega	2 ^ο εξάμηνο 1989	Φορολογική μεταρρύθμιση

ΠΙΝΑΚΑΣ 5:

Ο κύκλος της οικονομικής πολιτικής την περίοδο 1985-1989

Πηγή: L.C.Bresser-Pereira, “Brazil’s Inflation and the Cruzado Plan, 1985-1988”

3.2.3 Το Σχέδιο Summer

Το 1988 ήταν μια πολιτικά κρίσιμη χρονιά για τον πρόεδρο Sarney. Τον Ιανουάριο του ίδιου έτους ανέλαβε υπουργός οικονομικών ο *Mailson da Nobrega*, υποσχόμενος ότι δε θα προχωρήσει σε άλλα οικονομικά σοκ, και διαβεβαιώνοντας ότι θα δώσει προτεραιότητα σε μια σταδιακή επίβλεψη της οικονομίας με έμφαση στο δημόσιο χρέος. Ξεκίνησε την αποστολή του προσπαθώντας να φθάσει σε μια συμφωνία με τους εξωτερικούς δανειστές. Οι διαπραγματεύσεις όμως δεν έφεραν εμφανή αποτελέσματα όσον αφορά το βάρος των επιτοκίων, είχαν όμως ως στόχο την αναδιάρθρωση του χρέους. Προσπάθησε να αποφύγει τα συσσωρευτικά αποτελέσματα κερδοσκοπικών προσδοκιών, καθώς γνώριζε ότι πολλές επιχειρήσεις θα προσπαθούσαν να εφαρμόσουν μια έγκαιρη τιμολογιακή αναβάθμιση στην περίπτωση που διαπίστωναν ότι έπρεπε να αναμένουν ένα νέο πάγωμα τιμών.

Ο πληθωρισμός κάλπαζε με ξέφρενους ρυθμούς, φθάνοντας το 934% στα τέλη του 1988, ενώ το ακαθάριστο εθνικό προϊόν έμενε στα ίδια επίπεδα. Μόνο τον Ιανουάριο του '89 οι τιμές εμφάνισαν αύξηση κατά 35%. Οι διαπραγματεύσεις με τους δανειστές μπορεί να έφεραν κάποια αποτελέσματα όσον αφορά τη μερική αναδιάρθρωση του χρέους, η χώρα βρισκόταν όμως ενώπιο έλλειψης ρευστότητας στα τέλη του ίδιου έτους. Η κυβέρνηση και οι πιστωτές καθυστερούσαν τις διαπραγματεύσεις αναμένοντας τις προεδρικές εκλογές.

Ο πρόεδρος Sarney έθεσε σε ισχύ το τρίτο μεγάλο αντιπληθωριστικό πρόγραμμα μέσα σε τέσσερα χρόνια. Το λεγόμενο «*σχέδιο Summer*» πάγωνε μισθούς και τιμές, δημιουργώντας ένα νέο υποτιμημένο νόμισμα. Επίσης στήριζε τα εν λόγω μέτρα με περιοριστική πολιτική. Πώληση κρατικής περιουσίας, απόλυση δημοσίων υπαλλήλων, πώληση κρατικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων και κατάργηση υπουργείων. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους η κυβέρνηση αναγκάστηκε να παραδεχτεί την αποτυχία του σχεδίου Summer καθώς ο πληθωρισμός δε στάθηκε εφικτό να αναχαιτισθεί, ενώ υπήρχαν και τεράστιες διαφωνίες από το σύνολο της αντιπολίτευσης για σημεία κλειδιά της πολιτικής της κυβέρνησης. Ο πληθωρισμός, ενώ είχε πέσει στο 4% για το μήνα Φεβρουάριο, βρέθηκε στο 25% τον Ιούλιο.

3.2.4 Κριτική και σχολιασμός των τριών πολιτικών

Ενώ το σχέδιο Cruzado και το σχέδιο Bresser είχαν συγκεκριμένα επεκτατικά οικονομικά σχέδια (ανάπτυξη, ενίσχυση εμπορικού ισοζυγίου), σε συνδυασμό και με περιοριστικές πολιτικές (τερματισμός πληθωριστικών πιέσεων), το σχέδιο Summer του 1989 ήταν πολύ πιο απλοϊκό στη φύση του και ο μοναδικός εμφανής σκοπός του ήταν η αποφυγή του υπερπληθωρισμού. Κατά τη διακυβέρνηση Sarney η Βραζιλία απέκτησε τρεις διαφορετικές νομισματικές μονάδες. Το *Cruzeiro*, το *Cruzado*, και το *Cruzado Novo*.

Τα πρώτα δύο σοκ (Cruzado, Bresser) υπήρξαν μέρος πολιτικής στρατηγικής και απέτυχαν καθώς δεν υπήρχε σαφής πολιτική στήριξη για την επίτευξη πολιτικών αναδιαρθρώσεων και ρεφορμισμών, κύριως όσον αφορά το εξωτερικό χρέος. Επιπλέον, κανένα από τα δύο σχέδια δε στάθηκε ικανό να ορίσει τις απαραίτητες κρατικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία. Ο δημόσιος τομέας υφίστατο τεράστιες πιέσεις. Καθώς λοιπόν μια τέτοια λύση δε στάθηκε εφικτό να βρεθεί για διάφορους λόγους, και κυρίως λόγω της απροθυμίας της ίδιας της κυβέρνησης, η οικονομική πολιτική ταλαντευόταν ανάμεσα στο πάγωμα των τιμών και απέλπιδες προσπάθειες του περιορισμού των δαπανών, χωρίς όμως αυτό να καταφέρνει να μειώσει το εξωτερικό χρέος.

Από την άλλη πλευρά, το σχέδιο Summer δεν είχε μακροπρόθεσμους στόχους. Σκοπός του ήταν μόνο η αποφυγή του υπερπληθωρισμού και η ομαλή μετάβαση στις αναμενόμενες εκλογές το Νοέμβριο του 1989. Παρ'όλα αυτά τα άμεσα αποτελέσματα του σχεδίου Summer δεν απείχαν από αυτά του σχεδίου Bresser. Δύο μήνες μετά το σοκ ο πληθωρισμός άγγιξε το 6%, και υπήρχαν προσδοκίες για το δείκτη του δημοσίου ελλείμματος προς το Α.Ε.Π. στα ύψη του 7% το 1989, κυρίως λόγω των υψηλών επιτοκίων με τα οποία έτρεχε το δημόσιο χρέος. Αυτό εξηγεί και τη σημασία της διαπραγματεύσεως με το Δ.Ν.Τ. ενός νέου δείκτη, του «πρωτογενούς ελλείμματος», το οποίο θα εξαιρούσε εκταμιεύσεις τόκων.

Το σχέδιο του Nobrega, όπως ήταν φυσικό, δεν είχε την απαραίτητη κοινωνική συναίνεση ή τον πολιτικό ενθουσιασμό που είχαν τα δύο προηγούμενα, πέτυχε όμως στην αποφυγή του υπερπληθωρισμού. Επιπλέον, καθώς το σοκ του σχεδίου Summer δεν είχε την απαραίτητη διεθνή στήριξη (αναδιάρθρωσε χρέους, διεθνής οικονομική βοήθεια, βοήθεια από το Δ.Ν.Τ.) το πάγωμα της συναλλαγματικής ισοτιμίας προκάλεσε ένα κερδοσκοπικό άλμα στη μαύρη αγορά δολλαρίου και νέα αφορμή για μαζική φυγή κεφαλαίων έξω από τη χώρα. Η μόνη καθοριστική αλλαγή που έφερε το σχέδιο Summer ήταν η διακοπή του κανόνα τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών πάνω στο μέσο πληθωριστικό όρο τριμήνου που εισήγαγε το σχέδιο Bresser. Ήταν πλέον φανερό ότι ο μισθολογικός αυτός κανόνας ασκούσε ιδιαίτερη πίεση στους βασικούς δημοσιοοικονομικούς δείκτες. Το σχέδιο Summer μπορεί να θεωρηθεί ως ένα αποφασιστικό βήμα προς το καθεστώς ελεύθερων μισθολογικών διαπραγματεύσεων.

Τόσο το σχέδιο Cruzado, όσο και το σχέδιο Bresser, προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν το λεγόμενο πληθωρισμό αδράνειας (inertia inflation). Στις αρχές του 1980, υπήρξε μεγάλη προσπάθεια από διάφορους έγκριτους οικονομολόγους να αναπτυχθεί μια νέα θεωρία πάνω στον πληθωρισμό που θα μπορούσε να εξηγήσει κάποια από τα χαρακτηριστικά της Βραζιλιάνικης οικονομίας που δε μπορούσε να ερμηνεύσει η κλασική θεώρηση. Το αποτέλεσμα ήταν ο πληθωρισμός αδράνειας, μια νεο-στρουκτουραλιστική θεωρία που διεχώριζε σαφώς τους παράγοντες πίσω από τον πληθωρισμό.

Βασικότατο ρόλο στη θεωρία του πληθωρισμού αδράνειας, τον οποίο προσπάθησαν να καταπολεμήσουν όλοι οι υπουργοί οικονομικών της διακυβέρνησης Sarney, έπαιξε η ιδέα της διανεμητικής σύγκρουσης. Προσπαθούσε να δώσει μια εναλλακτική πρόταση στην ιδέα των ορθολογιστικών προσδοκιών που εμπεριέχονται στις Κεϋνσιανές και Μονεταριστικές θεωρίες, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν τις λαμβάνει υπόψη της. Εισάγει τη θεώρηση ότι οι

πληθωριστικές προσδοκίες βασίζονται στον παρελθοντικό πληθωρισμό. Οι βασικές θεωρήσεις είναι ότι στη διανεμητική σύγκρουση που χαρακτηρίζει τις καπιταλιστικές κοινωνίες, κάθε οικονομικός φορέας (ιδιώτης, εταιρεία, οικονομική και κοινωνική ομάδα) προσπαθεί να διατηρήσει, και αν αυτό είναι δυνατό να αυξήσει, το εισόδημά του μέσω της διαχείρισης των τιμών. Αν για παράδειγμα ο πληθωρισμός βρίσκεται στο 10% το μήνα, κάθε οικονομικός φορέας θα αυξήσει τις τιμές του στο ίδιο ποσοστό. Όμως δε θα το πράξουν την ίδια χρονική στιγμή, αλλά ο ένας μετά τον άλλο. Εκείνη την εποχή οι μονεταριστικές θεωρίες υποστήριζαν ότι για να ελεγχθεί ο πληθωρισμός στη Βραζιλία, η μόνη λύση ήταν η μείωση του δημοσίου ελλείμματος και η παροχή κεφαλαίου, με περικοπές στη δημόσια και ιδιωτική ζήτηση. Η μεγάλη ύφεση που έπληξε τη χώρα το 1981, και το 1983, ήταν αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής. Εξαιτίας της ύφεσης και της υποτίμησης του νομίσματος, υπήρξε ρύθμιση του ισοζυγίου πληρωμών και εμφανίστηκαν μεγάλα εμπορικά πλεονάσματα. Όμως, κόντρα στην «ορθόδοξη» θεώρηση, ο πληθωρισμός δεν έδειξε να πτοείται. Εξαιτίας της υποτίμησης του νομίσματος που αποφασίστηκε το 1983, ο πληθωρισμός στην πραγματικότητα διπλασιάστηκε.

Το χρήμα, είτε ο πληθωρισμός βρισκόταν σε φάση επιτάχυνσης, είτε σε φάση διατήρησης των επιπέδων του, έπαιξε ένα ρόλο πιο πολύ παθητικό. Η αύξηση της παροχής κεφαλαίου καθυστερούσε πάντα πίσω από τους πληθωριστικούς ρυθμούς και γινόταν για να διατηρηθεί η ρευστότητα του οικονομικού συστήματος. Πάνω σε αυτές τις παραδοχές, ο πληθωρισμός με τα συμβατικά εργαλεία – Κεϋνσιανής ή μονεταριστικής μορφής – δε θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί, όταν επικρατούσαν τόσο υψηλά επίπεδα πληθωρισμού αδράνειας. Η βασική πολιτική για τον έλεγχο του θα έπρεπε να είναι διοικητικής μορφής. Υπό αυτές τις συνθήκες δύο βασικές εναλλακτικές πολιτικές ήταν διαθέσιμες. Μία σταδιακή, βασισμένη στον έλεγχο των τιμών και στοχεύοντας στην ελάττωση των πληθωριστικών πιέσεων ή ένα πάγωμα των τιμών, ένα «ετερόδοξο σοκ», όπως αποκαλέστηκε από τον οικονομολόγο Francisco Lopes, εκ των εμπνευστών της θεωρίας του πληθωρισμού αδράνειας, καθώς δεν ήταν συμβατό με τις μέχρι τότε ορθόδοξες Κεϋνσιανές ή μονεταριστικές πρακτικές.

Συνοψίζοντας την κριτική για τα τρία ετερόδοξα σοκ, παρά τις διαφορές στον χαρακτήρα και τους στόχους του καθενός, τις θεωρητικές διαφορές όσον αφορά τη φύση του πληθωρισμού και τις πολιτικές που ακολούθηθηκαν, το πρακτικό συμπέρασμα είναι ότι μεσοπρόθεσμα και οι τρεις υπουργοί οικονομικών που αναμείχθηκαν με τα τρία αυτά σχέδια κατέφυγαν τελικά σε πάγωμα τιμών. Όπως δείχνουν και άλλες διεθνείς υποθέσεις (Αργεντινή, Μεξικό, Ισραήλ), η μάχη

ενάντια στον πληθωρισμό δεν είναι απλή υπόθεση και αποτελείται αναγκαστικά από διάφορα στάδια. Δε δύναται να είναι επιτυχής χωρίς τις απαραίτητες δομικές αλλαγές, ειδικά στον τομέα του δημόσιου χρέους. Όμως, όπως μπορεί εύκολα να κατανοηθεί, οι αλλαγές αυτές χρίζουν πολιτικής διαπραγμάτευσης, συχνά υπερισχύοντας βραχυπρόθεσμων οικονομικών μέτρων.

Η ταλάντευση ανάμεσα στο πάγωμα των τιμών και τα διάφορα δημοσιονομικά μέτρα αναδεικνύουν ότι, τόσο τα προβλήματα που άπτονται του πληθωρισμού όσο και αυτά που αφορούν την ανάπτυξη, προκύπτουν από το αδιέξοδο των δημοσιονομικών μεγεθών, και η κύρια αιτία γι' αυτό είναι πολιτικής φύσης. Επιπλέον, αναδεικνύεται ότι παρά τη θεωρητική αντιπαράθεση, υπάρχουν σημαντικά πολιτικά αδιέξοδα τα οποία οι διάφορες οικονομικές θεωρίες αδυνατούν να ερμηνεύσουν. Μια κυβέρνηση χωρίς σαφή πολιτική βούληση να αντιμετωπίσει το πρόβλημα σε ολοκληρωτο φάσμα είναι καταδικασμένη μακροπρόθεσμα στην αποτυχία.

4. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ **FERNANDO COLLOR***

4.1 Εισαγωγή

Η οικονομική κρίση προκάλεσε τεράστια δυσφορία στο εργατικό δυναμικό της χώρας, η οποία φάνηκε να παραλύει μετά από την καταιγίδα απεργιακών κινητοποιήσεων που ακολούθησε. Περισσότερες από τριακόσιες απεργίες, με τη συμμετοχή πάνω από δύο εκατομμύρια εργαζομένων, και μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις οδήγησαν τη χώρα στο αδιέξοδο. Το Μάιο του 1989, ακροδεξιά παραστρατιωτική ομάδα ήταν υπεύθυνη για βομβιστική ενέργεια σε εργατικό μνημείο της χώρας (*Volta Rotonda*), μια κίνηση που είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργήσει μια όλο και πιο έκρυθμη κατάσταση.

Στον αντίποδα του καλπάζοντος πληθωρισμού και της κρίσης χρέους, το εμπορικό ισοζύγιο συνέχισε σε όλο και μεγαλύτερα ύψη, με ένα ρεκόρ της τάξεως των \$19 δις το 1988, το τρίτο μεγαλύτερο στον κόσμο. Το μοναδικό φωτεινό σημείο σε μια ζοφερή οικονομική κατάσταση, επέτρεψε στην κυβέρνηση να συνεχίσει να εξυπηρετεί το χρέος. Παρ'όλα αυτά, η όλο και αυξανόμενη φυγή κεφαλαίων από τη χώρα, λόγω της πολιτικής και οικονομικής αστάθειας, κατέστησε δύσκολο για τη Βραζιλία να εκπληρώσει της υποχρεώσεις της στα τέλη του έτους, και το Σεπτέμβριο πραγματοποιήθηκε μία άτυπη παύση πληρωμών.

Τα οικονομικά σκάνδαλα που ταλάνιζαν τη χώρα καθιστούσαν την κατάσταση ως μη αναστρέψιμη. Η κατάρρευση της οικονομικής αυτοκρατορίας ενός από τους μεγαλύτερους χρηματοπιστωτικούς παράγοντες της Βραζιλίας το 1989, του Naji Najas, προκάλεσε τη μεγαλύτερη κατάρρευση στην ιστορία της χρηματιστηριακής αγοράς της χώρας. Το πολιτικοοικονομικό σκηνικό έγινε ακόμη πιο σκοτεινό όταν οι Η.Π.Α. κατήγγειλαν τη Βραζιλία (μαζί με τις Ινδίες και την Ιαπωνία) για αθέμιτες πρακτικές εμπορίου και προστατευτισμό και απείλησαν με κυρώσεις ως αντίποινα.

Ο πολιτικός αναβρασμός στη χώρα, εξαιτίας κυρίως της ζοφερής οικονομικής κατάστασης, ήταν ο κύριος λόγος ανησυχίας στις τάξεις του στρατιωτικού κατεστημένου, το οποίο αν και εμφανώς αποδυναμωμένο, διατηρούσε μέρος της ισχύος του. Ανησυχία επικρατούσε καθώς μετά και την ψήφιση του Συντάγματος το 1988, το Δημοκρατικό Εργατικό Κόμμα βρισκόταν σε θέση

* (Kinzo, 1993), (Galano III, 1994), (Villela, 1992), (Pereira & Nakano, 1994), (Flynn, 1993), (Merette, 1996), (Valenca, 2002), (Weyland, 1993)

ισχύος σε όλες τις δημοσκοπήσεις. Τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών το Νοέμβριο του 1988 αύξησαν τις ανησυχίες, καθώς πολιτικοί σχηματισμοί του αριστερού χώρου παρουσίασαν αξιοσημείωτες επιτυχίες. Η *Luiza Erundina*, πρωτοεμφανιζόμενη στην πολιτική σκηνή και Μαργίστρια, εκλέχτηκε δήμαρχος του Σάο Πάολο, της μεγαλύτερης και σημαντικότερης πόλης της χώρας. Το Δημοκρατικό Εργατικό Κόμμα σημείωσε και άλλες εκλογικές επιτυχίες σε όλη την επικράτεια, ενώ το PMDB, το μεγαλύτερο κόμμα της χώρας, έχασε τις δημαρχιακές εκλογές στις κυριότερες επικράτειες της Βραζιλίας. Πολιτικοί παρατηρητές ερμήνευσαν το γεγονός ως απόρριψη του κεντροδεξιού χώρου, ο οποίος κυριαρχούσε την τελευταία δεκαετία, από το εκλογικό σώμα.

Στις αρχές του 1989, μια νέα φιγούρα αναδύθηκε στην πολιτική ζωή της χώρας, κερδίζοντας τις δημοσκοπήσεις και όλα τα μέχρι τότε φαβορί. Ο *Fernando Collor de Mello*, πρώην κυβερνήτης της σχετικά μικρής πολιτείας Alagoas, με το προφίλ του νέου, αθλητικού, πολλά υποσχόμενου, και όντας γόνου κραταιάς πολιτικής οικογένειας της Βραζιλίας, ηγείτο του Κόμματος Εθνικής Αναμόρφωσης (Party of National Reconstruction), και έγινε πολύ σύντομα ο ισχυρός παίκτης στον κεντροδεξιό χώρο. Διέθετε τη στήριξη των μεγαλύτερων τηλεοπτικών δικτύων της χώρας και γενικά της οικονομικής ελίτ.

Το PMDB, ο κυρίαρχος πολιτικός σχηματισμός που επί χρόνια αποτελούσε τη μείζονα αντιπολίτευση στο στρατιωτικό καθεστώς, βρισκόταν πληγωμένο εξαιτίας των λαθών στην πολιτική και οικονομική διαχείριση της κυβέρνησης Sarney. Ο Sarney είχε εκλεγθεί αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, όμως η άνοδος του στην προεδρία συνέβη εξαιτίας του ξαφνικού θανάτου του Προέδρου Neves. Επιπλέον ο Sarney προερχόταν από το ARENA, το κόμμα του στρατιωτικού καθεστώτος, από το οποίο είχε μεταπηδήσει στο PMDB, και δεν είχε ισχυρή πολιτική βάση. Αυτό το γεγονός έπληξε ακόμη περισσότερο το έρεισμα του μέχρι τότε κραταιού PMDB.

Η πρώτη εκλογική αναμέτρηση μετά από 29 χρόνια διεξήχθη στις 15 Οκτωβρίου (πρώτος γύρος) του 1989. Ο δεύτερος γύρος στις 15 Νοεμβρίου του ίδιου έτους ανακήρυξε νικητή τον Fernando Collor de Mello, ο οποίος απέσπασε το 53% του εκλογικού σώματος. Η πολιτική του ατζέντα επικεντρώθηκε στην καταπολέμηση της διαφθοράς κατά τη διακυβέρνηση Sarney, στην ολοκλήρωση της μετάβασης στη δημοκρατία, στον εκσυγχρονισμό και την αντιμετώπιση του πληθωρισμού. Πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι το κόμμα του F. C. Mello, αν και απέσπασε μεγάλη εκλογική νίκη, δε διέθετε ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφεία, καθώς ήταν ένας νέος

πολιτικός σχηματισμός και δε διέθετε αρκετούς εκπροσώπους στη Γερουσία. Αντιμετώπισε από την αρχή της θητείας του εντονότατη αντιπολίτευση από τη λεγόμενη Δημοκρατική Συμμαχία (οι φιλελεύθεροι του κόμματος PFL, οι σοσιαλδημοκράτες του κόμματος PSDB, και το μέχρι τότε κραταιό κόμμα PMDB).

Υποψήφιος	Φήφοι	%
Fernando Collor de Mello (PRN , PSC, PTR, PST)	35.089.998	49,94
Luiz Inácio Lula da Silva (PT , PSB, PC do B)	31.076.364	44,23
Λευκά	986.446	1,40
Άκυρα	3.107.893	4,42
Σύνολο	70.260.701^a	100
^a : Αποχή = 11.814.017.		

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: 2^{ος} γύρος προεδρικών εκλογών 1989

Πηγή: http://en.wikipedia.org/wiki/Brazilian_presidential_election,_1989

Το «φαινόμενο Collor» θεωρήθηκε εκείνη τη χρονική στιγμή ως εκδήλωση της λαϊκής (σιωπηρής) δυσαρέσκειας προς τον πολιτικό χώρο, παρά ως κατάθεση ψήφου λόγω της ικανότητάς του ως πολιτικός ή του λαϊκού του ερείσματος. Πολύ σύντομα όμως ο ίδιος πέρασε από τη φάση της περιέργειας εκ μέρους των Μ.Μ.Ε. σε ένα πολύ υπολογίσιμο αντίπαλο που έπαιρνε την προεκλογική του εκστρατεία πολύ σοβαρά υπόψη. Ήταν ένας από τους λίγους υποψηφίους που είχαν διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη, αν και ασαφή, πρόταση στο πλαίσιο της οικονομίας. Ο ίδιος είχε μεγάλο κέρδος από τον υψηλό βαθμό κινητικότητας ψηφοφόρων, ο οποίος τον ωφέλησε σημαντικά καθώς στη διάθεση του τέθηκαν πολλοί μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι - που ανήκαν σε φιλικά προσκεείμενα πρόσωπα - και μέσα μαζικής ενημέρωσης, και τα οποία έδωσαν μεγάλη ώθηση στην προεκλογική του καμπάνια. Το προεκλογικό του μήνυμα ήταν σχεδιασμένο ώστε να απευθύνεται στις πρόσφατες αλλαγές του εκλογικού σώματος. Η πλειοψηφεία αυτού ήταν ή χωρίς καθόλου γραμματική μόρφωση ή απόφοιτοι της πλέον βασικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η βάση της εκστρατείας του ήταν η προώθηση μιας πλατφόρμας ενάντια στη διαφθορά. Το στοίχημα που έθεσε ήταν να χρησιμοποιήσει τη λαϊκή δυσφορία απέναντι στον παραδοσιακό πολιτικό χώρο, κάτι που οι υπόλοιποι υποψήφιοι έδειξαν να αγνοούν, και να χρησιμοποιήσει τη βασική ιδέα μιας στρατηγικής ενάντια στη διαφθορά και στους «κρατικούς μαχαραγιάδες» (ανθρώπους που χρησιμοποιώντας τις θέσεις τους στον κρατικό μηχανισμό, είχαν τη δυνατότητα να λαμβάνουν προνόμια και υψηλούς μισθούς μέσω δημοσίων κεφαλαίων επικυρωμένων από το Κογκρέσο και το Σύνταγμα), κάτι που είχε θετικά αποτελέσματα. Προσπάθησε να συσκοτίσει τη διαίρεση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς, αντικαθιστώντας τη με μια διάκριση μεταξύ μοντέρνου και αρχαϊκού. Θεώρησε κρίσιμο να επικοινωνήσει πως σχεδίαζε να χειριστεί την ανικανότητα, την αναποτελεσματικότητα και τη διαφθορά του κράτους, και παρουσίασε την τιμιότητα και την ειλικρίνεια ως μια σπάνια αξία παρά ως προαπαιτούμενο για το μέγιστο δημόσιο αξίωμα. Παρ'όλα αυτά η οικονομική, αναπτυξιακή και κοινωνική πολιτική που θα χρησιμοποιούσε έμενε εσκεμμένα ασαφής και οι βασικές του επιδιώξεις ήταν συγκεκριμένες (ιδιωτικοποιήσεις, εκσυγχρονισμός της οικονομίας κλπ). Η μοντέρνα ρητορική του καλούσε για μείωση του κράτους στην οικονομία σε συνδυασμό με ηθική και πάταξη της διαφθοράς, παρότι ο ίδιος διατηρούσε ισχυρούς δεσμούς με παρασκηνιακές δυνάμεις προς τις οποίες έβαλλε η ρητορική του.

4.2 Το οικονομικό «Σχέδιο Collor»

Ενώ ο F.Collor de Mello είχε εκλεγεί από 35 εκατομμύρια Βραζιλιάνους δε μπορούσε να στηρίζεται σε απευθείας στήριξη από το Κοινοβούλιο και του Κογκρέσο. Η υποστήριξη από τα κόμματα που τον στήριξαν στο δεύτερο γύρο των εκλογών ήταν υπό όρους, και οι δυνάμεις που συστρατεύθηκαν γύρω του ήταν ετερογενείς. Το κόμμα του, το PRN, κατείχε λιγότερο από το 3% των εδρών στο Κογκρέσο και μόνο έναν από τους 75 γερουσιαστές τη στιγμή που ανέλαβε καθήκοντα. Η υποστήριξη του Collor ήταν μονόδρομος για τα συντηρητικά κόμματα που ηττήθηκαν στον πρώτο γύρο των προεδρικών εκλογών, όμως μετά την ήττα του «αριστερού» αντιπάλου οι θέσεις τους διαχωρίστηκαν, κάτω από την προοπτική ενός αντιπροσώπου που επέλεξε να δράσει μόνος του και να μη διαπραγματευτεί ανοικτά ή σε νομικό επίπεδο.

Το έργο της κυβέρνησης μόνο εύκολο δεν αναμενόταν να είναι υπό αυτές τις αντίξοες συνθήκες. Το Μάρτιο του 1990, όταν ανέλαβε καθήκοντα, το μηνιαίο ποσοστό του πληθωρισμού έφθανε στο 81%, καθιστώντας τη δράση επιτακτική. Τα νέα οικονομικά μέτρα για την καταπολέμησή του δημιούργησαν το επονομαζόμενο «*σχέδιο Collor I*» (*Collor Plan I*). Τα μέτρα αυτά ήταν:

- Το νόμισμα της χώρας, το *Cruzado Novo*, αντικαταστάθηκε από το *Cruzeiro* (Cr\$ 1.00 = NCZ\$ 1.00).
- Το 80% των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων του ιδιωτικού τομέα παρακρατήθηκαν για 18 μήνες, λαμβάνοντας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου *πραγματική απόδοση* 6% το χρόνο (το επικρατόν ποσοστό του πληθωρισμού συν 6%).
- Θέσπιση μεγάλου φόρου σε όλες τις οικονομικές συναλλαγές.
- Τιμαριθμική αναπροσαρμογή στους φόρους εισοδήματος και προστιθέμενης αξίας αγαθών.
- Εξάλειψη των περισσότερων δημοσιονομικών κινήτρων.
- Αυξήσεις στις τιμές των επιχειρήσεων του δημοσίου.
- Απελευθέρωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας και μερικό άνοιγμα της οικονομίας στον εξωτερικό ανταγωνισμό.
- Προσωρινό πάγωμα τιμών, μισθών και συντάξεων.

- Κατάργηση κρατικών υπηρεσιών και ανακοίνωση απόλυσης για περισσότερους από τριακόσιες χιλιάδες δημοσίους υπαλλήλους.
- Τόνωση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων.

Όσον αφορά τη νομισματική πολιτική, το μέτρο της παρακράτησης των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων του ιδιωτικού τομέα σκόπευε στην εξάλειψη του φαινομένου της υπερπροσφοράς ρευστότητας στην αγορά και στη χρησιμοποίηση των οικονομικών απολαβών από την αύξηση της φορολογίας για την επίτευξη πλεονασμάτων στον προϋπολογισμό του 1990. Η αντικατάσταση του Cruzado Novo από το Cruzeiro υπηρέτησε δύο σκοπούς. Επέτρεψε τη δημιουργία ενός νέου, ελεγχόμενου από το κράτος χρηματοπιστωτικού τίτλου με ονομαστική αξία ίση με το ποσό που προσωρινά κατασχέθηκε. Καθώς αυτός ο νέος τίτλος δεν ήταν εμπορεύσιμος, παρέμεινε και μη ρευστοποιήσιμος¹. Η απόδοσή του οριζόταν αυστηρά από την κυβέρνηση, η οποία υποσχέθηκε ένα 6% πάνω από τις αποδόσεις των ομολόγων που εξέδιδε. Επιπλέον, το μέτρο ήταν μια προσπάθεια να αλλάξει τις πληθωριστικές προσδοκίες των ιδιωτικών οικονομικών φορέων. Καθώς η ιστορία του Cruzado Novo συσχετίστηκε με την αποτυχία των προηγούμενων σταθεροποιητικών σχεδίων και με μια ραγδαία αύξηση του πληθωρισμού, ήταν κοινή πεποίθηση ότι το παλαιό νόμισμα θα καθιστούσε οποιοσδήποτε σταθεροποιητικές προσπάθειες ανέφικτες. Υπήρχε η ελπίδα ότι η εμφάνιση μιας νέας κυβέρνησης, με τη συνοδεία ενός νέου νομίσματος θα άλλαζε την παρούσα κατάσταση.

Όσον αφορά τη δημοσιονομική πλευρά των μέτρων, η κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι με την εισαγωγή ενός εφάπαξ φόρου πάνω στις οικονομικές συναλλαγές θα κατάφερνε να μετατρέψει το 8% του ελλείμματος σε 2% πλεόνασμα στον προϋπολογισμό. Άλλα μέτρα, όπως ιδιωτικοποίηση κρατικών υπηρεσιών, μείωση γενικά του δημόσιου τομέα, νέα φορολόγηση και αυξήσεις στους ήδη υπάρχοντες φόρους, η ρύθμιση των τιμών του δημοσίου και η μείωση στην εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους καθυστέρησαν σημαντικά στην εφαρμογή τους εξαιτίας και της ελλειπέστατης εκπροσώπησης της κυβέρνησης στο Κογκρέσο. Το πάγωμα μισθών και τιμών για μια περίοδο 30 ημερών που επιχείρησε η κυβέρνηση δεν είχε ιδιαίτερη βαρύτητα στο συνολικό αποτέλεσμα καθώς οι πληθωριστικές πιέσεις είχαν κατά κύριο λόγο απορροφηθεί από την παρακράτηση των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων. Τέλος ο Collor αναγνώρισε την ανάγκη εκμοντερνισμού της οικονομίας για να μπορέσει αυτή να ανταγωνιστεί στις διεθνείς αγορές. Τα μέτρα που πάρθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η κατάργηση της ποσόστωσης για εισαγωγές νέου εξοπλισμού, μηχανημάτων και πρώτων υλών, η κατάργηση διαχειριστικού

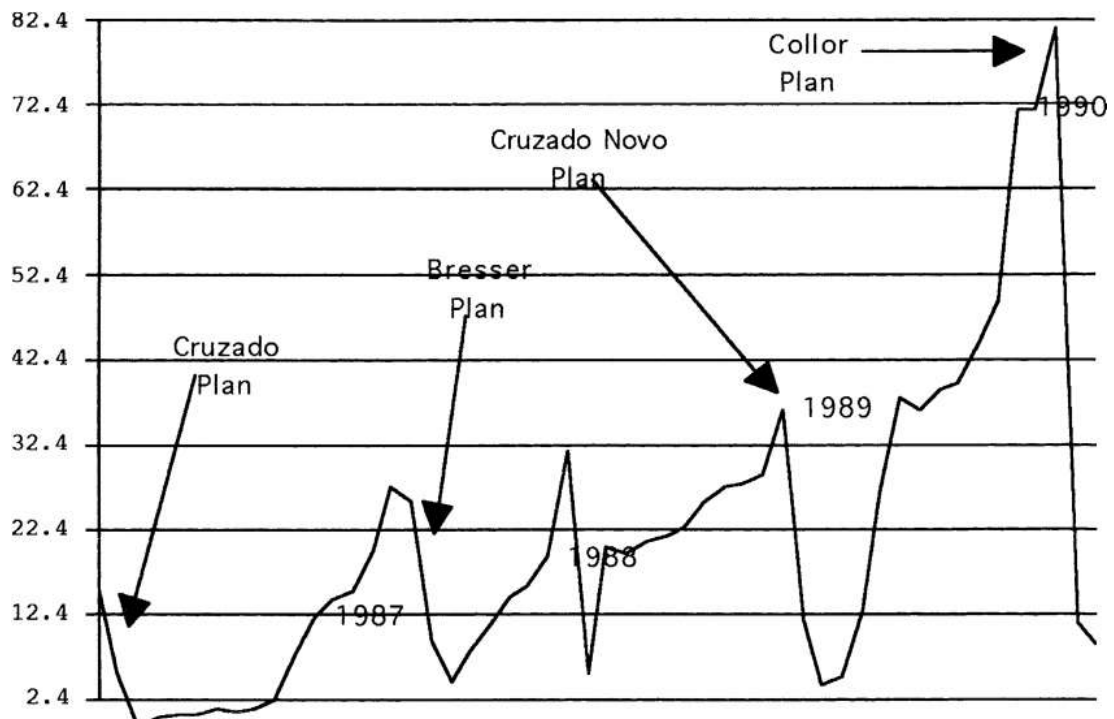
ελέγχου σε εισαγωγές μετά την 1/6/1990, και τη σταδιακή μείωση σε δασμούς από 35% σε 20% μέχρι και το 1994. Οι αλλαγές αυτές θα έδιναν ανάσα στο εμπόριο, όμως οι αντιδράσεις που αντιμετώπισε η κυβέρνηση στην εφαρμογή των μέτρων ήταν ισχυρότατες.

Ήταν επόμενο ότι τα παραπάνω μέτρα θα προκαλούσαν κατακρήμνιση της ρευστότητας στην αγορά. Η παροχή χρήματος έπεσε από το 30% στο 9% του Α.Ε.Π. (μεταξύ Ιουνίου και Αυγούστου, επισύροντας μεγάλες μειώσεις στο λιανικό εμπόριο και τη βιομηχανική παραγωγή. Το ποσοστό του πληθωρισμού έπεσε από το 81% το Μάρτιο στο 9% τον Ιούνιο. Όμως η πίεση της κοινής γνώμης και οι φόβοι της κυβέρνησης για ύφεση προκάλεσαν ταχύ επαναχρηματισμό της οικονομίας. Καθώς η κυβέρνηση είχε εξαιρέσει διάφορους τομείς και επιχειρήσεις από την τεχνητή κρίση ρευστότητας, παρέχοντας πιστώσεις και συμφωνώντας στην πληρωμή φόρων χωρίς την τιμαριθμική αναπροσαρμογή, ενώ οι δαπάνες αυτών θα παρέμεναν στο νέο νόμισμα, σε λιγότερο από δύο μήνες η παροχή χρήματος ανέβηκε από το 9% στο 14%.

Εξαιτίας της προσωρινής φορολόγησης στις οικονομικές συναλλαγές και του παγώματος των αξιών των χρηματοοικονομικών τίτλων, τα οποία για λίγο καιρό μπόρεσαν να ανακουφίσουν την κυβέρνηση από το βάρος πληρωμής των τόκων του εσωτερικού χρέους, ήταν εφικτό να πραγματοποιηθούν πλεονάσματα στον προϋπολογισμό για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Καθώς όμως τα μέτρα δε μπορούσαν να δώσουν μια μόνιμη λύση στα δημοσιονομικά προβλήματα της κυβέρνησης, επιχειρήθηκε ένα μεγάλο πρόγραμμα απόλυσης υπαλλήλων του δημόσιου τομέα. Η προσπάθεια αυτή δεν ήταν επιτυχημένη καθώς το Σύνταγμα του 1988 κατοχύρωνε τη μονιμότητα στους δημόσιους υπαλλήλους που βρίσκονταν στο δημόσιο πάνω από πέντε χρόνια. Επίσης το Σύνταγμα όριζε την αύξηση των πόρων που θα διατίθετο από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση στους διάφορους τομείς του κεντρικού κράτους και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης, με αποτέλεσμα τα δημοσιονομικά προβλήματα να επιβαρύνονται ακόμη περισσότερο.

Το δεύτερο μισό του 1990 ο πληθωρισμός είχε αρχίσει πάλι να ανεβαίνει, και τον Ιανουάριο του 1991 βρισκόταν στο 20%. Η κυβέρνηση, βλέποντας ότι η πρώτη σειρά μέτρων δεν ήταν αποτελεσματική, έθεσε σε εφαρμογή ένα νέο σχέδιο σταθεροποίησης της οικονομίας, γνωστό και ως «*σχέδιο Collor II*» (*Collor Plan II*). Αυτό αποτελείτο ουσιαστικά από ένα νέο πάγωμα τιμών και τη δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων που θα αντικαθιστούσαν το μηνιαίο διατραπεζικό επιτόκιο δανεισμού. Η ιδέα πίσω από την καθιέρωση αυτής της στρατηγικής ήταν να «σβήσει» την «πληθωριστική μνήμη», καθιστώντας εφικτό οι προσδοκίες

για πτώση του πληθωρισμού να ενσωματωθούν στην παρούσα κατάσταση τιμών. Τα μέτρα του «σχεδίου Collor II» είχαν ένα βραχυπρόθεσμο αντίκτυπο στις τιμές. Τα μηνιαία πληθωριστικά ποσοστά έπεσαν πάλι από 21% το Φεβρουάριο σε 6% το Μάιο του 1991. Στη συνέχεια, και υπό την καθοδήγηση ενός νέου υπουργού οικονομικών, καθιερώθηκε απελευθέρωση των τιμών και ο έλεγχος του πληθωρισμού πραγματοποιήθηκε μέσα από μια αξιοσημείωτη αύξηση των επιτοκίων. Η κυβερνητική πολιτική είχε επηρεασθεί σημαντικά από την επονομαζόμενη «Συμφωνία της Ουάσινγκτον» (*The Washington Consensus*²), και υπήρχαν σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης της οικονομίας.

Σχήμα 4: Μηνιαία Πληθωριστικά Ποσοστά 1986-1990

Πηγή: Post-Mortem of a Stabilization Plan: The Collor Plan in Brazil (Marcel Merette, Dpt. Of Finance, University of Ottawa ©2000 Society for Policy Modeling. Published by Elsevier Science Inc.

Οι δυσκολίες στη σχέση μεταξύ της κυβέρνησης και του Κογκρέσου, όπως αναφέρθηκε, και οι οποίες συνεχίστηκαν μέχρι και την πρόταση μομφής το δεύτερο εξάμηνο του 1992 ενάντια στον πρόεδρο Collor, απέτρεψαν την επίτευξη της δημοσιονομικής προσαρμογής που ήταν απαραίτητη για την αντιμετώπιση της ανισορροπίας στον προϋπολογισμό. Ο ακόλουθος πίνακας (Πίνακας 7) είναι ενδεικτικός της φτώχης επίδοσης της οικονομίας τα έτη 1990-1992, όταν ο πληθωρισμός έπεσε το 1991, για να σημειώσει ξανά αύξηση την επόμενη χρονιά, ενώ η αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή μερικώς αντιστάθμισαν την πτώση της βιομηχανικής παραγωγής (1991, 1992).

	Real GDP	GDP per capita	Agric.& Livestock	Industry	Inflation
1990	4.4	6.4	3.7	-8.0	2,740
1991	1.1	0.8	2.8	-0.5	445
1992	0.9	2.7	5.3	-3.6	991

Πίνακας 7: Ετήσια ποσοστά ανάπτυξης πραγματικού Α.Ε.Π., Α.Ε.Π. προς άτομο, αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, βιομηχανικής παραγωγής, και πληθωρισμού για τα έτη 1991-1992.

Πηγή: IPEA, *Perspectivas da Economia Brasileira* 1994, Rio de Janeiro.

4.3 Τα προγράμματα PICE και PND

Με νομοθετικό διάταγμα το Μάρτιο του 1990 η κυβέρνηση έθεσε ως στρατηγικό στόχο τη βιομηχανική πολιτική, αυξάνοντας τους πραγματικούς μισθούς και προωθώντας μεγαλύτερη απελευθέρωση στην οικονομία. Η πολιτική αυτή είχε ως στόχο τη μεγιστοποίηση του ρυθμού παραγωγής, την αύξηση της αποδοτικότητας, την εμπορευματοποίηση υπηρεσιών και αγαθών μέσω του εκσυγχρονισμού και της αναδιάρθρωσης της βιομηχανίας. Το νεοσυσταθέν πρόγραμμα της κυβέρνησης, το οποίο ονομάστηκε **PICE** (*Πρόγραμμα για τη Βιομηχανία και το Εξωτερικό Εμπόριο - Industrial and Foreign Trade Policy*). Το PICE έτρεχε παράλληλα με το «σχέδιο Collor», και στα χαρτιά οι στόχοι του ήταν αντιφατικοί – η χορήγηση κινήτρων για την είσοδο ξένων επιχειρήσεων στη χώρα και η έμφαση στην καινοτομία για την εγχώρια παραγωγή. Οι βασικές στρατηγικές που ακολουθήθηκαν ήταν οι εξής:

- Σταδιακή μείωση δασμών.
- Ανταγωνιστική αναδιάρθρωση της βιομηχανίας.
- Ενδυνάμωση νέων τομέων της βιομηχανίας μέσω εξειδίκευσης στην παραγωγή.
- Σχεδιασμένη έκθεση της βιομηχανίας στον εξωτερικό ανταγωνισμό.
- Στόχευση στις τεχνολογίες αιχμής για τις εθνικές επιχειρήσεις μέσω επιλεκτικού προστατευτισμού εταιρειών υψηλής τεχνολογίας και υποστήριξη της διανομής καινοτομιών σε όλους τους άλλους τομείς.

Τρία προγράμματα θα βοηθούσαν στην εφαρμογή του PICE:

- *Το Πρόγραμμα για τη Βιομηχανική Ανταγωνιστικότητα (Program of Industrial Competitiveness – PCI)*, για την προώθηση της ανάπτυξης εταιρειών υψηλής τεχνολογίας και την αναμόρφωση των βιομηχανικών τομέων και υπηρεσιών που μπορούν να επιτύχουν τιμές και επίπεδα ποιότητας διεθνούς επιπέδου.
- *Το Πρόγραμμα Ποιότητας και Παραγωγικότητας (Brazilian Program of Quality and Productivity – PBQP)*.
- *Το Πρόγραμμα Υποστήριξης της Τεχνολογίας στη Βιομηχανία (Program of Support to the Improvement of the Technological Capability of Industry – PACTI)*, για τη δημιουργία δικτύων πληροφορίας της τεχνολογίας, το οποίο είχε ως στόχο την

αναβάθμιση της τεχνολογικής υποδομής, την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού και την εν γένει βελτίωση των τεχνολογικών δυνατοτήτων της βιομηχανίας.

Εκτός όμως από τα παραπάνω προγράμματα, το PICE - ένα εξαιρετικά φιλόδοξο, αλλά και αμφιλεγόμενο σχέδιο για την τόνωση της ανάπτυξης και της εγχώριας οικονομίας – θα έτρεχε παράλληλα με πολιτικές χρηματοδότησης για την τόνωση της τεχνολογίας και του εξωτερικού εμπορίου. Επίσης, ένα πρόγραμμα τόνωσης των εξαγωγών για τη δημιουργία μηχανισμού χρηματοδότησης εξαγωγής αγαθών μεγάλου κύκλου παραγωγής, μέσω της εγκαθίδρυσης Τράπεζας Εξωτερικού Εμπορίου, η απλοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και η επαναδιαμόρφωση της φορολογικής κλίμακας, θα έδιναν ώθηση στο εξωτερικό εμπόριο. Η μείωση των δασμών για τις εισαγωγές, και η χρήση της αγοραστικής δυνατότητας του κράτους για την αύξηση της ζήτησης για τους τομείς υψηλής τεχνολογίας, καθώς και η προώθηση δημοσίων και ιδιωτικών ερευνητικών προγραμμάτων θα ήταν άλλες στοχευμένες ενέργειες της κυβέρνησης για να βοηθήσει στην εφαρμογή του PICE. Τέλος, ένα σύνολο πολιτικών που θα προωθούσε την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, ήταν κλειδί για να μη βρεθεί η χώρα σε οικονομική ύφεση επηρεαζόμενη από τα μέτρα του «σχεδίου Collor».

Η κυβέρνηση προώθησε ένα πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων ευρείας κλίμακας, το οποίο ονόμασε *Εθνικό Πρόγραμμα Ιδιωτικοποιήσεων (National Privatization Program – PND)* και το οποίο θα προωθούσε τη σύνδεση των ιδιωτικοποιήσεων με το δημόσιο έλλειμμα – ο δημοσιονομικός στόχος ήταν η αγορά του δημοσίου χρέους και όχι η χρηματοδότηση του κυβερνητικού ελλείμματος – και η πώληση των κρατικών μονοπολίων και επιχειρήσεων. Η πιθανή αρνητική συνέπεια που θα είχε η πώληση αυτών των επιχειρήσεων κοινής ωφελείας για το κοινό καλό θα αντισταθμιζόταν από τη βιομηχανική και εμπορική πολιτική που θα έδινε ώθηση στον ανταγωνισμό και θα καθιστούσε σαφώς πιο δύσκολη τη συγκέντρωση δύναμης σε ολιγοπώλια.

4.4 Σχολιασμός της οικονομικής πολιτικής Collor

Πρίν ακόμα αναλάβει ο Fernard Collor de Mello την εξουσία ο υπερπληθωρισμός είχε χτυπήσει την πόρτα της Βραζιλίας για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία της. Τον Ιανουάριο του 1990 ο πληθωρισμός έφτασε το 56% και το Μάρτιο το 84%. Στις 16 Μαρτίου, μια μέρα μετά την ανάληψη της εξουσίας, ο πρόεδρος της νεοσύστατης κυβέρνησης εξήγγειλε το φιλόδοξο «σχέδιο Collor». Ενενήντα κιόλας μέρες μετά ήταν οφθαλμοφανές ότι το πλάνο δεν προχώρησε σύμφωνα με τις προσδοκίες. Ο πληθωρισμός είχε επιστρέψει, με ένα πολύ παρόμοιο τρόπο με τα προηγούμενα οικονομικά σχέδια (Cruzado, Bresser, Summer), ενώ είχε ήδη αρχίσει και η ύφεση, αυτή τη φορά όμως με ένα τρόπο πολύ διαφορετικό και έντονο από το παρελθόν.

Το σταθεροποιητικό σχέδιο Collor συγκέντρωνε μια σειρά μονεταριστικών και δημοσιονομικών μέτρων, πολιτικές για ετερόδοξο πάγωμα τιμών και εισαγωγής σε κυμαινόμενη συναλλαγματική τιμή, συνοδευόμενα από τα προγράμματα PICE και PND για το εμπόριο, τη βιομηχανία και την αναμόρφωση και ιδιωτικοποίηση του δημόσιου τομέα. Η κύρια έμφαση όμως δόθηκε στο εγχώριο μορατόριουμ, το οποίο αντιπροσώπευε την προσπάθεια του πληθωριστικού ελέγχου μέσω ριζοσπαστικών νομισματικών περιορισμών.

Η νομισματική μεταρρύθμιση είχε ορισμένες ομοιότητες με προγράμματα που είχαν δοκιμαστεί μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε χώρες όπως η Ιαπωνία, το Βέλγιο, και κυρίως η Δ. Γερμανία. Περιείχε όμως και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που το διαχώριζαν. Ο παράγοντας μετατροπής από το παλαιό νόμισμα στο Cruzeiro ήταν ένα προς ένα. Γύρω στο 70% του M4³ ήταν μπλοκαρισμένο σε *novos cruzados* (το οποίο μπορούσε μόνο να χρησιμοποιηθεί για την πληρωμή παρελθόντων χρεών), ενώ μόνο το 30% μετατράπηκε άμεσα σε *cruzeiros*. Αυτή η μετατροπή κατά 30% ήταν το σταθμισμένο αποτέλεσμα της μετατροπής κατά 20% όλων των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων εκτός των λογαριασμών αποταμίευσης, όπου η μετατροπή περιορίστηκε στα 50.000 *cruzeiros* (και άρα η παρακράτηση του υπόλοιπου 80% όπως έχει αναφερθεί). Αυτή η δραστική και ριζοσπαστική επιλογή για εγχώριο μορατόριουμ δεν ελήφθη κάτω από το πρίσμα της ενδεχόμενης φυγής των οικονομικών φορέων από τα περιουσιακά τους στοιχεία, αλλά επειδή η κυβέρνηση βρέθηκε αντιμέτωπη με την αδυναμία μιας δραστηκής δημοσιονομικής προσαρμογής σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Εκτός των άλλων υπήρχε η πεποίθηση ότι η τεχνητή νομισματική κρίση ρευστότητας θα κατάφερνε να νικήσει το φάντασμα του πληθωρισμού. Η δημοσιονομική προσαρμογή θα γινόταν με αυξήσεις σε

φορολογία και περικοπές δαπανών. Ο στόχος θα ήταν ένα μικρό πλεόνασμα στον προϋπολογισμό, με την προϋπόθεση ότι η κυβέρνηση δε θα κατέφευγε σε εγχώρια ή διεθνή πρόσθετη χρηματοδότηση. Μετά τη σταθεροποίηση το πλεόνασμα θα παρείχε την ελευθερία στο κράτος να τονώσει τη ζήτηση και να δώσει έμφαση στην ανάπτυξη σε ένα πλέον σταθερό περιβάλλον. Είναι όμως ξεκάθαρο σήμερα ότι η κυβέρνηση δεν είχε τη δύναμη να επιβάλλει τη δημοσιονομική προσαρμογή που απαιτείτο στο κατάλληλο χρονικό περιθώριο, δεδομένων και των πολιτικών και συνταγματικών περιορισμών που αντιμετώπιζε. Ούτε η κοινή γνώμη, ούτε το Κογκρέσο, ούτε η επιχειρηματική ελίτ υποστήριζαν μια τέτοια μεγάλη αύξηση στη φορολογία, και η προσαρμογή που επιχειρήθηκε ήταν ανεπαρκής. Η κυβέρνηση, αποφασίζοντας να προχωρήσει στο μορατόριουμ, ουσιαστικά προσπαθούσε να κερδίσει χρόνο ώστε να επιχειρήσει μια πιο ομαλή δημοσιονομική προσαρμογή. Όμως, αν και αυτό έφερε κάποια επιθυμητά αποτελέσματα αρχικά, όπως η ελαφρά μείωση του χρέους και των επιτοκίων για το δημόσιο τομέα, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση υποκατάστατο της απαιτούμενης δημοσιονομικής προσαρμογής και της εξάλειψης του δημοσίου χρέους.

Ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης συνήθως εμπεριέχει και προκαλεί κάποια μορφή ύφεσης στην πραγματική οικονομία, ακόμα κι αν ο μέχρι τώρα πληθωρισμός δε μπορεί να αποδοθεί άμεσα στην υπερβολική ζήτηση. Η δημοσιονομική προσαρμογή και ο νομισματικός έλεγχος έχουν υφεσιακό χαρακτήρα, και ο έλεγχος των μισθών απαιτεί κάποιο βαθμό περιορισμού στην οικονομική δραστηριότητα. Η ανάγκη για τον καθορισμό μιας ονομαστικής σταθερής τιμής απαιτεί μια εκ των προτέρων υποτίμηση, η οποία μπορεί να απελευθερώσει αντικρουόμενες δυνάμεις στην αγορά. Αν ένα πάγωμα μισθών είναι μέρος αυτού του σταθεροποιητικού προγράμματος, μια χαμηλή ζήτηση θα διευκολύνει τη μελλοντική απελευθέρωση των τιμών. Το σχέδιο Collor είχε ως στόχο μια μετριοπαθή επιβράδυνση της οικονομίας. Η γενική ιδέα ήταν ότι είναι αδύνατο να σταθεροποιηθεί μια οικονομία τόσο αποσταθεροποιημένη σαν αυτή της Βραζιλίας, χωρίς τις απαιτούμενες θυσίες. Το εργαλείο για την επιβολή αυτή δεν ήταν μια δημοσιονομική προσαρμογή, αλλά η μείωση στην παροχή χρήματος στην αγορά. Και αυτή η μείωση ήταν τόσο ριζική που χτύπησε πάρα πολλές επιχειρήσεις, αποδιοργάνωσε την παραγωγή και οδήγησε την οικονομία σε πολύ βαθύτερη ύφεση από αυτή που υπολόγιζε το οικονομικό επιτελείο. Πολλές επιχειρήσεις προχώρησαν σε πτώχευση, ενώ η ανεργία άρχισε να ανεβαίνει επικίνδυνα.

Στις πρώτες 60 μέρες μετά την ανακοίνωση του σχεδίου, οι οικονομικοί παράγοντες προβληματίζονταν πάνω στο ζήτημα της ρευστότητας στην αγορά. Αρχικά ειπώθηκε ότι η απότομη μείωση της ρευστότητας θα ήταν ο στόχος της σταθεροποίησης και ο λόγος για την επιβράδυνση της οικονομίας. Όταν όμως η παροχή χρήματος άρχισε να αυξάνεται, καθώς τα μέτρα που πάρθηκαν είχαν αφήσει αρκετά παράθυρα προς αυτή την κατεύθυνση⁴, αυτή θεωρήθηκε ως ο λόγος για την αύξηση της ζήτησης και την ανάκαμψη του πληθωρισμού. Σύμφωνα με τον Bresser Pereira, η ύφεση ήταν το αποτέλεσμα της αποδιοργάνωσης της παραγωγής, η οποία προέκυψε από το μπλοκάρισμα των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων, συμπεριλαμβανομένου και του κεφαλαίου κίνησης, παρά η απόρροια της μείωσης της ρευστότητας και η οποία προκαλεί μείωση στη ζήτηση. Η αύξηση της παροχής χρήματος που ακολούθησε ήταν μια προφανέστατη επίδειξη του ενδογενούς χαρακτήρα της κεφαλαιακής παροχής στη Βραζιλία και η αύξηση του πληθωρισμού δε μπορεί να συνδεθεί με αυτή την αύξηση. Σύμφωνα με τις μετα-κεϋνσιανές και νεοστρουκτουραλιστικές απόψεις, η παροχή χρήματος είναι ενδογενούς χαρακτήρα. Καθορίζεται από τη ζήτηση για χρήμα, συνοδεύει την αύξηση του ΑΕΠ και επικυρώνει τα πληθωριστικά ποσοστά.

Σύμφωνα με μελέτη του FIESP (Federação das Indústrias do Estado de São Paulo) οι πωλήσεις επιχειρήσεων της βιομηχανίας στο Σάο Πάολο μειώθηκαν το δεύτερο μισό του Μαρτίου κατά 70%. Αυτό δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα έλλειψης ρευστότητας ή αποδιοργάνωσης της οικονομίας αλλά και ψυχολογικού επηρεασμού στις προσδοκίες των οικονομικών φορέων. Η ανεργία άρχισε αμέσως να αυξάνεται και πολλές επιχειρήσεις άρχισαν να δίνουν στους υπαλλήλους τους άδειες άνευ αποδοχών μέχρι να ξεκαθαριστεί η κατάσταση. Οι εργάτες δέχονταν μειώσεις στις αποδοχές τους με τη μείωση των ωρών εργασίας τους. Και καθώς μια νέα κρίση ήταν πλέον ορατή, η κυβέρνηση αποφάσισε να αυξήσει το ποσό των cruzeiros στην αγορά, το οποίο έφθασε στο 14% του ΑΕΠ στα μέσα Μαΐου (μέρος αυτής της αύξησης βέβαια δεν οφειλόταν στην κυβέρνηση αλλά στις ίδιες τις αγορές, οι οποίες εκμεταλλεύτηκαν την ύπαρξη δύο νομισμάτων). Τη στιγμή αυτή άρχισε να γίνεται γνωστό ότι ο τραπεζικός τομέας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ρευστότητας και αδυνατεί να δώσει δάνεια. Η εξήγηση σε αυτό το πρόβλημα ήταν η χαμηλή ζήτηση για δάνεια, δεδομένων και των απαισιόδοξων προβλέψεων για τις πωλήσεις και το ύψος που θα κυμαίνονταν τα επιτόκια (περίπου 100% το χρόνο σε πραγματικούς όρους). Συνεπώς οι επιχειρήσεις δεν έδειχναν ενδιαφέρον για τη λήψη δανείων και προτιμούσαν να ελαττώσουν την παραγωγή.

Η ύφεση συνεπώς δεν ήταν αποτέλεσμα της μείωσης της ζήτησης στην αγορά, αλλά της αποδιοργάνωσης στον τομέα της παραγωγής. Οι τιμές λιανικής πώλησης ήταν η μόνη ένδειξη που αρχικά δεν έτεινε προς την κατεύθυνση της ύφεσης. Αυξήθηκαν άμεσα μετά το τέλος του παγώματος των τιμών, όπως είχε γίνει και με τα τρία προηγούμενα ετερόδοξα σοκ. Υπάρχουν κάποιες γενικές ερμηνείες γι' αυτό το φαινόμενο. Καταρχήν, με το τέλος της ψευδαίσθησης όσον αφορά το χρήμα, οι άνθρωποι αρχίζουν να καταναλώνουν ελαφρά περισσότερο. Δεύτερον, είτε από αισιοδοξία, είτε από έλλειψη εμπιστοσύνης στα αποτελέσματα της σταθεροποίησης, η κατανάλωση μεγαλώνει γιατί υπάρχουν αρνητικές προσδοκίες στους καταναλωτές οι οποίοι ξοδεύουν άμεσα πριν το χρήμα που κρατάνε χάσει την αξία του. Τρίτον, το πάγωμα των τιμών σε μια ολιγοπωλιακή οικονομία έχει παρόμοια αποτελέσματα με αυτά της μείωσης των πραγματικών τιμών. Συνεπώς, η ζήτηση αυξάνεται. Στην περίπτωση της Βραζιλίας υπάρχουν και τρεις επιπλέον πιθανές ερμηνείες γιατί συνέβη αυτή η ξαφνική αύξηση της κατανάλωσης παρ'όλο το υφεσιακό περιβάλλον:

- Η απώλεια εμπιστοσύνης στα χρηματοπιστωτικά περιουσιακά στοιχεία οδήγησε σε αύξηση της κατανάλωσης.
- Η επανεμφάνιση της καταναλωτικής πίστης, η οποία είχε εξαφανιστεί με τον υπερπληθωρισμό, έδωσε ώθηση στις πωλήσεις.
- Το σχέδιο σταθεροποίησης άφηνε να εννοηθεί μια πραγματική αύξηση μισθών (PICE) το Μάρτιο σε ύψος 23%. Η αύξηση αυτή κατά 23% ερμηνεύτηκε ως βασική αντίφαση του σχεδίου. Για την καταπολέμηση του πληθωρισμού απαιτείται η μείωση της ζήτησης και, αν αυτό είναι δυνατόν, η αύξηση της προσφοράς. Όμως στην περίπτωση αυτή έγινε ακριβώς το αντίθετο. Η προσφορά μειώθηκε μέσω της αποδιοργάνωσης της παραγωγής, ενώ αυξήθηκε η ζήτηση μέσω της αύξησης στους μισθούς. Το πρόβλημα όμως δεν ήταν τόσο έντονο, καθώς οι πραγματικοί μισθοί, πριν την αύξηση του 23%, μειώνονταν λόγω της μεγάλης αύξησης του πληθωρισμού. Άρα αυτή η μισθολογική αύξηση απλά αντιστάθμιζε την πραγματική μείωση μισθών και δεν προκαλούσε ασυμβατότητες στην κατανομή του πλούτου. Οι επιχειρήσεις δεν ήταν ανάγκη να αυξήσουν τις τιμές για να ανισταθμίσουν αυτό το γεγονός.

Η αύξηση αυτή της κατανάλωσης φυσικά δε διήρκεσε πολύ, καθώς η ανεργία άρχισε να καλπάζει. Το Μάιο οι λιανικές πωλήσεις, σε σύγκριση με αυτές του ίδιου μήνα τον προηγούμενο έτος, ήταν αρνητικές. Δεδομένης λοιπόν της μείωσης στην παραγωγή και τις επενδύσεις, η χαμηλή ζήτηση γινόταν πλέον γεγονός σε όλη την αγορά.

Οι ερμηνείες που δίνονται για τη δυναμική επανεμφάνιση του πληθωρισμού σε συνδυασμό αυτή τη φορά με την ύφεση που άρχισε να γίνεται όλο και πιο έντονη, διαφέρουν ανάλογα την οικονομική σχολή από την οποία προέρχονται. Οι μονεταριστές και οι Κεϋνσιανοί συμφωνούν ότι η αύξηση της παροχής χρήματος στους τρεις μήνες που ακολούθησαν το πρόγραμμα σταθεροποίησης ήταν αυτή που οφείλεται για τον πληθωρισμό. Η νεοστρουκτουραλιστική ανάλυση βασίζεται στις ανισορροπίες μεταξύ σχετικών τιμών και στην επακόλουθη σύγκρουση στη διανομή πλούτου.

Οι μονεταριστές δε δέχονται ότι η παροχή χρήματος έχει έναν ενδογενή, παθητικό χαρακτήρα και δείχνουν να μη λαμβάνουν σοβαρά υπόψη ότι, μετά από μια περίοδο υπερπληθωρισμού, μια ξαφνική σταθεροποίηση της οικονομίας προκαλεί μεγάλες αυξήσεις στη νομισματική βάση. Για τους νεοκλασσικούς μονεταριστές, η πίστη ότι η παροχή χρήματος προκαλεί πληθωρισμό είναι ακράδαντη. Η θεωρία των ορθολογικών προσδοκιών προσθέτει ότι οι οικονομικοί φορείς θα διαμορφώσουν τις προσδοκίες τους σύμφωνα με την «ορθή» θεωρία, και, επίσης ορθολογικά, θα αυξήσουν τις τιμές σύμφωνα και πάλι με τις προσδοκίες τους.

Η Κεϋνσιανή ερμηνεία, στην περίπτωση της Βραζιλίας, φαίνεται να καταφέρνει να εξηγήσει μόνο την αύξηση του πληθωρισμού. Σύμφωνα με αυτή την οπτική ο πληθωρισμός επέστρεψε καιθώς η αύξηση παροχής χρήματος θα προκαλούσε μεγάλη ζήτηση. Η παύση λοιπόν του πληθωρισμού μέσω ενός σοκ στη ρευστότητα δε θα μπορούσε παρά να είναι προσωρινή. Καθώς η ρευστότητα επανήλθε στην αγορά, η ζήτηση ανέκαμψε και ο πληθωρισμός επέστρεψε. Στην πραγματικότητα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η τάση ήταν μάλλον προς την ύφεση παρά προς την ανάπτυξη. Υπήρξε για ένα μικρό χρονικό διάστημα μια αύξηση στις πωλήσεις λιανικής, όμως σύντομα αυτές υπαναχώρησαν. Μερικές επιχειρήσεις μπορεί να επωφελήθηκαν από αυτή την έκρηξη της ζήτησης, όμως αυτές ήταν περιορισμένες στον αριθμό, καθώς η παγκόσμια βίωσε μια φάση περιορισμού.

Η νεοστρουκτουραλιστική ερμηνεία βασίζεται στη φύση του πληθωρισμού στη χώρα παρά στα λάθη που διαπράχτηκαν όσον αφορά την παροχή χρήματος. Δίνει έμφαση στις σχετικές ανισορροπίες τιμών που εκδηλώθηκαν τη στιγμή που ανακοινώθηκε το πάγωμα τιμών και στο

συνεπακόλουθο πρόβλημα στη διανομή αγαθών. Οι οικονομικοί φορείς της Βραζιλίας ήταν συνηθισμένοι σε ένα πληθωριστικό περιβάλλον και ως εκ τούτου διατηρούσαν την πίστη ότι η αύξηση των τιμών ήταν ο καλύτερος τρόπος για να προστατευτούν από μια γενικευμένη σύγκρουση στη διανομή. Στις 16 Μαρτίου που αποφασίστηκε το πάγωμα τιμών, οι σχετικές τιμές ήλθαν σε κατάσταση ανισορροπίας καθώς οι ρυθμίσεις των τιμών δε μπορούσαν να γίνουν συγχρονισμένα. Οι επιχειρήσεις που είχαν ήδη αυξήσει τις τιμές τους πριν το πάγωμα των τιμών κέρδισαν. Όταν ο πληθωρισμός είναι χρόνιος, επιχειρήσεις που έχασαν από το πάγωμα θα τείνουν να αυξήσουν τις τιμές τους στην πρώτη δυνατή ευκαιρία. Στο σχέδιο Collor οι επιχειρήσεις τραυματίστηκαν και από το γεγονός ότι παρακρατήθηκαν τα περιουσιακά τους στοιχεία για 18 μήνες, με αποτέλεσμα να έχουν επιπλέον κίνητρο για αύξηση των τιμών τους.

Κάποιοι άλλοι παράγοντες που ευνόησαν την αύξηση των τιμών ήταν η αύξηση στις δαπάνες κατανάλωσης αμέσως μετά το πάγωμα, η αύξηση στην παροχή χρήματος που ακολούθησε την ύφεση, και η βιαστική απελευθεροποίηση των τιμών καθαρά ολιγοπολιακών επιχειρήσεων. Αυτές ήταν ευκαιρίες τις οποίες ανέμεναν οι επιχειρήσεις. Αλλά η αύξηση των τιμών θα είχε λάβει χώρα όπως και να ήταν τα πράγματα, δεδομένου του αδρανειακού χαρακτήρα του Βραζιλιάνικου πληθωρισμού. Πρέπει να σημειωθεί ότι από το 1987 η τιμαριθμική αναπροσαρμογή στη Βραζιλία δε σήμαινε την αύξηση των σύμφωνα με τον παρελθόντα πληθωρισμό. Οι οικονομικοί φορείς, φοβούμενοι μη χάσουν εξαιτίας του πληθωρισμού, προσάρμοζαν τις τιμές τους με βάση τις προβλέψεις τους για την επιτάχυνση αυτού. Με άλλα λόγια, έτειναν στο να συμπεριλαμβάνουν στις τιμές ένα «ασφάλιστρο κινδύνου» σχετικό με τον πληθωρισμό του προηγούμενου μήνα. Ως εκ τούτου, ο αδρανειακός πληθωρισμός θα είναι επίσης και καλπάζων.

Πρέπει να σημειωθούν και κάποια άλλα στοιχεία, τα οποία κατά τους νεοστρουκτουραλιστές ευνόησαν την αύξηση του πληθωρισμού. Η σταθεροποίηση του χρόνιου ή αδρανειακού πληθωρισμού απαιτεί ένα ονομαστικό σημείο αναφοράς εκτός από την απαραίτητη πολιτική εισοδήματος. Το τέλος του υπερπληθωρισμού συνήθως συμβαίνει όταν σταθεροποιείται η συναλλαγματική ισοτιμία. Στη Βραζιλία, δεδομένης της σχετικά κλειστής της οικονομίας, η συναλλαγματική ισοτιμία δεν είναι τόσο μεγάλης βαρύτητας όσο σε άλλα κράτη. Όμως μια σταθερή ισοτιμία θα μπορούσε να είναι μια σημαντική αναφορά για το σχηματισμό προσδοκιών. Στο σχέδιο Collor παρ'όλα αυτά αποφασίστηκε μια κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία. Η ζήτηση για ξένο νόμισμα εξακολουθεί να βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο των αρχών. Οι

διοικητικοί έλεγχοι εισαγωγών διατηρήθηκαν, και οι πληρωμές των τόκων, μερισμάτων και όλων των υπόλοιπων κεφαλαιακών κινήσεων συνεχίζουν να βρίσκονται υπό τον έλεγχο της Κεντρικής Τράπεζας. Συνεπώς, τα πιθανά πλεονεκτήματα μιας κυμαινόμενης συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν είναι παρόντα, και τα μειονεκτήματα δεν έχουν εξαλειφτεί. Η κυβέρνηση αποκήρυξε το ονομαστικό σημείο αναφοράς και η συναλλαγματική ισοτιμία βρέθηκε εκτεθειμένη σε απρόβλεπτες και ανεπιθύμητες κυμάνσεις. Αν, για παράδειγμα, αυξάνονται τα διεθνή αποθέματα εξαιτίας ενός μορατόριουμ στο εξωτερικό χρέος (όπως ήταν τότε η κατάσταση στη Βραζιλία) η συναλλαγματική ισοτιμία θα τείνει να είναι υπερτιμημένη. Μια ασφαλέστερη λύση θα ήταν μια ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία, η οποία, μετά από ένα ριζοσπαστικό σταθεροποιητικό πρόγραμμα όπως το σχέδιο Collor, θα έπρεπε να είχε οριστεί.

Μια άλλη αιτία των δυσκολιών που αντιμετώπιζε το σχέδιο Collor ήταν τα προβλήματα αντιμετώπισε η κυβέρνηση και δεν αντιμετωπίστηκαν επαρκώς. Αυτά ήταν κυρίως το εξωτερικό χρέος, η απελευθέρωση του εμπορίου και μια κοινωνική και πολιτική εκεχυρία. Η απόφαση ήταν καταρχήν να γίνει μια συμφωνία με το Δ.Ν.Τ. και μόνο μετά να γίνει μια διαπραγμάτευση με τις τράπεζες. Στη διαπραγμάτευση η βασική ιδέα ήταν να υποβιβασθεί η πληρωμή των τόκων στο δημοσιονομικό πρόβλημα και να υπάρξει ως παράμετρος για τη μείωση του χρέους η τιμή της δευτερεύουσας αγοράς για το Βραζιλιάνικο χρέος. Στην πραγματικότητα δεν υπήρχαν και πολλά προς διαπραγμάτευση. Μια μείωση του 50-60% στο εξωτερικό χρέος θα επέτρεπε ένα δημοσιονομικό κέρδος της τάξης του 1.5% στο ΑΕΠ. Αυτή ήταν και η ελάχιστη συνεισφορά που θα μπορούσαν να έχουν οι τράπεζες στο πρόγραμμα σταθεροποίησης. Όσον αφορά το εμπόριο, η κυβέρνηση είχε εκδηλώσει την πρόθεση της για απελευθέρωση των εισαγωγών, υπάρχει όμως κριτική πάνω στο ότι αυτή η σταδιακή απελευθέρωση που επιχείρησε σπάνια είχε κάποιο θετικό αποτέλεσμα. Αντιτείνουν δε ότι η απελευθέρωση θα έπρεπε να είναι πιο ριζοσπαστική και χωρίς καθυστερήσεις. Τέλος, είναι γεγονός ότι κοινωνικός διάλογος πάνω στο σχέδιο Collor δεν υπήρξε. Η πολιτική εξουσία προχώρησε με τις μεταρρυθμίσεις χωρίς την παραμικρή συναίνεση της κοινωνίας, κάτι που έκανε ακόμη πιο δύσκολες στο να εφαρμοστούν τις περαιτέρω δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις.

Σύμφωνα με τον Bresser Pereira, η κυβέρνηση υιοθέτησε έναν απλοϊκό μονεταρισμό όταν υπέθεσε ότι η δραστική μείωση στην παροχή χρήματος θα εξαφάνιζε τον πληθωρισμό. Θεωρώντας κάτι τέτοιο δε λάμβαναν υπόψη ότι ο πληθωρισμός δεν είναι απόθεμα, αλλά πρόβλημα στη ροή του χρήματος. Για την εξάλειψη του πληθωρισμού, τονίζει, ότι θα έπρεπε να

εξαλείψουν το έλλειμμα του προϋπολογισμού και να έχουν υπό έλεγχο την παροχή χρήματος, και όχι τα αποθέματα αυτού. Όταν ο πληθωρισμός έχει επιπρόσθετα και το χαρακτηριστικό της πληθωριστικής μνήμης, όπως συμβαίνει στη Βραζιλία, είναι απαραίτητο ένα πάγωμα των τιμών και η προώθηση μιας εισοδηματικής πολιτικής που υποστηρίζει δημοσιονομική προσαρμογή. Για τους εμπνευστές του σχεδίου Collor αυτό δεν ήταν παρά ένα συμπληρωματικό εργαλείο. Στην πραγματικότητα θα έπρεπε, στην πρώτη φάση, να γίνει η μείωση στην παροχή χρήματος στην αγορά, και αμέσως μετά, στη δεύτερη φάση, να δοθεί άμεση προτεραιότητα στην εξάλειψη του δημοσιονομικού ελλείμματος.

4.5 Η αποπομπή του Fernando Collor από την εξουσία.

Το Μάιο του 1981 ο F. Collor κατηγορήθηκε από τον αδερφό του, Pedro Collor, για διαφθορά, εκμετάλλευση της επιρροής του, και παράνομες συναλλαγές. Η ομοσπονδιακή αστυνομία και το Κογκρέσο ξεκίνησαν έρευνες επί του θέματος και μερικούς μήνες μετά ο Collor ζήτησε από την εθνική τηλεόραση τη στήριξη του λαού, εν μέσω της προανακριτικής εξέτασης, λίγο πολύ ζητώντας τους να διαδηλώσουν στους δρόμους διαμαρτυρόμενοι ενάντια στις πραξικοπηματικές δυνάμεις που έβαζαν σε κίνδυνο την ασφάλεια της χώρας.

Τον Αύγουστο του 1992 βγήκε το πόρισμα της έρευνας, το οποίο κατέληγε ότι υπήρχαν αποδείξεις ότι ο Collor έπαιρνε χρηματικά ανταλλάγματα, μέσω του Paulo Cesar Farias, στενού συνεργάτη του στο PRN, για την εκμετάλλευση της επιρροής του από διάφορα ιδιωτικά λόμπυ. Το Σεπτέμβριο του 1992, εκδιώχθηκε από το δευτεροβάθμιο κλιμάκιο του Κογκρέσου μετά από σχετική ψηφοφορία (441 υπέρ και 38 ψήφοι κατά). Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους έλαβε επίσημη ανακοίνωση από τη Γερουσία ότι οι κατηγορίες εναντίον του έγιναν δεκτές και θα γινόταν πρόταση μομφής εναντίον του στην ίδια τη Γερουσία. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Βραζιλίας, αμέσως μετά την επίσημη ανακοίνωση, αναστάλθηκαν οι εξουσίες του για 180 ημέρες, αποκαθαιρέθηκε από τη θέση του προέδρου, και τη θέση του ανέλαβε ο αντιπρόεδρος *Itamar Franco*.

Αντιμετωπίζοντας σίγουρη αποπομπή, το Δεκέμβριο του 1992 ο Collor κατέθεσε την παραίτησή του λίγο πριν βγει η απόφαση της Γερουσίας, και έχρισε διάδοχο του τον Franco, ο οποίος θα συνέχιζε μέχρι το τέλος της θητείας της κυβέρνησης. Το 1994, το Ανώτατο Δικαστήριο της Βραζιλίας, δίκασε την υπόθεση Collor-Farias. Ο Collor όμως αθώωθηκε, καθώς το δικαστήριο αποφάσισε ότι δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία που να συνδέουν τον πρώην πρόεδρο

με τον Farías, μέσω του οποίου είχε οργανωθεί όλη η επιχείρηση συναλλαγών. Στοιχεία που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην υπόθεση, όπως για παράδειγμα ο προσωπικός υπολογιστής και άλλα αρχεία που ανήκαν στον Farías, είχαν κλαπεί πριν οι διωκτικές αρχές ερευνήσουν το θέμα.

5. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ CARDOSO*

5.1 Το Σχέδιο Real.

Το Μάιο του 1993, και αφού ανέλαβε για ένα μικρό χρονικό διάστημα το Υπουργείο Εξωτερικών της κυβέρνησης του Itamar Franco, ο *Fernando Henrique Cardoso*⁵ διορίστηκε στο Υπουργείο Οικονομικών της Βραζιλίας. Τον Ιούλιο του 1994 ανακοίνωσε το «*Σχέδιο Real*» (*Plano Real*). Το μήνα αυτό ο πληθωρισμός έφτασε σχεδόν στο 50%, ακριβώς πριν ανακοινωθούν τα νέα σταθεροποιητικά μέτρα. Το σχέδιο αυτό προσπαθούσε να εφαρμόσει μία εκ των ιδεών που είχαν εισάγει εκπρόσωποι-οικονομολόγοι της ετερόδοξης σχολής. Την εισαγωγή της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής του νομίσματος, με την οποία θα κατάφερε να μειώσει τον πληθωρισμό και να βάλει τις βάσεις για την επαναφορά μιας οικονομίας που έπεφτε σε ύφεση. Μεταξύ των ετών 1990 και 1993 ο πληθωρισμός έφτασε να έχει μέση τιμή 1430% το χρόνο, ενώ το ΑΕΠ αυξανόταν κατά μέσο όρο κατά 1.04% μέσα σε αυτή τη χρονική περίοδο.

Την 1^η Ιουλίου η κυβέρνηση έθετε σε εφαρμογή ένα νέο νόμισμα, το *Real*⁶ (*R\$*), με βασικό στόχο την αντιμετώπιση του πληθωρισμού και την προώθηση της ανάπτυξης. Ο πυρήνας του σχεδίου βρισκόταν στην ιδέα της μετατροπής από το υπάρχον νόμισμα (*cruzeiro*), σε ένα νέο, σταθερό νόμισμα, το οποίο θα εισαγόταν με μια ισοτιμία 1:1 με το αμερικάνικο δολλάριο (*USD\$*). Η μετάβαση από το ένα νόμισμα στο άλλο πραγματοποιήθηκε μέσω μιας σταδιακής διαδικασίας τιμαριθμικής αναπροσαρμογής που είχε ξεκινήσει το Φεβρουάριο του ίδιου έτους. Αυτή χρησιμοποιούσε μια τρίτη παράμετρο, το URV (*unidade real de valor – πραγματική μονάδα αξίας*), ως ενδιάμεσο δείκτη ή λογιστική μονάδα.

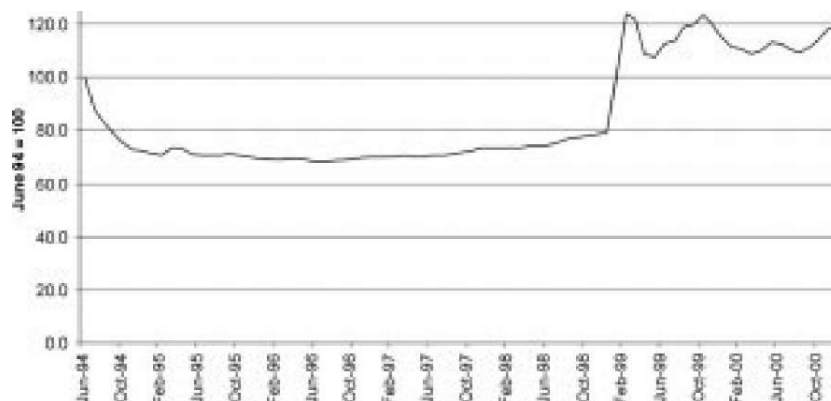
Η χώρα υιοθέτησε ένα μεταβατικό νομισματικό σύστημα «*δύο όψεων*», το οποίο συνέκλινε σε ένα νέο νόμισμα, όπου το URV ήταν η λογιστική μονάδα, και το Real αρχικά η μονάδα πληρωμών και αργότερα θα γινόταν αυτόνομα το νέο νόμισμα της Βραζιλίας. Για το λόγο αυτό ονομάστηκε και το «*έμβρυο του Real*» από αρκετούς οικονομολόγους, καθώς θα μετατρεπόταν στο πραγματικό νόμισμα (*Real*) όταν θα άρχιζε να κυκλοφορεί στην αγορά. Η συναλλαγματική ισοτιμία μεταξύ του URV και του Real θα καθοριζόταν από την Κεντρική Τράπεζα, σύμφωνα με την υποτίμηση του *cruzeiro* (το παλαιό νόμισμα) και ένα συγκεκριμένο δείκτη τιμών, με μια διαδικασία κατά την οποία χρηματικές υποχρεώσεις σε URV θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως

* (Pereira, 1991), (Fonseca, 1998), (Burgess, 2006), (Abreu & Werneck, 2005), (Goldfajn, 2003), (Amann & Baer, 2000), (Averbug, 2002), (Treisman, 2004), (Bittencourt, 2006)

«χρέη τρέχουσας τιμής». Κατά τη μεταβατική περίοδο, ήταν υποχρεωτική η αναγραφή των τιμών λιανικής στο παλαιό νόμισμα (και δεν απαγορευόταν η έκφρασή τους σε URV). Με αυτό τον τρόπο η κυβέρνηση ήλπιζε να εισάγει μια ονομαστική ακαψία στα κόστη καταλόγου, σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει τις πληθωριστικές τάσεις.

Είχε καθοριστεί νομικά ότι το URV θα έπανε να υπάρχει και το Real θα άρχιζε να κυκλοφορεί όταν η ισοτιμία Cruzeiro-URV θα έφτανε την τιμή CR\$2750/URV. Αυτό συνέβη τον Ιούλιο του 1994. Τη χρονική στιγμή που κυκλοφόρησε το Real, η Κεντρική Τράπεζα εξέπληξε τις αγορές διαπραγματευόμενη το αμερικανικό δολλάριο για λιγότερο από 1 Real (R\$1), ενώ μερικές μέρες μετά η αγορά αξιολόγησε το νέο νόμισμα με μια ισοτιμία R\$0.93/US\$. Το Real λειτούργησε κάτω υπό συνθήκες ελεγχόμενης διολισθαίνουσας ισοτιμίας ως προς το δολλάριο. Σε αυτές η Κεντρική Τράπεζα δύνατο να παρέμβει άτυπα όταν ήταν απαραίτητο για να αποφευχθούν οι «κραδασμοί». Δύο καινοτομίες ήταν αυτές που ξεχώρισαν. Πρώτον, η συναλλαγματική ισοτιμία δεν ήταν τιμαριθμοποιημένη, καταργώντας έτσι την αίσθηση ότι είναι μια δημόσια τιμή υποκείμενη σε αυτόματη τιμαριθμοποίηση. Δεύτερον, η διατηρησιμότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας σε τεχνητά επίπεδα, τα οποία προέκυπταν από συστηματικές πωλήσεις και αγορές εκ μέρους της Κεντρικής Τράπεζας, πλέον περιοριζόταν από τους περιορισμούς πάνω στην έκδοση χρήματος. Το σχήμα 5 δείχνει την τροχιά της συναλλαγματικής ισοτιμίας από την εισαγωγή του Real (1^η Ιουνίου 1994). Έπειτα από μια καλή εκκίνηση, η καμπύλη δείχνει μια ελαφρά υποτίμηση μέχρι τον Ιανουάριο του 1999. Από την ημερομηνία αυτή και μετά, το Real θα κυμαινόταν σύμφωνα με τις επιταγές της αγοράς.

Real Exchange Rate (R\$/US\$)

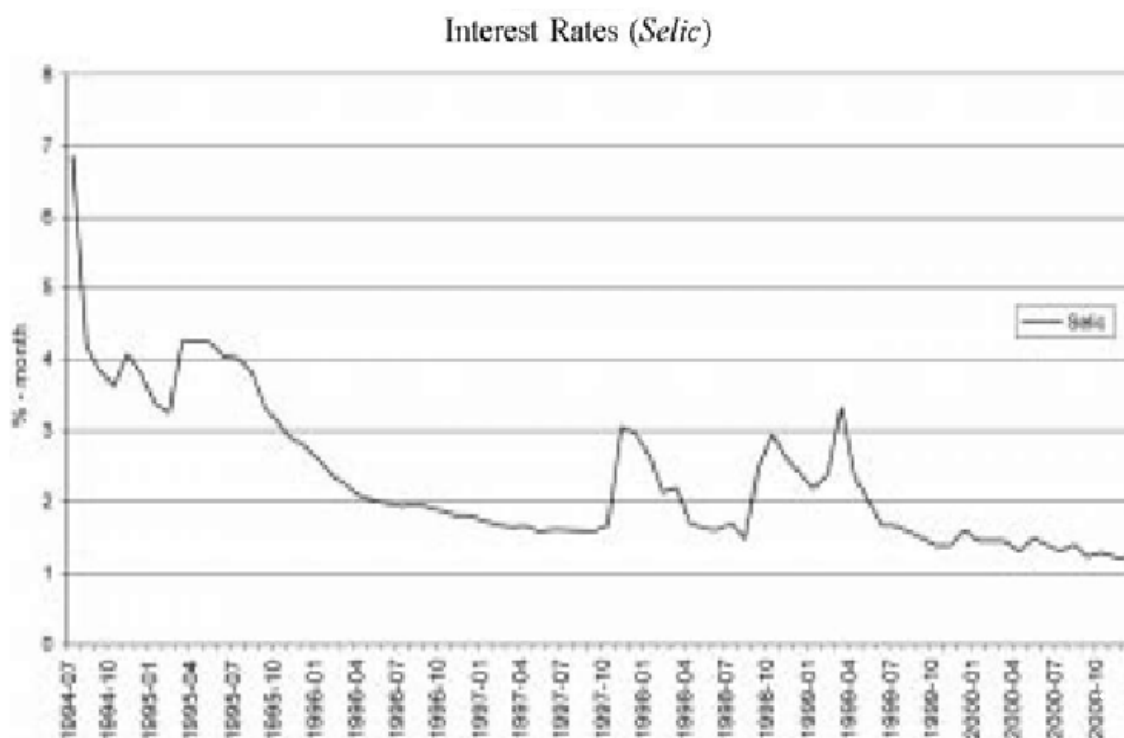
Σχήμα 5: Συναλλαγματική Ισοτιμία Real : USD

Πηγή: Central Bank of Brazil, based on Brazil's IPCA and US CPI. An increase means devaluation.

Μετά τον Ιούλιο του 1994 οι μισθοί, οι τιμές δημόσιων αγαθών και οι τιμές που είχαν καθοριστεί από νόμιμα συμβόλαια δεν δύναντο να αυξηθούν ως συνέπεια του παρελθόντος πληθωρισμού. Κάθε αύξηση στις τιμές πριν από μια καθορισμένη από την κυβέρνηση περίοδο (ενός έτους) ήταν απαγορευμένη. Υπήρξαν επίσης κάποιες κινήσεις προς τη μείωση του κρατικού ελλείμματος, αλλά σε περιορισμένο βαθμό. Στο δημοσιονομικό μέτωπο υιοθετήθηκαν κάποια μέτρα για την αύξηση των κρατικών απολαβών. Αυτές επικεντρώθηκαν στον τομέα της φορολογίας, καθώς το Κογκρέσο, ενώ εύκολα ενέκρινε φοροεισπραχτικά μέτρα, ήταν πολύ απρόθυμο στο να προχωρήσει σε περικοπές δαπανών. Άλλο ένα μέτρο ήταν η μείωση κατά 15% των κεφαλαίων που δίνονταν από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση στις πολιτείες και τους δήμους. Αυτό το μέτρο παραβίαζε το Σύνταγμα του 1988, αλλά συμφωνήθηκε ότι θα βρισκόταν σε ισχύ μόνο για μια μικρή χρονική περίοδο.

Τους πρώτους μήνες του σχεδίου η παροχή χρήματος αυξήθηκε σημαντικά. Το Σεπτέμβριο του 1994 η νομισματική βάση⁷ (M0) είχε επεκταθεί κατά 303% σε σχέση με τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Στην ίδια περίοδο το M1⁸ αυξήθηκε κατά 113%. Ήταν ξεκάθαρο ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν είχε πλήρη έλεγχο της παροχής χρήματος, παρά κάποια σκληρά μέτρα που είχε λάβει για να αποφευχθεί η ανάγκη τύπωσης χρήματος, και τα οποία εξώθησαν τα επιτόκια σε ακόμη

υψηλότερα επίπεδα. Αυτό συνέβη καθώς τα κυβερνητικά ομόλογα είχαν μικρή περίοδο ωρίμανσης – λιγότερο από τρεις μήνες, κατά μέσο όρο – και όταν μέρος αυτών των ομολόγων δεν ανανεώθηκαν, καθώς η ζήτηση χρήματος είχε αυξηθεί και η Κεντρική Τράπεζα είχε εξαναγκασθεί να χρηματοδοτήσει την κυβέρνηση ρίχνοντας περισσότερο χρήμα στην οικονομία.

Σχήμα 6: Διακύμανση επιτοκίων ανά τρίμηνο (1994 – 2000)

Πηγή: Central Bank of Brazil

Το σχέδιο Real όμως, δεν αντιμετώπισε τη βασική αιτία του Βραζιλιάνικου πληθωρισμού, ο οποίος είναι η μεγάλη ανισορροπία στον κυβερνητικό προϋπολογισμό. Η νομισματική πολιτική παρέμεινε εξαιρετικά «χαλαρή», κυρίως λόγω των κυβερνητικών ελλειμμάτων, της εισροής κεφαλαίου από το εξωτερικό και του μεγάλου εσωτερικού χρέους ομολόγων βραχείας ωρίμανσης. Το σχέδιο αρχικά αποσκοπούσε σε κάτι περισσότερο από τον έλεγχο των μισθών, της ισοτιμίας, των δημόσιων τιμολογίων και τιμών που καθορίζονται από διάφορα συμβόλαια. Ο

έλεγχος του πληθωρισμού εξαρτάται από τη σταθερότητα αυτών των τιμών. Η βασική αδυναμία του σχεδίου ήταν ότι, με το υπερτιμημένο νόμισμα, υπήρξε συσσώρευση των εμπορικών ελλειμμάτων και η κυβέρνηση αναγκάστηκε να διατηρήσει μια εισροή κεφαλαίου για να αποφευχθεί η υποτίμηση του Real. Είναι ένα σενάριο με πολλές ομοιότητες με αυτό που συνέβη στο Μεξικό πριν την κρίση του 1994-95. Για να διατηρήσεις τις εισροές κεφαλαίου και να αποφευχθεί η τύπωση χρήματος, η Κεντρική Τράπεζα διατήρησε τα επιτόκια σε εξαιρετικά μεγάλα επίπεδα, ακόμα και για τα πρότυπα της Βραζιλίας. Αυτό εμπόδισε την οικονομική ανάπτυξη και προκάλεσε μεγάλη και απότομη αύξηση του δημόσιου χρέους.

Τρεις εξελίξεις επηρέασαν το σχέδιο Real μετά το αρχικό του στάδιο.

- Η Μεξικανική κρίση στα τέλη του 1994 και τις αρχές του 1995, που οδήγησε σε φυγή κεφαλαίων από τη χώρα.
- Μια δραστική τραπεζική κρίση που οδήγησε δύο από τις μεγαλύτερες ιδιωτικές τράπεζες της χώρας σε εκκαθάριση. Αργότερα συγχωνεύθηκαν με υγιέστερες τράπεζες βοηθούμενες και από την Κεντρική Τράπεζα, η οποία αγόρασε όλα τα τοξικά στοιχεία των τραπεζών αυτών και επιβαρύνοντας τους φορολογούμενους⁹.
- Η οικονομική κρίση στην Ανατολική Ασία στα τέλη του 1997, όπου η Βραζιλία αναγκάστηκε σε μια δραματική αύξηση των επιτοκίων της για να προστατεύσει τη συναλλαγματική ισοτιμία του Real.

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Ιδιωτικά Ομόλογα Βραχείας λήξης	44.3%	23.9%	26.8%	29.7%	16.9%	25.3%	29.8%
Καταναλωτικά Δάνεια	193.9%	138.2%	231.4%	165.3%	104.0%	175.1%	207.1%

Πίνακας 8: Επιτόκια (συνολικό έτος)

Πηγή: Data Analysis Consultores Associados, Sintese Economica

Στο τέλος του 1994, τα σκληρά μέτρα που υιοθέτησε η Κεντρική Τράπεζα για να περιορίσει την πίστωση και την παροχή χρήματος είχαν ωθήσει τα επιτόκια σε πολύ υψηλά επίπεδα, όπως φαίνεται και στον πίνακα 8. Επέτυχαν όμως στο να αποφευχθεί η υποτίμηση έναντι του αμερικανικού δολλαρίου, κάτι το οποίο θα είχε ασκήσει στο Real ισχυρές πληθωριστικές πιέσεις. Από τη στιγμή που η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν είχε βελτιωθεί ιδιαίτερα σε σχέση με το παρελθόν (εποχή προ σχεδίου Real), οι μονεταριστικές πολιτικές των υψηλών επιτοκίων και της συναλλαγματικής οικονομίας ήταν τα μόνα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν από την κυβέρνηση για την αποφυγή νέας πληθωριστικής έκρηξης. Η πολιτική της πρόσδεσης του Real πάνω στο Δολλάριο δοκιμάστηκε από τη Μεξικανική κρίση και τη φυγή κεφαλαίου που ακολούθησε. Το σενάριο έγινε ακόμη πιο δυσμενές καθώς, λόγω της υπερτίμησης του Real, τα ελλείματα στο εμπορικό ισοζύγιο μεγάλωναν και συνεισέφεραν σε μια απότομη χειροτέρευση του λογιστικού ελλείματος. Τα αποθέματα ξένου κεφαλαίου, τα οποία θεωρούντο ως το «μαξιλάρι» της σταθερότητας, άρχισαν να πέφτουν.

Το Μάρτιο του 1995, οι αρχές της Βραζιλίας ώθησαν τα επιτόκια σε ακόμη υψηλότερα επίπεδα και, την ίδια στιγμή, υποτίμησαν το real. Τα αποθέματα ξένου κεφαλαίου άρχισαν πάλι να αυξάνονται. Η πολιτική της διατήρησης των επιτοκίων σε πολύ υψηλά επίπεδα και της συσσώρευσης αποθεμάτων ξένου κεφαλαίου είχε δύο σημαντικές παρενέργειες. Πρώτον, υπήρξε απότομη αύξηση στο χρέος του δημοσίου, εξαιτίας της συσσώρευσης τόκων και της πώλησης νέων κυβερνητικών ομολόγων για τη μείωση της νομισματικής έκρηξης καθώς με την αύξηση των επιτοκίων αυξήθηκαν οι εισροές δολλαρίων στη χώρα (Πίνακας 9). Το τραπεζικό σύστημα ήταν ήδη λαβωμένο, δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις και οι ιδιώτες είχαν αυξανόμενες δυσκολίες στην αποπληρωμή των δανείων.

	Μάρτιος	Ιούνιος	Σεπτέμβριος	Δεκέμβριος
1994	50.5	61.3	62.5	61.8
1995	65.3	69.5	98.5	108.5
1996	133.6	154.3	162.5	176.2

Πίνακας 9: Χρέος ομοσπονδιακής κυβέρνησης (δισ reais)

Πηγή: Banco Central do Brazil, Boletim Mensal

Άλλη μια αιτία της τραπεζικής κρίσης ήταν ότι, με την αύξηση των επιτοκίων, σημειώθηκε μια αναντιστοιχία ανάμεσα στις υποχρεώσεις των τραπεζών – συνήθως βραχυπρόθεσμες καταθέσεις – και των κερδών που λάμβαναν από τα χρηματοπιστωτικά περιουσιακά τους στοιχεία. Ακολούθησε κρίση εμπιστοσύνης στο τραπεζικό σύστημα, και εκτός από τις δύο μεγάλες τράπεζες που εμφάνισαν προβλήματα, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, πολλές μικρές τράπεζες χρεωκόπησαν. Παρά την έντονη κριτική, κυρίως λόγω του υψηλού κόστους και της μυστικότητας που ακολουθήθηκε, η βοήθεια στις προβληματικές τράπεζες από την Κεντρική Τράπεζα της Βραζιλίας είχε αποτελέσματα, χωρίς όμως να εξαφανισθούν τα τραπεζικά προβλήματα.

Παρ'όλα αυτά, το σχέδιο Real έφερε άμεσα κέρδη στην οικονομία της Βραζιλίας. Το πιο προφανές ήταν η τιθάσευση του πληθωρισμού, ένα χρόνιο πρόβλημα στη Βραζιλία. Η ανάπτυξη σταθεροποιήθηκε στο 3.4% την τετραετία 1994-1998. Πρέπει να σημειωθεί ότι, εκτός από τη νομισματική πολιτική, ο Cardoso ακολούθησε ένα ευρύ πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων επιχειρήσεων που μέχρι τότε ανήκαν στην κρατική μηχανή, καθώς και έκανε σημαντικά βήματα πάνω στην απελευθέρωση του εμπορίου, μειώνοντας πολλούς δασμούς και πολεμώντας τον προστατευτισμό. Αυτή η (νεο)φιλελεύθερη οικονομική πολιτική, μαζί με τη διατήρηση των επιτοκίων σε υψηλά επίπεδα για την προσέλκυση ξένων επενδυτικών κεφαλαίων, βοήθησε τη βραζιλιάνικη οικονομία να μην πέσει σε ύφεση. Όμως, η μεγάλη ανατίμηση του νομίσματος οδήγησε σε ελλείμματα στο ισοζύγιο τρέχουσων συναλλαγών και στο εμπορικό ισοζύγιο.

Ένα μεγάλο μέρος των επενδύσεων (γύρω στο 30%) προήλθε από το ευρύ πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, το οποίο συμπεριλάμβανε διάφορους τομείς κλειδιά της οικονομίας, όπως ο τραπεζικός τομέας, οι τηλεπικοινωνίες, οι μεταφορές, η ενέργεια και άλλα. Ένα ακόμη σημαντικό ποσό πήγε μέσω συγχωνεύσεων, εξαγωγών, και της μεγάλης δεκτικότητας της βραζιλιάνικης οικονομίας σε ξένο νόμισμα.

Από την αρχή το *σχέδιο Real* θεωρήθηκε επιτυχές. Και μόνο το γεγονός ότι επετεύχθη ο έλεγχος του πληθωρισμού ήταν μεγάλη επιτυχία, όχι μόνο στον τομέα της οικονομίας, αλλά και στον ψυχολογικό τομέα, σε μια χώρα που ο πληθυσμός της είχε συνηθίσει να βλέπει το μισθό της να κατατρώγεται από τον υπερπληθωρισμό. Το να είναι σε θέση ο Βραζιλιάνος πολίτης να γνωρίζει ότι τα βασικά καταναλωτικά αγαθά θα κοστίζουν το ίδιο μέσα σε ένα διάστημα ενός, δύο ή και περισσότερων μηνών, άλλαξε τις προοπτικές της οικονομίας και έφερε την αισιοδοξία σε μεγάλο μέρος του λαού. Επιπλέον, αυξήθηκε η αγοραστική δύναμη των κατώτερων

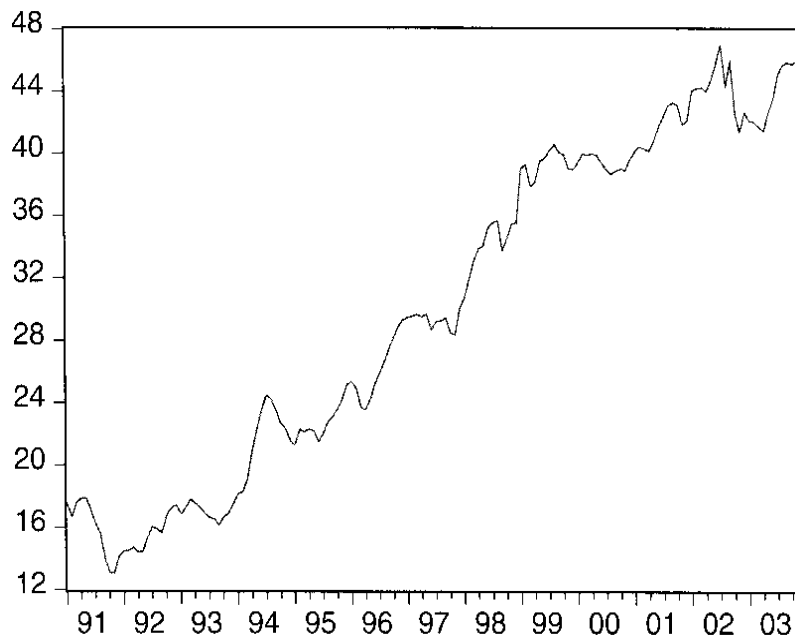
κοινωνικών στρωμάτων και, όπως είδαμε, έγινε εφικτή μια ελαφρά εξομάλυνση των ανισοτήτων στην κατανομή του εισοδήματος, ένα χρόνιο πρόβλημα στη Βραζιλία.

Από την άλλη πλευρά, για να διατηρηθούν σταθερά ο πληθωρισμός και η συναλλαγματική ισοτιμία, η οικονομία χρειάστηκε να βασιστεί πάνω στα υψηλά διεθνή αποθέματα κεφαλαίου. Ένα από τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκε προς αυτή την κατεύθυνση ήταν τα υψηλά επιτόκια. Αυτή η πολιτική έγινε ακόμη πιο έντονη μετά την ιδιωτικοποίηση ή και πώληση των μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων, κάτι που περιορίσε τις προοπτικές χρηματοδότησης από αυτόν τον τομέα. Τα επιτόκια έφτασαν το 45% στα μέσα του 1999 (3.5% μηνιαίως), το δεύτερο μεγαλύτερο παγκοσμίως μετά τη Ρωσία (βλ. σχήμα 6).

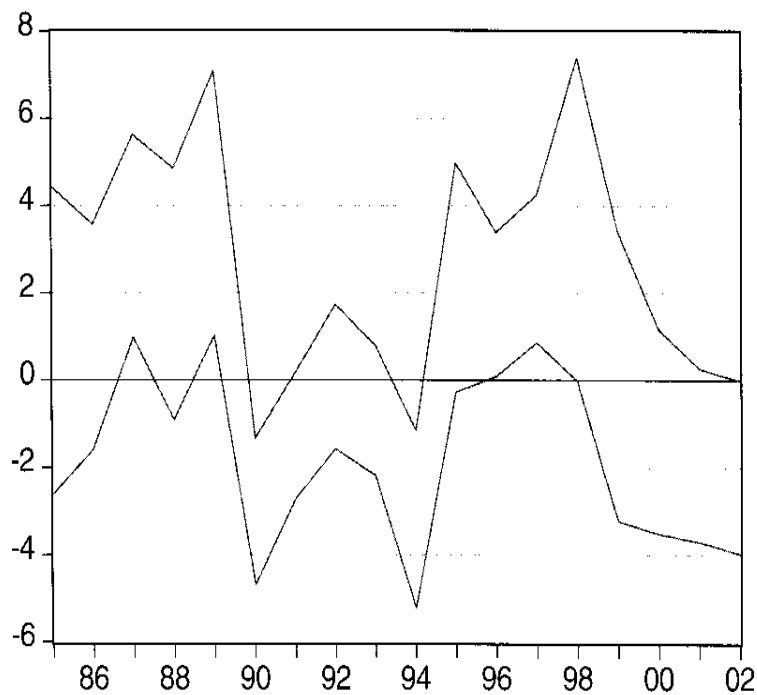
5.2 Η δημοσιονομική κρίση (1995-1998) και η κοινωνική πολιτική.

Στην περίπτωση της Βραζιλίας παρατηρούμε ότι η συσσώρευση του εγχώριου δημοσίου χρέους επιταχύνεται τη δεκαετία του 1990, ταυτόχρονα με την απελευθέρωση του κεφαλαιακού λογαριασμού ισορροπίας πληρωμών. Το σχήμα 7 δείχνει ότι ο λόγος χρέος προς ΑΕΠ ήταν συγκριτικά χαμηλός όταν ανέλαβε την εξουσία ο Cardoso, και άρχισε να αυξάνεται από τότε. Τα αρχικά επίπεδα του δημοσίου χρέους είναι σχετικά χαμηλά και για τα διεθνή πρότυπα. Το σχήμα 8 δείχνει ότι η αύξηση στο χρέος δεν είναι αποτέλεσμα των πρωτογενών ελλειμμάτων, τα οποία εξαιρούν τις πληρωμές τόκων σχετιζόμενες με την εξυπηρέτηση του χρέους, συμπεριλαμβάνουν όμως τις κοινωνικές δαπάνες. Μόνο δύο χρόνια μέσα στη δεκαετία του 1990 η Βραζιλία εμφάνισε πρωτογενή πλεονάσματα, και αυτά ήταν μικρότερα της τάξης του 1% του ΑΕΠ. Είναι φανερό ότι η συσσώρευση του χρέους συνέβη καθώς το μέγεθος των πληρωμών των τόκων βρισκόταν στο 4% του ΑΕΠ. Αυτό φαίνεται επίσης στο σχήμα 8, όπου οι διαφορές μεταξύ πρωτογενούς και λειτουργικού ελλείμματος αντιστοιχεί στην πραγματική πληρωμή τόκων.

Τα επιτόκια διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα για τον έλεγχο των πληθωριστικών πιέσεων. Η δημοσιονομική πολιτική περιορίστηκε στον ορισμό ενός πρωτογενούς στόχου, σε συμφωνία με το ΔΝΤ, με τον βασικό στόχο του ελέγχου των τιμών. Παρά τη διατήρηση πρωτογενών πλεονασμάτων, κάτι που αναγκάζει την κυβέρνηση να περιορίσει τις κοινωνικές δαπάνες, το δημόσιο χρέος παρουσίασε μεγάλη αύξηση. Και η αιτία ήταν τα υψηλά επίπεδα επιτοκίων που υποβλήθησαν από την Κεντρική Τράπεζα.

Σχήμα 7: Δημόσιο χρέος σε εγχώριο νόμισμα (% του ΑΕΠ)
Πηγή: (<http://www.ipeadata.gov.gr/>).

Σχήμα 8: Δημοσιονομικά ελλείμματα (% του ΑΕΠ) – Λειτουργικό (άνω) και Πρωτογενές (κάτω)
Πηγή: (<http://www.ipeadata.gov.gr/>).

Η πολιτική αυτή οδήγησε την οικονομία σε ένα φαύλο κύκλο σφικτής νομισματικής πολιτικής και δημοσιονομικών ανισορροπιών, οι οποίες εκφράζονταν από ένα βαρύ φορτίο στο δημόσιο χρέος, και η οποία έθεσε σημαντικούς περιορισμούς στην οικονομική ανάπτυξη. Όπως είδαμε, η Βραζιλία συγκέντρωνε πρωτογενή και λειτουργικά ελλείμματα. Αυτό βοήθησε στη διόγκωση του δημοσίου χρέους, το οποίο το 1998 διογκώθηκε κατά 8% του ΑΕΠ, φθάνοντας το 1999 σε ένα δείκτη χρέους προς ΑΕΠ ίσο με 42%.

Η δημοσιονομική κρίση ήταν αποτέλεσμα δύο παραγόντων. Καταρχήν υπήρχε ήδη μια έκθεση σε παρελθοντικές δημοσιονομικές ανισορροπίες, οι οποίες όμως μπορούσαν να τιθασευθούν πιο εύκολα καθώς η κυβέρνηση κρατούσε στα χέρια της το όπλο της νομισματικής πολιτικής. Ο πληθωρισμός βοηθούσε στο να διατηρηθεί το χρέος σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν η φτωχή διαχείριση των δημοσιονομικών εργαλείων, εξαιτίας της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής και των δομικών προβλημάτων στις δημόσιες δαπάνες. Στην τετραετία 1994-1998 υπήρξε αύξηση δημοσίων δαπανών της ομοσπονδιακής κυβέρνησης κατά 1% του ΑΕΠ, και για την ασφάλιση των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα κατά 1.3% του ΑΕΠ. Το αυξανόμενο έλλειμμα ισοζυγίου τρέχουσων συναλλαγών ήταν αναμενόμενο εξαιτίας της απελευθέρωσης του εμπορίου και της ανατίμησης του νομίσματος. Η συνολική ζήτηση αυξήθηκε, ως επακόλουθο της υψηλότερης δημόσιας δαπάνης και της ιδιωτικής επένδυσης, οι οποίες τονώθηκαν από τη σταθερότητα των τιμών στην αγορά. Αυτό οδήγησε σε μια μεταβολή του εμπορικού ισοζυγίου, το οποίο από πλεονασματικό (US\$11 δις) το 1994, μετατράπηκε σε ελλειμματικό (US\$3 δις) το 1995.

Θα ήταν αναμενόμενο ότι η δημοσιονομική κρίση θα είχε αρνητικές συνέπειες στην εφαρμοζόμενη κοινωνική πολιτική. Είναι γεγονός όμως ότι οι δείκτες φτώχειας μειώθηκαν και άλλοι κοινωνικοί δείκτες βελτιώθηκαν, ενώ η ανισοκατανομή του εισοδήματος είχε μια ελαφρά πτώση στην αρχή της περιόδου Cardoso, παρέμεινε όμως στη συνέχεια σε υψηλά επίπεδα. Ο πίνακας 10 δείχνει τους δείκτες φτώχειας και κατανομής του εισοδήματος για τη δεκαετία του 1990. Παρατηρώντας τους δείκτες *Gini*¹⁰ και *Theil T*¹¹ μπορεί να γίνει φανερή μια ελαφρά πρόοδος πάνω στην ανισοκατανομή του εισοδήματος. Η πρόοδος αυτή βέβαια δε συνιστά ιδιαίτερη βελτίωση, καθώς η Βραζιλία βρισκόταν σε μια από τις χειρότερες θέσεις παγκοσμίως όσον αφορά τη φτώχεια και την ανισοκατανομή των εισοδημάτων. Την ίδια στιγμή ο δείκτης φτώχειας παρουσίασε μια μείωση της τάξης του 20-25%, από 42% στο 31.3% του πληθυσμού.

	Κατανομή εισοδήματος και Φτώχεια							
	1990	1993	1995	1997	1998	1999	2001	2002
Gini	0.61	0.58	0.57	0.57	0.56	0.58	0.60	0.59
Theil <i>T</i>	0.78	0.77	0.73	0.74	0.74	0.72	0.73	0.71
Φτώχεια	42.0	43.0	35.1	34.0	33.4	35.3	35.1	31.3

Πίνακας 10

Πηγή: <http://ipeadata.gov.br/ipeaweb.dll>.

Μια αιτία για τη μείωση της φτώχειας τη δεκαετία αυτή είναι φυσικά η ανάπτυξη της παραγωγής, κάτι που δε μπορεί όμως να εξηγήσει επαρκώς το φαινόμενο, καθώς οι δείκτες φτώχειας στη Βραζιλία είχαν παρουσιάσει πτώση και στο πρώτο μέρος της δεκαετίας του 1980, μια περίοδος που η οικονομία βρισκόταν στάσιμη ως αποτέλεσμα της κρίσης χρέους. Μια άλλη αιτία, και πιο πειστική, είναι η διαδικασία της αστικοποίησης και του εκβιομηχανισμού της χώρας. Είναι λογικό οι πόλεις να προσφέρουν μεγαλύτερη πρόσβαση σε ηλεκτρισμό, πόσιμο νερό, ιατρική περίθαλψη και δημόσια εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, η αστικοποίηση, η επέκταση των κοινωνικών απολαβών σε εργάτες της επαρχίας, και η σχετική μείωση στις τιμές των τροφίμων είναι οι βασικότεροι λόγοι που βοήθησαν στην πτώση του πληθυσμιακού ποσοστού το οποίο βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας.

Κατά τα έτη 1990-92, το ΑΕΠ ανά άτομο (GDP per capita) παρουσίαζε μείωση. Η χρονιά της σταθεροποίησης (1994), όπως και το 1995, χαρακτηρίστηκαν από ισχυρές αυξήσεις του δείκτη ΑΕΠ ανά άτομο. Εκτός από την αύξηση της παραγωγής, υπήρχαν διάφορες εξελίξεις στα επίπεδα των πραγματικών μισθών. Στο Σάο Πάολο οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά 26% μεταξύ των ετών 1993 και 1996. Υπήρξε επίσης αύξηση στον κατώτατο βασικό μισθό. Να σημειωθεί ότι ο κατώτατος βασικός μισθός παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Βραζιλίας. Επηρεάζει άμεσα το 21% του εργατικού δυναμικού το οποίο υπολογίζεται ότι εργαζόταν κάτω από τα επίπεδα αυτά. Αυτό συνέβη καθώς με την εφαρμογή του σχεδίου Real, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πραγματοποιήθηκε μια σημαντική αύξηση στους πραγματικούς μισθούς, κατά τη διαδικασία μετατροπής από το παλαιό στο νέο νόμισμα. Η αύξηση αυτή ήταν το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης της μισθολογικής πολιτικής, της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής, της πληθωριστικής μνήμης που ένα

μικρό μέρος της μεταφερόταν και στο νέο νόμισμα, και τέλος της ανατίμησης του real. Ο μισθός του κατώτερου 50% της εισοδηματικής κατανομής αυξήθηκε κατά 35% κατά τη διετία 1993-1995. Στη διετία αυτή ο συνολικός αριθμός απόρων μειώθηκε από 42 εκατομμύρια σε 30.4 εκατομμύρια.

Πρέπει να σημειωθεί ότι παρόμοια φαινόμενα είχαν παρατηρηθεί κατά την εφαρμογή του σχεδίου Cruzado. Το 1986 το πραγματικό μέσο εισόδημα της κατώτερης εισοδηματικά ομάδας του πληθυσμού παρουσίασε αύξηση της τάξης του 77%. Το γεγονός αυτό όμως ήταν μόνο παροδικό. Οι έλεγχοι των τιμών κατάφεραν να παράσχουν μια προσωρινή σταθεροποίηση, η οποία τελείωσε με την έκρηξη του πληθωρισμού που ακολούθησε.

Η δημοσιονομική κρίση και η κρίση στο ισοζύγιο τρέχουσων συναλλαγών στην τριετία 1995-1998 άγγιξαν ανησυχητικά επίπεδα, και συνεισέφεραν στα υψηλά επίπεδα χρέους της Βραζιλίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να εισέλθει σε μια περίοδο όπου η συναλλαγματική της ισοτιμία δε μπορούσε πλέον να διατηρηθεί σταθερή μέσω παρεμβάσεων της Κεντρικής Τράπεζας. Τελικά, παρ'όλες τις επιβεβαιώσεις των αρχών ότι δε θα συνέβαινε υποτίμηση του νομίσματος, τον Ιανουάριο του 1999 το real αφέθηκε σε ελεύθερη διακύμανση.

5.3 Η κρίση υποτίμησης του real (1999)

Δύο βασικοί παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν γιατί η χώρα αναγκάστηκε να υποτιμήσει το νόμισμά της, ακολουθώντας τα βήματα κρατών όπως το Μεξικό και η Κορέα. Ο πρώτος είναι το σοκ που υπέστησαν οι σχετικές τιμές των κύριων εξαγωγικών προϊόντων της Βραζιλίας. Ο δεύτερος παράγοντας ήταν η απότομη απροθυμία των διεθνών αγορών να παράσχουν πίστωση μετά τη Ρωσική κρίση το 1998. Η στρατηγική της Βραζιλίας είχε βασιστεί στην υπόθεση ότι η χώρα θα είχε αρκετό χρόνο στη διάθεσή της για τις απαραίτητες δημοσιονομικές προσαρμογές, ενώ οι αγορές θα χρηματοδοτούσαν ένα προσωρινά αυξανόμενο έλλειμμα ισοζυγίου τρέχουσων συναλλαγών. Όμως, το σοκ αυτό στις τιμές και το ισχυρό real ενίσχυσαν την ανισορροπία, και η κρίση στη Ρωσία σήμανε το τέλος της περιόδου χάριτος για τη Βραζιλία.

Αν και η Ασιατική κρίση (1997) δεν είχε ιδιαίτερο αρνητικό αντίκτυπο στη χώρα, ήταν φανερό πως η κυβέρνηση θα έπρεπε να προβεί αλλαγές στην οικονομική πολιτική για να αντιμετωπίσει τις ανισορροπίες στο ισοζύγιο τρέχουσων συναλλαγών και στον προϋπολογισμό. Τα δύο αυτά ελλείμματα είχαν χειροτερεύσει τα τρία πρώτα έτη του σχεδίου Real. Η

απαιτούμενη λύση ήταν ένας συνδυασμός περικοπής δαπανών και ενίσχυσης των απολαβών του κράτους (μέσω φορολογίας), καθώς και αύξησης της ανταγωνιστικότητας των βραζιλιάνικων προϊόντων μέσω μιας ανταγωνιστικότερης συναλλαγματικής ισοτιμίας του real.

Η κυβέρνηση, ήδη από το 1995, είχε αφήσει το νόμισμα να διολισθαίνει ελαφρά σε ποσοστά ίσα με αυτά του πληθωρισμού. Από το 1994 ως το 1998 εφαρμόστηκε μια σειρά μέτρων για τη διασφάλιση συνεχών πρωτογενών δημοσιονομικών πλεονασμάτων, με βελτιώσεις που ήταν ήδη ορατές. Η αναδιαπραγμάτευση των κρατικών χρεών, η ιδιωτικοποίηση των ελλειμματικών κυβερνητικών επιχειρήσεων και τραπεζών, αλλαγές στο συνταξιοδοτικό, και αργότερα, το 1999, η έγκριση του *Νόμου Δημοσιονομικής Σταθερότητας*, ο οποίος περιόριζε τις δημόσιες δαπάνες σε διάφορα επίπεδα. Τα μέτρα αυτά βοήθησαν στη δημιουργία πρωτογενών πλεονασμάτων, όμως αυτό δε βοήθησε ιδιαίτερα την υπερχρεωμένη Βραζιλία, όπως φάνηκε και στην προηγούμενη ενότητα. Οι εξαγωγές από την άλλη πλευρά, με την ελαφρά διολίσθηση του real, δεν έδειχναν ικανοποιητικά σημάδια ανάκαμψης.

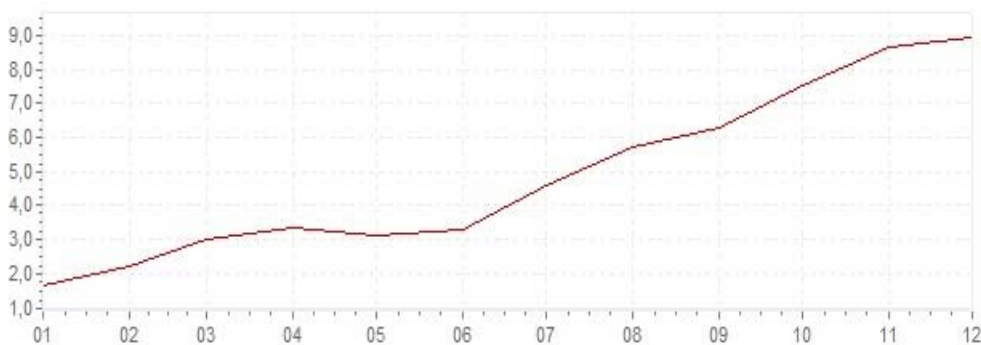
Τον Αύγουστο του 1999 η Ρωσσία κήρυξε στάση πληρωμών στο χρέος της, αντιμετωπίζοντας παρόμοιες δυσκολίες με τη Βραζιλία. Σε αντίθεση όμως με ότι συνέβη στο Μεξικό και στην Ασία, η αγορά, πανικοβλημένη, έκλεισε σχεδόν ολοκληρωτικά αυτή τη φορά για τα αναπτυσσόμενα κράτη. Κεφάλαια άρχισαν να φεύγουν μαζικά από τη Βραζιλία και τα επιτόκια δανεισμού έπαψαν να κυμαίνονται σε λογικά επίπεδα. Εξάλλου τα *spreads* που πλήρωνε η χώρα ήταν ήδη υψηλά λόγω του σκοτεινού παρελθόντος της χρεωκοπίας τη δεκαετία του 1980. Οι συνέπειες αυτού του γεγονότος ήταν καταστροφικές. Υπήρχε ένα κλίμα που ευνοούσε την κερδοσκοπία. Τα σενάρια που διαδίδονταν ήταν ότι η Βραζιλία θα υιοθετούσε ακραία μέτρα ελέγχου ροής κεφαλαίων, θα προέβαινε σε μία στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους ή θα υποτιμούσε το νόμισμά της - κάτι το οποίο και έγινε τελικά. Αυτά τα σενάρια πυροδότησαν μιας ακραίας μορφής φυγή κεφαλαίων από τη χώρα και σε μόνο πενήντα ημέρες η Βραζιλία έχασε 30 δισεκατομμύρια (αμερικανικά) δολάρια σε αποθέματα, σε μια περίοδο η οποία χαρακτηρίστηκε ως «Μαύρος Σεπτέμβρης».

Η κυβέρνηση εξαναγκάστηκε σε μια συμφωνία με το Δ.Ν.Τ., βασισμένη σε τέσσερις προϋποθέσεις: (a) Μια ισχυρή δημοσιονομική προσαρμογή¹², (b) τη σφικτή νομισματική πολιτική, (c) ένα πακέτο βοήθειας US\$42 δις από το Δ.Ν.Τ. και άλλους οργανισμούς (όπως το G7), και (d) τη διατήρηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η χώρα κατάφερε να πάρει κάποιες ανάσες και να κερδίσει χρόνο, όμως η πιθανότητα και οι φήμες ότι η χώρα δε θα κατάφερνε να

ανταποκριθεί στο πρόγραμμα δημοσιονομικής σταθερότητας καθιστούσαν πιο δύσκολη την προσπάθεια. Ο φόβος της χρεωκοπίας από τη δεκαετία του 1980 είχε επιστρέψει. Η κυβέρνηση προσπάθησε να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των αγορών υποσχόμενη ακόμα μεγαλύτερη δημοσιονομική και νομισματική αυστηρότητα, κάτι το οποίο όμως δε φάνηκε να έχει ιδιαίτερη επιτυχία. Η σφικτή νομισματική πολιτική δημιούργησε προβλήματα καθώς τα επιτόκια βρισκόνταν πάνω από το 30% (μάλιστα αργότερα ξεπέρασαν και το 40%), το δημόσιο έλλειμμα βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα και το δημόσιο χρέος αυξήθηκε κατά ένα τρίτο μέσα σε ένα χρόνο, κάτι το οποίο ήταν αναπόδεκτο, καθώς ήδη είχε σκαρφαλώσει από 26% σε 38% του ΑΕΠ στην τετραετία 1994-1998. Η πολιτική των υψηλών επιτοκίων αποδεικνυόταν επικίνδυνη, και γύρω στα μέσα Ιανουαρίου του 1999 οι αγορές ήταν πεπεισμένες ότι μια υποτίμηση του νομίσματος ήταν αναπόφευκτη.

Μέσα στον Ιανουάριο οι απώλειες σε αποθέματα κεφαλαίου ήταν τεράστιες. Υπολογιζόταν ότι περίπου ένα δις δολάρια άφηνε τη χώρα κάθε μέρα. Στις 13 Ιανουαρίου η κυβέρνηση υιοθέτησε ένα ετερόδοξο σύστημα συναλλαγματικής ισοτιμίας, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα μια υποτίμηση κατά 9%. Αυτή ήταν μια επιλογή που όμως δεν ήταν βιώσιμη υπό τις παρούσες συνθήκες. Το σύστημα αυτό κράτησε μόνο σαρανταοκτώ ώρες, και η Κεντρική Τράπεζα, μην έχοντας εναλλακτικές επιλογές, άφησε το νόμισμα σε ελεύθερη διακύμανση (βλ. σχήμα 5). Πριν την προσπάθεια της πρώτης υποτίμησης η ισοτιμία βρισκόταν στο R\$1.20/US\$. Στις αρχές Μαρτίου έφτασε το R\$2.16/US\$, και τελικά ισορρόπησε περίπου στο R\$1.65/US\$.

Η αντίδραση του πληθωρισμού στην αλλαγή αυτή πολιτικής ήταν απρόσμενα θετική¹³.

Σχήμα 9: Πληθωρισμός Βραζιλίας 1999 (CPI – Δείκτης τιμών καταναλωτή)

Πηγή: www.inflation.eu

Μερικοί από τους παράγοντες που μπορούν να ερμηνεύσουν αυτό το γεγονός είναι οι εξής:

- Η εγχώρια ζήτηση συρρικνώθηκε.
- Τα διεθνή αποθέματα της Βραζιλίας δεν ήταν εντελώς κατεστραμμένα, και όταν το νόμισμα αφέθηκε να υποστεί υποτίμηση το 1999 η χώρα είχε περίπου US\$40 δις, τα οποία αποτελούσαν μια σεβαστή δύναμη για ενδεχόμενη παρέμβαση εκ μέρους της Κεντρικής Τράπεζας.
- Η Κεντρική Τράπεζα ανέβασε τα ονομαστικά επιτόκια από το 39% στο 45% μετά την υποτίμηση, στέλνοντας έτσι το μήνυμα στις αγορές ότι η αντιπληθωριστική φιλοσοφία των τελευταίων πέντε ετών δεν είχε εγκαταλειφθεί.
- Η Κεντρική Τράπεζα, σε συνεργασία με πολιτικούς ηγέτες, ενέκριναν το πρόγραμμα δημοσιονομικής σταθεροποίησης, όπως είχε συμφωνηθεί και με το Δ.Ν.Τ.
- Η Κεντρική Τράπεζα οργάνωσε μια σειρά από σεμινάρια παγκοσμίως, με σκοπό να ανοίξουν για μια ακόμη φορά τα πιστωτικά όρια, το κλείσιμο των οποίων δεν επέτρεπε να αναπτυχθούν οι εμπορικές σχέσεις της χώρας και να προσελκυσθούν ξένα κεφάλαια.
- Η τολμηρή απόφαση της κυβέρνησης για μια ονομαστική προσαρμογή των κατώτατων μισθών σε λιγότερο από 5% τον Απρίλιο του 1999. Αποδείχτηκε πως ήταν μια καθοριστική κίνηση για τη διατήρηση της σταθερότητας παρά τις αντιδράσεις εκ μέρους του πληθυσμού, καθώς ήταν αναμενόμενη μια αρκετά μεγαλύτερη αύξηση.

Ήταν φανερό πλέον ότι χρειαζόταν μια νέα στρατηγική για να επιτευχθεί ο έλεγχος του πληθωρισμού. Η νέα στρατηγική ελεύθερης διακύμανσης του νομίσματος έδινε περισσότερη ελευθερία στην Κεντρική Τράπεζα για κινήσεις, χρειαζόταν όμως ένα νέο ονομαστικό σημείο αναφοράς για τον πληθωρισμό και την οικονομική πολιτική. Η κυβέρνηση αποφάσισε να υιοθετήσει μια στρατηγική πληθωριστικών στόχων, όπου οι στόχοι θα έπαιζαν το ρόλο των σημείων αναφοράς. Ήταν μια επιλογή η οποία είχε καθαρές επιρροές από ένα σεμινάριο που είχε οργανώσει η Κεντρική Τράπεζα, σε συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, και όπου εκπρόσωποι κρατών με παρόμοια προβλήματα στο παρελθόν μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους με Βραζιλιάνους εμπειρογνώμονες. Για να λειτουργήσει μια τέτοια πολιτική ήταν αναγκαίο να συνεχιστεί η δημοσιονομική προσαρμογή της χώρας και να οριστεί μια αυστηρή μισθολογική

πολιτική για το δημόσιο τομέα. Η νέα αυτή πολιτική εφαρμόστηκε με νομοθετικό διάταγμα τον Ιούνιο του 1999 και μπορεί να συνοψισθεί ως εξής:

- Οι πληθωριστικοί στόχοι θα εφαρμόζονταν σε μια βάση διακυμάνσεων ενός κοινώς γνωστού δείκτη τιμών.
- Οι πληθωριστικοί στόχοι και τα όρια αντοχής/διακύμανσης θα ορίζονταν από το Εθνικό Νομισματικό Συμβούλιο και τον Υπουργό Οικονομικών.
- Η Κεντρική Τράπεζα θα είχε την ευθύνη εφαρμογής των απαραίτητων πολιτικών.
- Ο δείκτης τιμών που θα υιοθετούσε η κυβέρνηση για το πλαίσιο των πληθωριστικών στόχων θα επιλεγόταν από το Εθνικό Νομισματικό Συμβούλιο και τον Υπουργό Οικονομικών.
- Οι στόχοι θα έπρεπε να επιτευχθούν όποτε ο παρατηρούμενος συσσωρευμένος πληθωρισμός κατά τη διάρκεια Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου κάθε έτους έπεφτε μέσα στα όρια διακύμανσης.
- Αν οι στόχοι έπεφταν έξω, η Κεντρική Τράπεζα θα βρισκόταν σε άμεση συνεννόηση με τον Υπουργό Οικονομικών εξηγώντας καταρχήν τους λόγους της αποτυχίας, τα μέτρα που θα έπρεπε να παρθούν άμεσα για να επανέλθει μέσα στα επιτρεπόμενα όρια, και τη χρονική περίοδο που θα χρειαζόταν η προσαρμογή αυτή.
- Η Κεντρική Τράπεζα θα εξέδιδε μια τριμηνιαία έκθεση, κάθε φορά ενημερώνοντας και αναλύοντας τα πεπραγμένα και τα αποτελέσματα κάθε οικονομικού τριμήνου.

Η πολιτική αυτή μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής. Οι αρχές της Βραζιλίας επέλεξαν ως δείκτη τιμών καταναλωτή τον IPCA, ο οποίος θεωρείται αρκετά ευμετάβλητος, και για αυτό το λόγο έγιναν και στόχος κριτικής από ξένους οικονομικούς αναλυτές. Το 1999 ο δείκτης IPCA βρισκόταν στο 8.9%, πάνω από το στόχο αλλά μέσα στα επιθυμητά όρια. Το 2000 ο στόχος επετεύχθη καθώς ο δείκτης βρισκόταν στο 6%, και το 2001, αν και ο δείκτης έφτασε στο 7.7%, ξεπερνώντας το άνω φράγμα του 6% για το έτος αυτό, η παρέκλιση θεωρήθηκε αποδεκτή, εξαιτίας των οικονομικών διαταραχών διεθνώς.

5.4 Η οικονομία της Βραζιλίας από τον Cardoso στο Lula

Το 2000 ήταν μακράν η καλύτερη χρονιά στη δεύτερη θητεία του Cardoso. Ο πληθωρισμός κρατήθηκε κοντά στα ποσοστά του 6% σύμφωνα με τους στόχους της Κεντρικής Τράπεζας. Η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν ενέπνεε πλέον τόσες ανησυχίες. Το πρωτογενές πλεόνασμα έφτασε το 3.3% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ), σε αντίθεση με το έλλειμμα περίπου 1% το 1997. Και το πλεόν σημαντικό, το ΑΕΠ παρουσίασε ανάπτυξη της τάξης του 4.4%.

Στα τέλη του 2000, η επίδραση της υποτίμησης του real και της ελεύθερης διακύμανσης της συναλλαγματικής του ισοτιμίας στους λογαριασμούς εξωτερικού ήταν περιορισμένη. Οι εξαγωγές αντέδρασαν με ραθυμία στη νέα οικονομική πολιτική, οι εισαγωγές δεν έδειχναν να μειώνονται, ενώ και το έλλειμμα ισοζυγίου πληρωμών έμεινε αρκετά πάνω από το 4% του ΑΕΠ. Μία πρωτόγνωρη όμως εισροή ξένων κεφαλαίων – US\$31 δις άμεσων ξένων επενδύσεων – εξαιτίας της πώλησης πολλών κρατικών περιουσιακών στοιχείων ήταν αρκετή για να καλύψει το έλλειμμα ισοζυγίου πληρωμών που βρισκόταν στα US\$25 δις.

Στις αρχές του 2001 οι προοπτικές της βραζιλιάνικης οικονομίας ήταν ιδιαίτερα ευοίωνες. Όμως οι επόμενοι μήνες δεν ήταν και τόσο ελπιδοφόροι. Το εξωτερικό περιβάλλον έθετε εμπόδια στην ανάπτυξη της χώρας. Η αμερικάνικη οικονομία, μετά από δεκαετή συνεχή ανάπτυξη, βρισκόταν σε τροχιά επιβράδυνσης. Η κατάσταση στη γείτονα Αργεντινή γινόταν όλο και χειρότερη, και ο φόβος για μετάδοση της κρίσης ήταν ορατός. Και καθώς οι αγορές προσπαθούσαν να ξεκαθαρίσουν τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει η κρίση της Αργεντινής στη Βραζιλία, το real βρέθηκε σε μια νέα δίνη υποτίμησης. Η Κεντρική Τράπεζα αναγκάστηκε να διακόψει τη σταθερή νομισματική πολιτική που εφήρμοζε και προώθησε νέα αύξηση των επιτοκίων.

Η αβεβαιότητα που επικρατούσε λόγω της οικονομικής κατάστασης στο εξωτερικό της χώρας έγινε πιο έντονη καθώς και διάφορα άλλα εσωτερικά προβλήματα εμφανίστηκαν. Η κυβέρνηση δεν ήταν ενωμένη και οι δημοτικές εκλογές στα τέλη του 2000, έθεταν αμφιβολίες στις αγορές¹⁴ καθώς διαφαινόταν μια νίκη του *Εργατικού Κόμματος (WPT – Workers Party)* υπό την καθοδήγηση του *Luiz Inácio Lula da Silva*. Οι ανησυχίες έγιναν ακόμη πιο έντονες καθώς ξέσπασε μια μεγάλη ενεργειακή κρίση, η οποία είχε προκληθεί από κακή διαχείριση της μεγάλης ζήτησης για ενέργεια στην βιομηχανία παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, η οποία ήταν κατά κύριο

λόγο βασισμένη στην παραγωγή ενέργειας από υδάτινους πόρους. Χρειάστηκε να επιβληθούν αυστηρά, αντιλαϊκά μέτρα και να εγκαταληφθεί προσωρινά ο στόχος της οικονομικής ανάπτυξης. Οι τρομοκρατικές ενέργειες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 έθεσαν την παγκόσμια οικονομία σε αναταραχή, και οι επενδυτές έδειχναν να αποφεύγουν κάθε κίνδυνο. Η εξωτερική χρηματοδότηση της βραζιλιάνικης οικονομίας έγινε ακόμη πιο δύσκολη, καθώς οι αγορές εμφανίζονταν ιδιαίτερα διστακτικές.

Η συναλλαγματική ισοτιμία του real, μέσα σε όλη αυτή την αβεβαιότητα, υποτιμήθηκε κατά 25%, θέτοντας σε κίνδυνο την πορεία του πληθωρισμού. Τα επιτόκια αυξήθηκαν στο 19%, και η Κεντρική Τράπεζα παραδεχόταν ότι θα ήταν δύσκολο να κρατηθεί ο πληθωρισμός κάτω από το 6%. Καθώς η βιομηχανική παραγωγή έκανε βουτιά στο δεύτερο τρίμηνο του 2001, οι προβλέψεις πλέον για το ΑΕΠ μιλούσαν για ανάπτυξη 1.3% (σε αντίθεση με το 4.5% που ήταν και η αρχική πρόβλεψη). Τόσο τα επιτόκια, όσο και η υποτίμηση, επιβάρυναν το δημόσιο χρέος. Τον Αύγουστο, οι ανησυχίες για τις αποσταθεροποιητικές επιδράσεις της κρίσης στην Αργεντινή στην ευάλωτη πλέον οικονομία της Βραζιλίας, οδήγησαν στη λήψη ενός νέου πακέτου βοήθειας από το Δ.Ν.Τ. του ύψους των US\$30 δις.

Στις αρχές του 2002 άρχισε να φαίνεται ότι η ενεργειακή κρίση μπορούσε να αντιμετωπισθεί, καθώς και με τη βοήθεια της τύχης, οι βροχοπτώσεις βοήθησαν στην αναπλήρωση των υδάτινων αποθεμάτων. Η επίδραση της τρομοκρατικής επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου τελικά δεν ήταν τόσο έντονη όσο αναμενόταν. Οι δυσκολίες όμως παρέμεναν, καθώς η νίκη του Lula da Silva ήταν πλέον αναμενόμενη, και οι αγορές ήταν ιδιαίτερα ανήσυχες για την πολιτική που θα εφάρμοζε όταν ανέβαινε στην εξουσία. Μια πιθανή στάση πληρωμών της Βραζιλίας οδήγησε σε νέα υποτίμηση του νομίσματος. Οι αγορές ζητούσαν εκείνη τη χρονική στιγμή ασφάλιστρα κινδύνου ύψους 24% πάνω από τα επιτόκια των Η.Π.Α. για την παρακράτηση βραζιλιάνικων ομολόγων.

Η οικονομία της Αργεντινής, μετά το πακέτο διάσωσης από το Δ.Ν.Τ., δε φαινόταν να παρουσιάζει σημάδια ανάκαμψης. Αντιθέτως, μια τεράστια τραπεζική κρίση έθετε σε κίνδυνο και τις οικονομίες της Βραζιλίας και της Ουρουγουάης. Οι μεγάλες διεθνείς δυνάμεις φαινότουσαν απρόθυμες να συνεχίσουν τη βοήθειά τους, μέσω του Δ.Ν.Τ. στη Βραζιλία, καθώς ήδη μεγάλα οικονομικά πακέτα χορηγούνταν στην Αργεντινή και την Τουρκία. Εκτός των άλλων, η υπογραφή μιας νέας δανειακής σύμβασης φάνταζε ριψοκίνδυνη απόφαση, όταν η κυβέρνηση βρισκόταν λίγο πριν τη (διαφαινόμενη) έξοδο. Έγινε η προσπάθεια μιας καταρχήν

συμφωνίας των κομμάτων πριν την εκλογική αναμέτρηση, κατά τα πρότυπα της Νότιας Κορέας, ώστε να ακολουθηθούν τα μέτρα που θα ζητούντο από το Δ.Ν.Τ. για την παροχή του δανείου. Οι απόψεις στο Εργατικό Κόμμα ήταν διασπασμένες, όμως τελικά οι μετριοπαθείς απόψεις επικράτησαν και η δανειακή σύμβαση επετεύχθη. Οι πολιτικοί αρχηγοί δεσμεύθηκαν να τιμήσουν τα μέτρα τα οποία το Δ.Ν.Τ. επέβαλλε για τη λήψη του δανείου, συμπεριλαμβανομένου και του Lula.

Οι αγορές ανακουφίστηκαν και τα ασφάλιστρα κινδύνου έπεσαν από το 25% στο 16% στις αρχές Σεπτεμβρίου του 2002. Το νόμισμα γνώρισε μια ανατίμηση της τάξης του 12% τον Αύγουστο, μετά και την επιβεβαίωση των πολιτικών αρχηγών για την τήρηση της συμφωνίας. Όμως τον επόμενο μήνα, άρχισε να φαίνεται καθαρά ότι ο Luiz Inácio Lula da Silva θα νικούσε στις εκλογές. Το νόμισμα υποτιμήθηκε κατά 20% και τα ασφάλιστρα κινδύνου βρίσκονταν πάλι στο 25%.

5.5 Συμπεράσματα

Η θητεία του F.H.Cardoso στην προεδρία της Βραζιλίας είχε αναμφισβήτητα θετικά αποτελέσματα, αλλά και προβλήματα τα οποία δεν αντιμετωπίστηκαν με τον καλύτερο τρόπο. Αυτή ήταν και η βασική αιτία της συντριβής του διαδόχου του Cardoso, Jose Serra, στις εκλογές του 2002, από το Lula.

Ο Cardoso κατάφερε αυτό που τόσες κυβερνήσεις στο παρελθόν δεν είχαν επιτύχει επί δεκαετίες. Τον έλεγχο του πληθωρισμού και τη διατήρησή του σε πρωτόγνωρα χαμηλά επίπεδα. Εκτός των άλλων, η ανάπτυξη στη χώρα διατηρείτο, αν και σε χαμηλά επίπεδα, παρά τις δύσκολες οικονομικές διεθνείς συνθήκες. Οι δείκτες φτώχειας και ανισότητας βελτιώθηκαν, κάτι καθόλου προφανές εν μέσω μιας περιόδου σκληρής δημοσιονομικής προσαρμογής. Επιχειρήθηκε για πρώτη φορά να εφαρμοσθεί ένα αυστηρό πρόγραμμα που θα είχε ως στόχο τον περιορισμό του δημόσιου χρέους, πρόβλημα που ταλάνιζε τη χώρα για χρόνια. Ο Cardoso εκλέχτηκε για δεύτερη φορά, αφού πρώτα είχε φροντίσει να αλλάξει το νόμο ώστε να επιτραπεί κάτι τέτοιο, προκαλώντας κριτική από την αντιπολίτευση. Η δεύτερη θητεία του Cardoso ήταν αρκετά δύσκολη, κυρίως λόγω των άσχημων διεθνώς οικονομικών συνθηκών, την αβεβαιότητα στις αγορές με τις κρίσεις στη Ν.Α. Ασία, τη Ρωσία, την Αργεντινή και την Τουρκία, τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, και την απροθυμία των επενδυτών για κάθε είδους ρίσκο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η κυβέρνηση Cardoso αναγκάστηκε να πάρει ένα

τεράστιο πακέτο βοήθειας από το Δ.Ν.Τ. ύψους 30 δις δολλαρίων, το μεγαλύτερο που είχε χορηγήσει ο οργανισμός μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Η χώρα δε φαινόταν να έχει βρει το δρόμο της, παρά τα σημαντικότερα επιτεύγματα της κυβέρνησης. Επιπλέον, η ανεργία κατά τη διάρκεια της δεύτερης προεδρικής θητείας του Cardoso βρέθηκε πάνω από το 10% για πρώτη φορά μετά από πολλά χρόνια το 2001, σημειώνοντας πρωτοφανή αύξηση της τάξης του 60% μέσα σε ένα έτος. Αυτό φυσικά είχε αρνητικότερο αντίκτυπο για την κυβέρνηση. Οι διεθνείς συνθήκες είχαν φοβίσει τα ξένα κεφάλαια, τα οποία ξαφνικά εγκατέλειψαν τη χώρα αφήνοντάς την στην ανάγκη του Δ.Ν.Τ., για να αποφύγει μια χειρότερη κρίση και μια βαθιά ύφεση. Ο διάδοχος του Cardoso, Lula da Silva, αποδέχτηκε τελικά το πακέτο βοήθειας και οι αγορές έδειχναν να ηρεμούν. Είναι ευρέως αποδεκτό, παρά την κριτική την οποία δέχτηκε, ότι ο F.H.Cardoso βοήθησε σημαντικά τη Βραζιλία να εξέλθει από το φαύλο κύκλο του πληθωρισμού και να επιτύχει ένα κλίμα σταθερότητας, το οποίο χάλασε στα τέλη της δεύτερης τετραετίας. Θεωρείται πως έθεσε τις βάσεις για μια υγιή οικονομία στη Βραζιλία, και για τη μετάβαση στην επόμενη φάση ανάπτυξης και το διάδοχό του, Luiz Inácio Lula da Silva.

6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ: Η ΒΡΑΖΙΛΙΑ ΤΟΥ LULA*

6.1 Η εκλογή Lula και το πολιτικοοικονομικό παρασκήνιο

Ο Luiz Inácio Lula da Silva, ο επονομαζόμενος από τους φίλους και αργότερα διεθνώς Lula, ανέλαβε καθήκοντα τον Ιανουάριο του 2003 μέσα σε ένα περιβάλλον οικονομικής αβεβαιότητας και δυσπιστίας από την οικονομία των αγορών. Οι κύριοι λόγοι για το γεγονός αυτό ήταν η σχέση που είχε στο παρελθόν ο ίδιος ο Lula με πολιτικές που προέβαιναν ανοικτά ενάντια στα συμφέροντα των πιστωτών και την εύθραυστη διεθνή οικονομική θέση της Βραζιλιάνικης οικονομίας με το τέλος της δεύτερης θητείας του Cardoso. Η νίκη του Λούλα στις εκλογές συνοδεύτηκε από κερδοσκοπική φυγή κεφαλαίων από τη χώρα. Αυτό συνέβη παρά τις καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις εκ μέρους του νέου προέδρου κατά την προεκλογική του εκστρατεία το 2002, ότι θα έδειχνε σεβασμό στα συμβόλαια της αγοράς και θα διατηρούσε μακροοικονομική σταθερότητα.

Μια πιθανή αιτία για τη συμπεριφορά των διάφορων επενδυτών ήταν η πρότερη ιστορία των οικονομικών σοκ, καθώς και η χρεωκοπία της Αργεντινής το 2001, κάτι που έκανε τους οικονομικούς αναλυτές ιδιαίτερα ανήσυχους, ότι η Βραζιλία θα βάδιζε στο ίδιο μονοπάτι υπό την καθοδήγηση του Lula. Δεδομένης όμως και του συμβιβασμού που επιχείρησε ο νέος πρόεδρος, μια εύλογη εξήγηση είναι ότι οι επενδυτές προσπάθησαν να προεξοφλήσουν πιθανές πολιτικές ετερόδοξων σοκ από την κυβέρνηση, ανάλογες με αυτές του παρελθόντος, ή ότι προσπάθησαν να φοβίσουν το εκλογικό σώμα ώστε να μην καταλήξει στην εκλογή Lula. Το σκεπτικό αυτό έτυχε ευρύτερης αποδοχής μετά και τα μέσα του 2002, όταν ο George Soros δήλωσε ότι στις εκλογές της Βραζιλίας η πραγματική απόφαση είναι ανάμεσα στον Serra και το χάος. Στον πίνακα 11 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των προεδρικών εκλογών του 2002 και οι υποψήφιοι για τον προεδρικό θώκο, καθώς και οι σχηματισμοί που υποστήριζαν τον κάθε έναν.

Στο δεύτερο μισό του 2002 η διεθνής χρηματοδότηση προς τη Βραζιλία περικόπηκε στο ελάχιστο, η πρόσθετη αμοιβή ανάληψης κινδύνου για τα επιτόκια κυμάνθηκε σε πολύ υψηλά επίπεδα, και η ισοτιμία real – αμερικάνικου δολλάριου εκτοξεύτηκε στα ύψη.

* (Carneiro & Jorgensen, 2011), (Burgess, 2007), (Klom, 2006), (Barbosa-Filho, 2008), (Goldfajn, 2003), (Alfredo Saad-Filho, 2006)

Υποψήφιοι	Ψήφοι	1 ^{ος} γύρος (%)	Ψήφοι	2 ^{ος} γύρος (%)
Luis Inácio Lula da Silva (PT , PL , PC do B , PMN , PCB , PV)	39,436,099	46.4	52,772,475	61.3
José Serra (PSDB , PMDB , PP , PFL)	19,694,843	23.2	33,356,860	38.7
Anthony Garotinho (PSB , PGT , PTC)	15,176,204	17.9	-	-
Ciro Gomes (PPS , PDT , PTB)	10,166,324	12.0	-	-
José Maria de Almeida (PSTU)	402,236	0.5	-	-
Rui Costa Pimenta (PCO)	38,619	0.0	-	-
Total (turnout 82.3 and 79.5 %)	84,914,015	100	86,129,335	100

Πίνακας 11: Αποτελέσματα προεδρικών εκλογών της 6^{ης} και 27^{ης} Οκτωβρίου 2002
Πηγή: Banco de Dados Eleitorais do Brasil

Τα αποτελέσματα αυτής της «εκλογικής» οικονομικής κρίσης ήταν ο πληθωρισμός να φτάσει διψήφια επίπεδα, καθώς σε αυτό συνέβαλλε και η συναλλαγματική ισοτιμία, και μια αύξηση στο λόγο δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ¹⁵. Η πιο σοβαρή συνέπεια αυτής της κρίσης όμως ήταν ότι η νεοσυσταθείσα κυβέρνηση είχε πλέον περιορισμένες επιλογές στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής καθώς πλέον, και με τα νέα δεδομένα, ήταν επιτακτική η λήψη σκληρών μέτρων για τον έλεγχο του πληθωρισμού και την επαναφορά ισορροπίας στη διεθνή χρηματοδότηση.

Τέσσερα χρόνια αργότερα, τον Οκτώβριο του 2006, ο Lula επανεξελέγη πρόεδρος με ευρεία πλειοψηφία. Οι προεδρικές εκλογές αυτή τη φορά δε σημαδεύτηκαν από την οικονομική αναταραχή που είχε παρατηρηθεί το 2002, καθώς η δημοσιονομική κατάσταση και η αξιοπιστία της χώρας καθώς και η διεθνής χρηματοδότηση δεν αντιμετώπιζαν τα προβλήματα που είχαν πριν τέσσερα χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 2003-2006, η οικονομία της Βραζιλίας βίωσε υψηλά πραγματικά επιτόκια, μια ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας του real, έναν ταχύ αποπληθωρισμό, μια ικανοποιητική ανάπτυξη, μια σταδιακή μείωση στο λόγο καθαρού δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ, μια βελτίωση στην ισορροπία των εμπορικών συναλλαγών και μια αύξηση στα διεθνή καθαρά αποθέματα κεφαλαίου.

6.2 Μακροοικονομική κατάσταση της βραζιλιάνικης οικονομίας

Όλες οι βελτιώσεις στις μακροοικονομικές επιδόσεις συνέβησαν ταυτόχρονα με μια μετριοπαθή αύξηση στους πραγματικούς μισθούς και μια μείωση της ανεργίας, τη μείωση της οικονομικής ανισότητας και του δείκτη φτώχειας, με μια αύξηση της ζήτησης και της ιδιωτικής επένδυσης. Η εξέλιξη της βραζιλιάνικης οικονομίας την περίοδο 2003-2006 βοήθησε τόσο τις αγορές όσο και τις χαμηλόμισθες οικογένειες. Η οικονομική πολιτική βοήθησε δύο άκρα, τους πολύ φτωχούς, αλλά και τους πολύ πλούσιους, ένα πραγματικά ασύνηθες επίτευγμα.

Αυτό το περίεργο φαινόμενο πηγάζει από το συνδυασμό της μακροοικονομικής πολιτικής που εφήρμοσε η κυβέρνηση με τις ευνοϊκές συνθήκες στο διεθνές περιβάλλον κατά την περίοδο αυτή. Η γενική εικόνα της οικονομίας μπορεί να συνοψισθεί στα ακόλουθα σημεία:

- Τα υψηλά επιτόκια που καθορίστηκαν από την Κεντρική Τράπεζα και η ιδιαίτερα ευνοϊκή κατάσταση στο διεθνές εμπόριο. Οι παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες επέτρεψαν μια σημαντική ανάκαμψη του real μετά την υποτίμηση το 2002.
- Η ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας βοήθησε στον έλεγχο του πληθωρισμού και την αύξηση του πραγματικού μισθού των βραζιλιάνων εργατών χωρίς να επηρεάσει τις εξαγωγικές επιδόσεις της οικονομίας. Αυτό συνέβη καθώς στην τριετία 2003-2006 παρατηρήθηκε μια έκρηξη στη ζήτηση βραζιλιάνικων προϊόντων παγκοσμίως.
- Η αύξηση στους μισθούς οδήγησε σε σταδιακή αύξηση στην εγχώρια ζήτηση, η οποία με τη σειρά της οδήγησε σε περαιτέρω αύξηση στην απασχόληση και τους μισθούς, κάτι που βοήθησε σημαντικά την ανάπτυξη, η οποία δημιουργήθηκε κυρίως από την εγχώρια αγορά το 2005-2006.
- Τα υψηλά επιτόκια είχαν ως αποτέλεσμα υψηλές αποδόσεις στην οικονομική ελίτ της Βραζιλίας. Για να αποφευχθεί μια εκρηκτική αύξηση στο καθαρό δημόσιο χρέος η κυβέρνηση αύξησε το πρωτογενές πλεόνασμα.
- Η δημοσιονομική πειθαρχία πραγματοποιήθηκε κυρίως μέσω μιας αύξησης στη φορολογία.
- Η δημοσιονομική πειθαρχία πραγματοποιήθηκε ταυτόχρονα με μια σημαντική αύξηση στη μεταφορά κεφαλαίων προς τους φτωχούς.

6.2.1 Συναλλαγματική Ισοτιμία και Ισοζύγιο Πληρωμών

Σε αντίθεση με ότι συνέβη τη δεκαετία του '90, η ανατίμηση του real το 2003-2006 δεν είχε ως αποτέλεσμα τη χειροτέρευση της θέσης στο ισοζύγιο πληρωμών. Αντιθέτως, φάνηκε να βελτιώνεται, με μια μη αμελητέα αύξηση στα εμπορικά πλεονάσματα και στα διεθνή αποθέματα κεφαλαίου. Οι λόγοι για τους οποίους αυτό έγινε εφικτό μπορούν να συνοψισθούν στα εξής σημεία. Πρώτον, η υποτίμηση του 2002 ήταν ιδιαίτερα έντονη, με αποτέλεσμα να είναι δυνατή μια ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας χωρίς αυτό να βλάψει ιδιαίτερα τις εξαγωγές. Οι εξαγωγές της χώρας άρχισαν να δείχνουν σημάδια κάμψης μόλις το 2005, ενώ και οι εισαγωγές φάνηκε ότι μπήκαν σε επιταχυνόμενη κίνηση. Δεύτερον, η παγκόσμια ζήτηση για βραζιλιάνικα προϊόντα, προερχόμενη κυρίως από την Κίνα, αυξήθηκε σε όλη την περίοδο 2003-2006. Η μείωση στις τιμές των βιομηχανικών προϊόντων παγκοσμίως, κάτι το οποίο προκλήθηκε και αυτή τη φορά με τη συμβολή της Κίνας, έκανε πιο έντονη την αποπληθωριστική επίδραση της ανατίμησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας σε βραζιλιάνικα βιομηχανικά προϊόντα. Το αποτέλεσμα ήταν η βελτίωση στους εμπορικούς όρους, και ο μετριασμός της επίδρασης της ανατίμησης του νομίσματος στην εξαγωγική επίδοση της οικονομίας. Τρίτον, η περίοδος 2003-2006 χαρακτηρίστηκε από πολύ χαμηλά επιτόκια διεθνώς, κάτι που βοήθησε στην αποπληρωμή του βραζιλιάνικου χρέους.

Το ισοζύγιο πληρωμών ανταποκρίθηκε σθεναρά στις ευνοϊκές διεθνείς συνθήκες. Αυξήθηκε από \$13.1 δις το 2002 σε \$45.6 δις το 2006. Ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ έπεσε από το 32.7% στο 7.0% και η κυβέρνηση κατάφερε να προεξοφλήσει τις οφειλές της προς το Δ.Ν.Τ. στις αρχές του 2006. Το νόμισμα ανατιμήθηκε κατά 39%. Η μέση συναλλαγματική ισοτιμία real-αμερικανικού δολλαρίου έπεσε από το 3.53 το Δεκέμβριο του 2002, στο 2.14 το Δεκέμβριο του 2006. Λαμβάνοντας υπόψη τον εγχώριο και το διεθνή πληθωρισμό, η πραγματική ανατίμηση ήταν της τάξης του 26%.

6.2.2 Νομισματική πολιτική και πληθωρισμός

Η εξέλιξη στη συναλλαγματική ισοτιμία εξαρτάται από τα εγχώρια και το διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Εδώ βρίσκεται μια καινοτομία της διακυβέρνησης Lula. Παρά τις ευνοϊκές διεθνείς οικονομικές συνθήκες, η πρώτη περίοδος της κυβέρνησης Lula ήταν μια περίοδος υψηλών επιτοκίων για τη χώρα. Ο λόγος αυτής της «ανωμαλίας» ήταν ότι ο κύριος στόχος της κυβέρνησης ήταν ο έλεγχος του πληθωρισμού, κάτι το οποίο επετεύχθη θέτοντας τα εγχώρια

επιτόκια αρκετά υψηλότερα από τα διεθνή, κάτι το οποίο βοήθησε και τη συναλλαγματική ισοτιμία του real. Η Κεντρική Τράπεζα, θέτοντας το βασικό επιτόκιο πάνω από τις διεθνείς τιμές, προκαλεί μια ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του πληθωρισμού για τα διεθνώς εμπορευόμενα προϊόντα. Οι πληθωριστικές τιμές των μη διεθνώς εμπορευόμενων προϊόντων ακολουθούν αναπόφευκτα. Τα υψηλά επιτόκια βοηθούν στην οικονομική ανάπτυξη της οικονομίας βραχυπρόθεσμα, κάτι το οποίο βοηθά με τη σειρά του στον περαιτέρω αποπληθωρισμό για τα προαναφερόμενα προϊόντα αλλά και τις υπηρεσίες.

Η συμπεριφορά της Κεντρικής Τράπεζας μπορεί να συνοψισθεί στα εξής σημεία:

- Στα τέλη του 2002 ο πληθωρισμός βρισκόταν στο 12.5% με αυξητικές τάσεις. Η Κεντρική Τράπεζα (*Brazilian Central Bank – BCB*) αύξησε τα επιτόκια από 18% το Σεπτέμβριο του 2002 σε 26.5% το Φεβρουάριο του 2003. Αυτό, σε συνδυασμό με τη δημοσιονομική αναπροσαρμογή, οδήγησε σε μια μείωση της αύξησης του ΑΕΠ (2.7% το 2002, και 1.1% το 2003). Επίσης βοήθησε στην ανατίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, και ο συνδυασμός της χαμηλής ανάπτυξης και των φθηνότερων εισαγωγών έφερε τον πληθωρισμό στο 9.3% στα τέλη του 2003.
- Αντιμετωπίζοντας μια ανατίμηση στη συναλλαγματική ισοτιμία, μια ελεγχόμενη ύφεση και αποπληθωρισμό, η Κεντρική Τράπεζα μείωσε το βασικό επιτόκιο στα μέσα του 2003, μέχρι και τα μέσα του 2004, όπου το βασικό επιτόκιο έφτασε το 16%. Η οικονομία αντέδρασε με ταχεία ανάκαμψη, σε συνδυασμό και με το ευνοϊκό διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Αυτό συνοδεύτηκε από αποπληθωρισμό και επιπλέον ανατίμηση του νομίσματος, καθώς τα επιτόκια παρέμεναν σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τα διεθνή πρότυπα. Στα τέλη του 2004 είχαμε ανάπτυξη της τάξης του 5.7%. Ο πληθωρισμός γνώρισε επιπλέον μείωση στο 7.6% το 2004.
- Παρά το ευνοϊκό διεθνές οικονομικό περιβάλλον, η επιτάχυνση της ανάπτυξης το 2004 οδήγησε τις αγορές προς το φόβο μιας αύξησης του πληθωρισμού εξαιτίας της εγχώριας ζήτησης. Η απάντηση της BCB ήταν μια άνοδος στα επιτόκια από το 16% στο 19.5% το 2005, η ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία έπεσε κατά 20% μεταξύ 2004 και 2005, κ ο πληθωρισμός για το 2005 έκλεισε στο 5.7%.
- Το 2006 η BCB τροποποίησε για άλλη μια φορά τη νομισματική πολιτική. Το ονομαστικό επιτόκιο έπεσε από το 19.5% στο 13.25% στα τέλη του 2006. Παρά τη

μεγάλη μείωση στα επιτόκια, η βελτίωση στο ισοζύγιο πληρωμών και η υψηλή διαφορά (παρόλες τις μειώσεις του επιτοκίου βάσης) μεταξύ των διεθνών επιτοκίων και του βασικού επιτοκίου στη Βραζιλία, συνέχισαν να πιέζουν τη συναλλαγματική ισοτιμία. Ως αποτέλεσμα, ο συνδυασμός χαμηλότερων επιτοκίων και του ανατιμημένου real οδήγησε σε σταδιακή επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης και του αποπληθωρισμού το 2006. Στα τέλη του έτους το ΑΕΠ έκλεισε στο 3.7% (ανάπτυξη), ενώ ο πληθωρισμός έπεσε κατά 3.1%.

Το μέσο βασικό επιτόκιο κατά την πρώτη τετραετία του Lula ήταν 11.3%, ενώ η μέση ανάπτυξη του ΑΕΠ ήταν 3.3%¹⁶. Συγκρίνοντας αυτές τις τιμές με τη δεύτερη τετραετία Cardoso (1999-2002) οι αντίστοιχοι αριθμοί ήταν 10.2% και 2.1%. Παρατηρούμε ότι τόσο τα επιτόκια, όσο και η ανάπτυξη, ήταν υψηλότερα στην πρώτη περίοδο Lula.

6.2.3 Δημοσιονομική Πολιτική

Η νομισματική πολιτική της περιόδου 2003-2006 έθεσε πρόσθετες πιέσεις στο δημόσιο χρέος της χώρας. Για να αποφευχθεί μια μεγάλη αύξηση στο λόγο καθαρού δημόσιου χρέους προς ΑΕΠ, η κυβέρνηση Lula αύξησε το πρωτογενές πλεόνασμα κατά 0.8% του ΑΕΠ. Αυτή η αύξηση επέτρεψε μια μείωση στο καθαρό δημόσιο χρέος κατά 5.6% μεταξύ των ετών 2002 και 2006, παρά τα υψηλά επιτόκια που είχε θέσει η Κεντρική Τράπεζα εκείνη την περίοδο. Οι μέσες καθαρές πληρωμές τόκων για το δημόσιο χρέος έπεσαν από 10.3% του ΑΕΠ την περίοδο 1999-2002, σε 6.9% του ΑΕΠ την περίοδο 2003-2006. Αυτό που καθόρισε αυτό το γεγονός ήταν κυρίως η ανατίμηση του real, η οποία μείωσε το κόστος δανεισμού. Κατά την πρώτη περίοδο της κυβέρνησης Lula, επετεύχθη μια σταδιακή αντικατάσταση του εξωτερικού χρέους με εγχώριο. Το 2006 η Βραζιλία ήταν εξωτερικός πιστωτής, ενώ το εγχώριο χρέος έφτανε το 46.7% του ΑΕΠ.

Επιχειρώντας μια γρήγορη αναδρομή στη δημοσιονομική πολιτική της κυβέρνησης διακρίνουμε δύο φάσεις. Πρώτα, μια βαθειά δημοσιονομική αναπροσαρμογή το 2003, όταν οι πρωτογενείς δαπάνες περικόπηκαν κατά 0.6% του ΑΕΠ. Επακολούθως, μια σταδιακή δημοσιονομική ανάπτυξη τα έτη 2004-2006, όπου οι πρωτογενείς δαπάνες παρουσίασαν αύξηση. Η επιτυχία του πρωτεγενούς πλεονάσματος όμως επετεύχθη κυρίως στην αύξηση της φορολογίας, παρά στην περικοπή δαπανών. Τα δύο τρίτα από την αύξηση της φορολογίας

χρησιμοποιήθηκαν για την αύξηση των πρωτογενών δαπανών, ενώ το υπόλοιπο διοχετεύθηκε στην πληρωμή δημοσίου χρέους.

Η επίδραση της επιλογής Lula για αναπτυξιακή δημοσιονομική πολιτική ήταν ουσιαστική. Η δημοσιονομική προσαρμογή του 2003 συνέβαλλε στην υφesiaκή συμπεριφορά της οικονομίας εκείνου του έτους, με τις περικοπές δαπανών να προκαλούν μείωση στο ΑΕΠ κατά 1.3%. Από την άλλη πλευρά, η ισορροπημένη επέκταση της οικονομίας τα επόμενα χρόνια, τόσο στους τομείς των πρωτογενών απολαβών όσο και δαπανών, συνέβαλλαν στην επιτάχυνση της ανάπτυξης μέσω αυτού που οι οικονομολόγοι αποκαλούν «πολλαπλασιαστής ισοσκελισμένου προϋπολογισμού». Όταν η κυβέρνηση αυξάνει τις απολαβές αλλά και τις δαπάνες κατά το ίδιο ποσοστό, αυτό τελικά ωθεί το ΑΕΠ προς τα πάνω, καθώς ο περιοριστικός χαρακτήρας της αύξησης της φορολογίας πάνω στην ιδιωτική κατανάλωση και τις επενδύσεις είναι μικρότερος αναλογικά από την άμεση επεκτατική επίδραση που έχει μια αύξηση στις κρατικές δαπάνες. Επιπλέον, η κυβέρνηση προχώρησε σε αναδιανομή του πλούτου μέσω της αυξημένης φορολογίας από τις οικογένειες μέσων και υψηλών εισοδημάτων, προς οικογένειες χαμηλών εισοδημάτων (*Bolsa Familia*). Καθώς οι φτωχοί έχουν μεγαλύτερη ροπή προς κατανάλωση, σε σχέση με τον υψηλά εισοδηματικά πληθυσμό, αυτό βοήθησε στην αύξηση του ΑΕΠ.

Μετά από δεκαετίες, όντας ο μεγαλύτερος εξωτερικός δανειστής ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, η Βραζιλία κατάφερε το 2008 να γίνει για πρώτη φορά πιστωτής (να εμφανίσει δηλαδή πιστωτικό υπόλοιπο). Στα μέσα του 2008 τόσο η Fitch, όσο και η Standard & Poor's, βαθμολόγησαν θετικά τη χώρα και κατέταξαν το χρέος από κερδοσκοπικό στην επενδυτική κλίμακα. Οι τράπεζες κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του Lula εμφάνισαν ρεκόρ κερδοφορίας.

6.2.4 Κοινωνική πολιτική

Στην αρχή της θητείας του ο Lula da Silva δημιούργησε ένα νέο κοινωνικό πρόγραμμα που στόχευε στη μείωση της φτώχειας. Το λεγόμενο «Πρόγραμμα Μηδενικής Πείνας» (*Fome Zero – eng. Zero Hunger*) σχεδιάστηκε αρχικά ως ένα σύνολο μεταφοράς εισοδημάτων και βοήθειας σε τροφή προς τις φτωχότερες οικογένειες της Βραζιλίας. Το πρόγραμμα αργότερα μετεξελίχθηκε ώστε να συμπεριλάβει όλες τις παρούσες κυβερνητικές μεταφορές εισοδημάτων και κοινωνικής βοήθειας προς τους φτωχούς και ονομάστηκε «Πρόγραμμα Οικογενειακής Βοήθειας» (***Bolsa Familia***). Σε οικονομικούς όρους το πρόγραμμα αποτελείτο από μια μηνιαία μεταφορά

εισοδήματος στους φτωχούς, με την προϋπόθεση ότι η λαμβάνουσα οικογένεια θα τηρούσε κάποια κοινωνικά κριτήρια και θα ακολουθούσε κάποιους όρους που αφορούσαν την εκπαίδευση και την υγεία των παιδιών¹⁷. Μεταξύ των ετών 2003 και 2006, οι οικογένειες που βοηθήθηκαν από το πρόγραμμα Bolsa Família αυξήθηκαν από 3.6 σε 10.9 εκατομμύρια (οικογένειες). Αυτές αποτελούσαν σχεδόν το 100% των οικογενειών κάτω από τα όρια της φτώχειας. Στα τέλη του 2006 περίπου 45.8 εκατομμύρια άνθρωποι βοηθήθηκαν από το πρόγραμμα, περίπου το 25% του πληθυσμού.

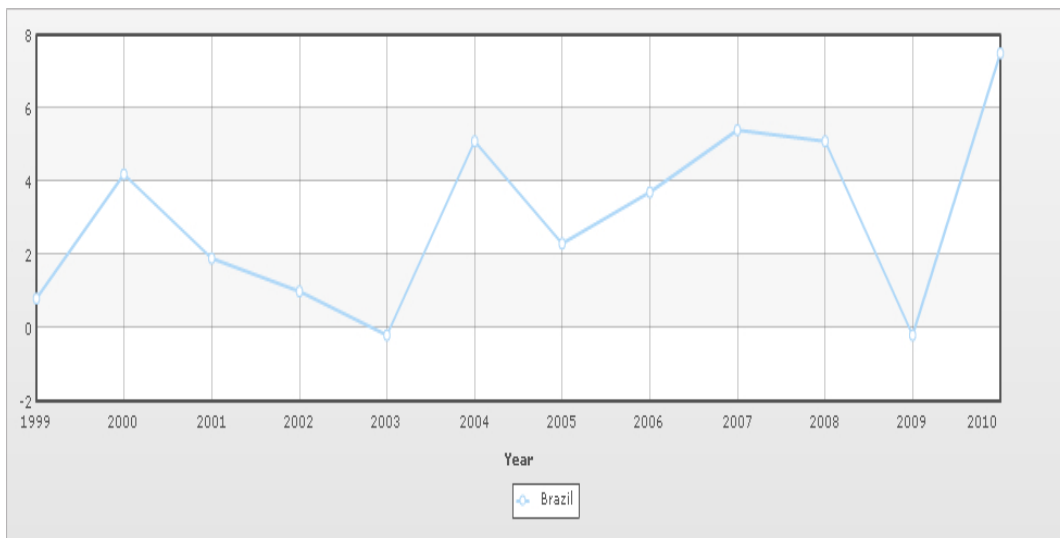
Το δεύτερο πρόγραμμα διανομής εισοδήματος στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που επιχείρησε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ήταν το «*LOAS*», το οποίο ρύθμιζε το ελάχιστο εισόδημα για άτομα με ειδικές ανάγκες και άλλες κοινωνικές ομάδες, όπως και για τους συνταξιούχους. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό κάθε άτομο το οποίο είχε ξεπεράσει τα 65 έτη ή είχε κάποιου είδους αναπηρία θα λάμβανε ένα ελάχιστο εισόδημα από την κυβέρνηση, ασχέτως αν αυτό είχε συνεισφέρει στην κοινωνική ασφάλιση. Πολλοί αναλυτές προέβησαν σε κριτική του προγράμματος αυτού, με την αιτιολόγηση ότι έδινε κίνητρο στους φτωχούς να μη συνεισφέρουν στην κοινωνική ασφάλιση. Από την άλλη πλευρά οι υπερασπιστές του προγράμματος αντιτείνουν ότι το LOAS στοχεύει ακριβώς στα άτομα αυτά τα οποία έχουν τόσο χαμηλό εισόδημα που αδυνατούν να συνεισφέρουν στην κοινωνική ασφάλιση. Επιπλέον υποστηρίζουν ότι κοινωνικές εισφορές από ανθρώπους κάτω από το όριο της φτώχειας δε μπορούν να έχουν μεγάλη επίδραση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Η συνολική τιμή μεταφοράς εισοδημάτων μέσω του LOAS ήταν 0.3% του ΑΕΠ για το 2003 και έφτασε 0.6% του ΑΕΠ το 2006. Το ποσοστό του πληθυσμού που ωφελήθηκε έφτασε το 1.5% του συνολικού πληθυσμού. Το LOAS θεωρήθηκε πολύ αποτελεσματικό στην καταπολέμηση της φτώχειας κυρίως μεταξύ των ατόμων της τρίτης ηλικίας σε αγροτικές περιοχές.

Το τρίτο πρόγραμμα κοινωνικής βοήθειας ήταν η μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης. Η κυριότερη συνεισφορά της κυβέρνησης Lula ήταν η αύξηση της μεταφοράς εισοδήματος μέσω της πραγματικής τιμής του κατώτατου μισθού. Ο πραγματικός ελάχιστος μισθός αυξήθηκε κατά 27.5% μεταξύ 2002 και 2006, ενώ το ΑΕΠ προς άτομο (GDP per capita) αυξήθηκε μόνο κατά 7.9%. Αυτό βοήθησε και το εισόδημα του ενεργού εργατικού πληθυσμού, ειδικά των εργατών σε δουλειές χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις σε προσόντα στον τομέα των υπηρεσιών, δίνοντας τους μεγαλύτερη δύναμη διαπραγμάτευσης στην αγορά εργασίας. Πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι παρά τη βελτίωση στην αγορά εργασίας μετά το 2003, στο τέλος της πρώτης θητείας

του Lula η ανεργία βρισκόταν ακόμη σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με τα διεθνή πρότυπα, και η βελτίωση παρατηρείτο συσσωρευμένη μόνο στις εργασίες χαμηλού κόστους. Είναι τέλος σημαντικό να σημειώσουμε ότι όσον αφορά τη φτώχεια, η κατάσταση βελτιώθηκε σημαντικά, με ένα 7.4% του πληθυσμού να μη βρίσκεται πλέον κάτω από το όριο της φτώχειας.

Ταυτόχρονα με τα ανωτέρω προγράμματα, έτρεχε και το «Πρόγραμμα Ωθησης της Ανάπτυξης» (PAC), το οποίο είχε συνολικό προϋπολογισμό \$646 δις reais (US \$353 δισεκατομμύρια) το 2010, και ήταν το κύριο πρόγραμμα επενδύσεων της διακυβέρνησης Lula. Σκοπός του ήταν να τονώσει τις υποδομές της χώρας, και να δώσει ώθηση στον ιδιωτικό τομέα ώστε να δημιουργήσει περισσότερες θέσεις εργασίας. Ο τομέας των κοινωνικών και αστικών υποδομών έλαβε περίπου US \$46 δις. Μαζί με τις αυξήσεις στα μισθολογικά επίπεδα, τα οποία χαρακτηρίστηκαν από μια αύξηση κατά 54% πραγματικής αύξησης στο ελάχιστο εισόδημα, τα προγράμματα αυτά είχαν τεράστιο αντίκτυπο στην προσπάθεια ανακούφισης του φτωχότερου πληθυσμού στη χώρα, καθώς περίπου 25 εκατομμύρια βραζιλιάνοι κατάφεραν να βγουν από τη φτώχεια μεταξύ των ετών 2002 και 2010.

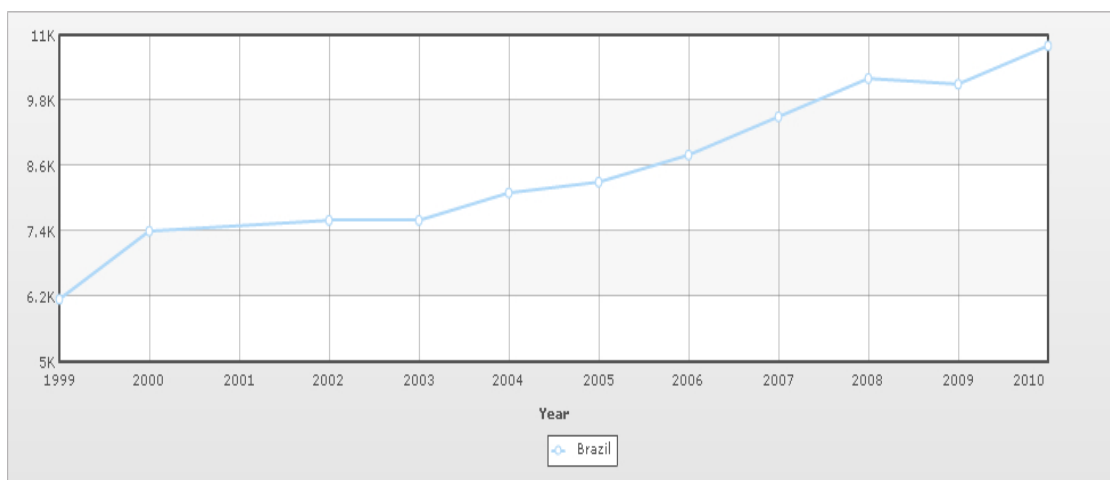
Όπως φαίνεται και στο σχήμα 10 της επόμενης σελίδας, η Βραζιλία καθ'όλη τη διάρκεια της διακυβέρνησης Lula γνώρισε μια σταθερή αν και μετριοπαθή ανάπτυξη, η οποία, αντιπαραβάλλοντας την με τα στοιχεία περί πληθωρισμού και ανεργίας (βλ. Πίνακες Παραρτήματος Α), και τα στοιχεία του σχήματος 11 (βλ. Σελίδα 78) περί ΑΕΠ προς άτομο¹⁸, αποτελεί ουσιαστικά ένα στέρεο βήμα της οικονομίας που είχε αντίκτυπο στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας. Το μέσο εισόδημα παρουσίασε μεγάλη αύξηση μέσα στη δεκαετία, όπως και η αγοραστική δύναμη του μέσου βραζιλιάνου. Τα κοινωνικά προγράμματα βοήθησαν μεγάλο ποσοστό της χώρας να ξεφύγει από τη φτώχεια και να αναζητήσει νέες ευκαιρίες. Ο πληθωρισμός συγκρατήθηκε σταθερά σε μονοψήφια επίπεδα, ενώ και η ανεργία, με εξαίρεση το 2003, ήταν σταθερά κάτω από το 10%. Αυτό ήταν πολύ σημαντικό για την πλειοψηφία του βραζιλιάνικου λαού, σε μια χώρα που μαστιζόταν από συντριπτικές ανισότητες στον πληθυσμό της.

Έτος	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
%	0.8	4.2	1.9	1	-0.2	5.1	2.3	3.7	5.4	5.1	-0.2	7.5

Σχήμα 10: ΑΕΠ – Πραγματική Ανάπτυξη (Brazil: 1999-2010)

Πηγή: www.indexmundi.com

Έτος	1999	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GDP per capita (US\$)	6,150	7,400	7,600	7,600	8,100	8,300	8,800	9,500	10,200	10,100	10,800

Σχήμα 11: ΑΕΠ προς άτομο (GDP per capita – PPP)

Πηγή: www.indexmundi.com

6.3 Η αμφισβήτηση

Η θητεία του Lula έγινε αντικείμενο κριτικής επίσης καθώς ο πρόεδρος στηρίχθηκε σε τοπικούς πολιτικούς βαρόνους, όπως ο Jose Sarney, ο Fernando Collor και άλλοι, ώστε να επιτευχθεί πλειοψηφία στο Κογκρέσο. Κριτική επίσης γίνεται για τις σχέσεις του με το αριστερό κομμάτι του Εργατικού Κόμματος, καθώς αναλυτές φοβούνται ότι αρκετές φορές ενδίδει στις πιέσεις τους για μεγαλύτερο κρατικό έλεγχο στα Μ.Μ.Ε. και γενικά ευρύτερη κρατική παρέμβατικότητα. Το 2004 προώθησε τη δημιουργία δύο φορέων, του «Ομοσπονδιακού Συμβουλίου Δημοσιογραφίας» (CFJ), και του «Εθνικού Φορέα Κινηματογράφου». Και οι δύο προτάσεις τελικά δεν προχώρησαν καθώς υπήρχαν ανησυχίες ότι θα οδηγούσαν σε εκτεταμένη κρατική παρέμβαση και περιορισμό της ελευθερίας του λόγου.

Ο Fernando Cardoso είχε κατηγορήσει το Luis Inacio Lula da Silva ότι δεν αναγνώρισε ποτέ τα θετικά επιτεύγματα της προηγούμενης κυβέρνησης.

Τα παραπτώματα της κυβέρνησης Lula δε στάθηκαν ικανά να πλήξουν τη δημοτικότητα και την ευρεία αποδοχή που απολάμβανε ο πρόεδρος καθ'όλη τη διάρκεια της θητείας του. Ενώ το σκάνδαλο mensalão απείλησε σε κάποια στιγμή την κυβέρνηση, λίγο πριν τις εκλογές του 2006, ο Lula βγήκε θριαμβευτής, με τον αντίπαλό του να παίρνει μικρότερο ποσοστό στο δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών, σε σχέση με τον πρώτο γύρο. Γίνεται κατανοητό ότι ο λαός της Βραζιλίας δεν ήταν έτοιμος να αποχωριστεί τον ηγέτη που έκανε τη Βραζιλία μια από τις ανερχόμενες μεγάλες δυνάμεις και έβγαλε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού από τη φτώχεια, έδωσε δουλειά σε ένα μεγάλο αριθμό βραζιλιάνων και βοήθησε στο να αμβλυνθούν οι χαοτικές κοινωνικές ανισότητες στο εσωτερικό της χώρας.

Αυτό γίνεται φανερό και από τις εκλογές του 2010, όπου η διάδοχος του Lula, *Dilma Rousseff*, πήρε το προεδρικό χρίσμα επικρατώντας του αντιπάλου της Jose Serra. Η Rousseff είχε χριστεί απευθείας από τον ίδιο το Lula ως διάδοχός του. Η ίδια είχε χριστεί υπουργός ενέργειας το 2003 και το 2005 έγινε επικεφαλής του πολιτικού του γραφείου, μέχρι και το Μάρτιο του 2010. Κατά της διάρκεια της προεκλογικής της εκστρατείας άφησε να καταστεί σαφές ότι εκπροσωπεί τη συνέχιση του έργου του Luis Inacio Lula da Silva.

7. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

—

Την πρώτη Ιανουαρίου του 2011 τα ηνία της Βραζιλίας ανέλαβε η διάδοχος του Luis Inacio Lula da Silva, *Dilma Rousseff*. Ήταν η πρώτη γυναίκα που γινόταν πρόεδρος της χώρας. Η ίδια απέσπασε πάνω από το 56% των ψήφων στο δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών, με αντίπαλο τον Jose Serra του PSDB, και πρώην δήμαρχο του Σάο Πάολο.

Το έργο της νέας προέδρου της Βραζιλίας δεν είναι σίγουρα εύκολο, καθώς η χώρα, αν και πλέον έχει σταθερές οικονομικές βάσεις, τα προβλήματα δεν έχουν πάψει να υπάρχουν. Παρά τη μεγάλη προσπάθεια του Lula να εξαλείψει τη φτώχεια, το 26% των βραζιλιάνων ζει ακόμη κάτω από το όριο της φτώχειας. Το 2010 ήταν μια καλή χρονιά για τη χώρα, καθώς έπειτα από ένα έτος που χαρακτηρίστηκε από ύφεση (-0.2% του ΑΕΠ), σημειώθηκε αλματώδης ανάπτυξη στα επίπεδα του 7.5% του ΑΕΠ, και μια πρωτοφανής μείωση στα επίπεδα της ανεργίας, η οποία έκλεισε στο 6.2%.

Οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν τις δύο προηγούμενες δεκαετίες καθιστούν τη χώρα ικανή να ανταπεξέλθει την παγκόσμια οικονομική κρίση. Οι δημοσιονομική και νομισματική πολιτική του παρελθόντος είχαν ως αποτέλεσμα τον έλεγχο του μόνιμου πληθωριστικού προβλήματος και τη βελτίωση των ισοζυγίων εμπορίου και πληρωμών. Η Βραζιλία έφτιαξε μια ισχυρή ασπίδα αποθεμάτων ξένου συναλλάγματος ενώ η οικονομία μπόρεσε να αναπτυχθεί ποικιλοτρόπως κυρίως μέσω της βιομηχανίας και του κλάδου των υπηρεσιών. Η επιχειρησιακή ανάπτυξη θα δεχθεί επιπλέον ώθηση από το μεγάλο αριθμό ανθρώπων που εγκαταλείπουν τη φτώχεια και μπαίνουν στη μεσαία τάξη, δίνοντας ώθηση και στην κατανάλωση. Οι αγορές θεωρούν τη Βραζιλία ως μια αγορά που προσφέρει ακόμη μεγάλες ευκαιρίες, κάτι που σίγουρα θα βοηθήσει στις επενδύσεις.

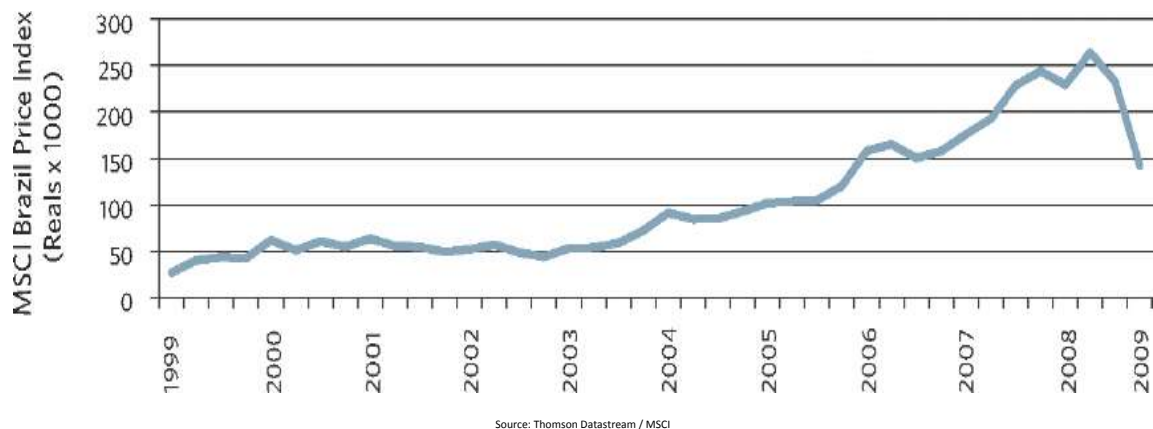
Μετά από πλεονασματικούς προϋπολογισμούς ετών η Βραζιλία έχει καταφέρει να συγκεντρώσει πάνω από US \$200 δισεκατομμύρια αποθεματικού ξένου συναλλάγματος, κάτι που της δίνει τη δυνατότητα να ανταποκριθεί στις εξωτερικές υποχρεώσεις της. Τον Αύγουστο του 2008 η S&P βαθμολόγησε θετικά το χρέος της Βραζιλίας (BBB-), βγάζοντάς το από την κερδοσκοπική και εισάγοντάς το στην επενδυτική βαθμίδα. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι

επενδυτές είναι πρόθυμοι να στηρίξουν τη βραζιλιάνικη οικονομία, κάτι που δίνει στη χώρα άνεση για ευελιξία στις εφαρμοζόμενες πολιτικές.

Το 1997 η χώρα εμφάνιζε εμπορικό έλλειμμα της τάξης των 6.8 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, ενώ το 2006 κατάφερε να εμφανίσει πλεόνασμα 45 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, ένα αποτέλεσμα τουλάχιστον εντυπωσιακό, ευνοούμενο βέβαια και από το γενικότερα ευνοϊκό οικονομικό διεθνές περιβάλλον. Σε όλο αυτό το διάστημα η Βραζιλία αύξησε τον αριθμό των εμπορικών συνεργατών της, συμπεριλαμβάνοντας αναπτυσσόμενα κράτη, τα οποία βρίσκονταν σε θετική οικονομική τροχιά. Η παράλληλη ανάπτυξη και ποικιλότητα στον κατασκευαστικό τομέα δυναμώνει την οικονομία της χώρας και την αυτάρκειά της (οι εξαγωγές βρίσκονται στο 15-20% του ΑΕΠ), με αποτέλεσμα να θωρακίζουν την οικονομία σε περίπτωση ύφεσης. Οι επενδυτές είναι πρόθυμοι να τοποθετήσουν τα χρήματά τους πλέον στην οικονομία της Βραζιλίας, και τα εμπορικά πλεονάσματα που παρουσιάζει βοήθησαν στη μείωση του χρέους σε λιγότερο του 15% του ΑΕΠ (2008), σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα. Τα διεθνή αποθεματικά της σκαρφάλωσαν στα US \$203 δις, το οποίο αποτελεί μιας πρώτης τάξεως άμυνα σε περίπτωση ξαφνικής μαζικής φυγής κεφαλαίων. Η ίδια η χώρα κατάφερε να αλλάξει την εικόνα του κράτους με μια εύθραυστη οικονομία και ένα νόμισμα έρμαιο των διεθνών αγορών.

Ο έλεγχος του πληθωρισμού βοήθησε στη μείωση των επιτοκίων. Επιχειρήσεις και επενδυτές μπορούν πλέον να κάνουν μακροπρόθεσμα σχέδια κερδοφορίας και επεκτασιμότητας των επιχειρήσεών τους. Οι εργατικές συμβάσεις δίνουν μια προβλεψιμότητα στην μισθολογική εικόνα, σε χαμηλότερα κόστη για τις επιχειρήσεις, και σε ένα σταθερό κλείσιμο των συμβολαίων κινδύνου για τα κρατικά ομόλογα. Η επιχειρησιακή ανάπτυξη θα δεχθεί μεγάλη ώθηση από την είσοδο στη μεσαία τάξη μεγάλου αριθμού βραζιλιάνων που εγκαταλείπουν τη φτώχεια. Από το 2002 πάνω από 15 εκατομμύρια κατάφεραν να ανέβουν πάνω από τα όρια της φτώχειας. Βελτιώσεις στους τομείς της υγείας, της παιδείας, και της ανεργίας καθιστούν ακόμα πιο ευνοϊκή την όλη εικόνα, και οι βαθιές ανισότητες που επί δεκαετίες ταλάνιζαν τη Βραζιλία έχουν αρχίσει να υποχωρούν. Αυτό δίνει μια γερή βάση για ανάπτυξη, καθώς αυξάνονται τόσο η κατανάλωση όσο και οι επενδύσεις.

Τη δεκαετία 1998-2008 ο χρηματιστηριακός δείκτης της χώρας πενταπλασιάστηκε σε όρους τοπικού νομίσματος, ακόμα και μετά την πτώση κατά 42% το 2007. Μεγάλο μέρος της ανόδου του βραζιλιάνικου χρηματιστηρίου μπορεί να αποδοθεί στην έκρηξη των τιμών των αγαθών την τελευταία δεκαετία.

Σχήμα 12: Η δεκαετής έκρηξη τιμών των μετοχών στη Βραζιλία

Πηγή: Thomson Datastream / MSCI

Οι επενδύσεις στη χώρα δεν προβλέπεται να σταματήσουν, παρόλη την ανησυχία λόγω της οικονομικής κρίσης. Το στιβαρό τραπεζικό σύστημα, τα προβλεπόμενα χαμηλότερα επιτόκια σε σχέση με το παρελθόν, οι σχετικά χαμηλές τιμές των βραζιλιάνικων μετοχών που σε διεθνές επίπεδο θεωρούνται ακόμη ως μεγάλες ευκαιρίες (είναι χαρακτηριστικό ότι οι το βραζιλιάνικο χρηματιστήριο εμφανίζει έναν από τους χαμηλότερους δείκτες P/E, ο οποίος αφορά τα περιθώρια κέρδους – μικρός λόγος P/E σημαίνει μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους), αλλά και οι μεγάλες ευκαιρίες που κρύβονται επενδυτικά στο εσωτερικό της χώρας, βοηθάνε στο να διατηρηθεί το ενδιαφέρον των επενδυτών στο ακέραιο.

Ενώ βέβαια οι μεταρρυθμίσεις του παρελθόντος είχαν σημαντικά αποτελέσματα τα τελευταία δέκα χρόνια, υπάρχουν ακόμη μεγάλα περιθώρια βελτίωσης. Το κινήγι για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς είχε ως αποτέλεσμα μια ξαφνική άνοδο στη φορολογία, αλλά και στις δαπάνες, ειδικά για το κρατικό μισθολόγιο. Σε μια επιβραδυνόμενη οικονομία ίσως χρειαστεί μεγαλύτερη δημοσιονομική αυστηρότητα για να διατηρηθούν ισοσκελισμένοι οι προϋπολογισμοί. Το φορολογικό πλαίσιο χρειάζεται σίγουρα βελτιώσεις ώστε να δώσει μεγαλύτερα κίνητρα στις επιχειρήσεις για ανάπτυξη. Εκτός από τη φορολογία, ένας άλλος τομέας που πρέπει να αντιμετωπισθεί είναι αυτός της κοινωνικής ασφάλισης, της εργατικής εκπαίδευσης και της γραφειοκρατίας, ώστε οι επενδυτές να δουν τη χώρα ως ακόμη μεγαλύτερη επενδυτική ευκαιρία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η κυβέρνηση δεν επέτρεψε την ανάδυση μιας δευτερεύουσας αγοράς που θα καθιστούσε δυνατή την ανταλλαγή μεταξύ παλαιού και νέου νομίσματος, όπως είχε προταθεί από κάποιους οικονομολόγους.

2. Ο όρος "The Washington Consensus" επινοήθηκε το 1989 από τον οικονομολόγο John Williamson για να περιγράψει ένα σύνολο οικονομικών μέτρων τα οποία θεώρησε ότι αποτελούσαν το πρότυπο μεταρρυθμιστικό πακέτο για αναπτυσσόμενα κράτη βρισκόμενα σε οικονομική κρίση, όπως προωθήθηκε από ιδρύματα που εδρεύουν στην Washington, όπως το Δ.Ν.Τ., η Παγκόσμια Τράπεζα κλπ. Ο συνδυασμός των μέτρων από τα οποία χαρακτηριζόταν ήταν σε γενικές γραμμές: (a) Μια επίθεση στον πληθωρισμό μέσω δραστηκής δημοσιονομικής προσαρμογής, (b) ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων, (c) απελευθέρωση του εμπορίου και κατάργηση πολλών δασμών, (d) επικράτηση των επιτοκίων της αγοράς, και (e) άνοιγμα των περισσότερων τομέων σε ξένες επενδύσεις.

3. Ένας ευρύτερος ορισμός για το τι αποτελεί το χρήμα. Το M4 συμπεριλαμβάνει καταθέσεις σε τράπεζες και διάφορους άλλους οργανισμούς και επίσης χρήμα που παράγεται από δάνεια και υπεραναλήψεις.

4. Φόροι και άλλοι κυβερνητικοί λογαριασμοί που είχαν εκδοθεί πριν από το πάγωμα μπορούσαν να πληρωθούν με το παλαιό νόμισμα, δημιουργώντας ρωγμές όσον αφορά το σχέδιο για τη ρευστότητα, τις οποίες φυσικά έσπευσε να εκμεταλλευτεί ο ιδιωτικός τομέας. Επίσης, διάφορες μορφές ειδικών εξαιρέσεων βρήκαν θέση στην πολιτική της κυβέρνησης, οι οποίες συγκεντρωτικά έπληξαν το στόχο της κυβέρνησης για μειωμένη ζήτηση.

5. Ο Cardoso ήταν κοινωνιολόγος, καθηγητής Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο του Σάο Πάολο, καθώς και στο Paris-Nanterre University. Τιμήθηκε με το "Prince of Asturias Award" πάνω στις διεθνείς σχέσεις.

6. πληθ. reais

7. Η ποσότητα των τραπεζογραμματίων και των κερμάτων σε κυκλοφορία μεταξύ των ιδιωτών συν την ποσότητα που διακατέχει το τραπεζικό σύστημα

8. (pp 50) Άλλη μια μέτρηση της παροχής χρήματος. Περιλαμβάνει, επιπροσθέτως του M0, την πιστωτική ικανότητα της Κεντρικής Τράπεζας.

9. Το συνολικό κόστος, αν και δεν αποκαλύφθηκε ποτέ, υπολογίζεται γύρω στα 20 δις δολάρια, περίπου το 3% του ΑΕΠ της Βραζιλίας.

10. Δείκτης Gini: Μετρά την ανισοκατανομή μεταξύ τιμών μιας κατανομής συχνότητας (πχ επίπεδα εισοδήματος). Η τιμή μηδέν εκφράζει τέλεια ισοκατανομή. Η τιμή 1 (100 σε κλίμακα %) εκφράζει μέγιστη ανισοκατανομή μεταξύ τιμών. Βρίσκει εφαρμογή σε διάφορες επιστήμες όπως κοινωνιολογία, επιστήμες υγείας, οικολογία, χημεία, μηχανική κα. Παγκοσμίως ο δείκτης Gini για το φάσμα του εισοδήματος ποικίλει από τιμή 0.24 (Σουηδία) ως και τιμή 0.70 (Ναμίμπια).

11. Δείκτης Theil: Στατιστικό μέτρο για τη μέτρηση των οικονομικών ανισοτήτων.

12. Οι συμφωνημένοι δημοσιονομικοί στόχοι μιλούσαν για πρωτογενή πλεονάσματα 2.6%, 2.8%, και 3% ως ποσοστό του ΑΕΠ για τα έτη 1999, 2000, και 2001 αντίστοιχα.

13. Ο μέσος πληθωρισμός για το 1999 ήταν 4.86%.

14. Οι αγορές φοβόντουσαν ότι η άνοδος του Εργατικού Κόμματος στην εξουσία θα σήμαινε και μια ενδεχόμενη άρνηση της κυβέρνησης για την εξυπηρέτηση του χρέους. Αυτό είχε διαφανεί και στις δημοτικές εκλογές στα τέλη του 2000, καθώς η αριστερά έθετε εκείνη την περίοδο το εν λόγω δίλημμα στους ψηφοφόρους.

15. Η πλειοψηφία των κυβερνητικών ομολόγων ήταν άμεσα ή έμμεσα δεμένα με το αμερικάνικο δολλάριο.

16. Γεωμετρικοί μέσοι

17. Τα παιδιά θα έπρεπε να παρακολουθούν τη βασική εκπαίδευση και η οικογένεια θα έπρεπε να συμμετέχει στον υποχρεωτικό εμβολιασμό, καθώς και σε προγράμματα υγείας προ και μετά γεννήσεως των τέκνων.

18. GDP per capita (PPP): Το ΑΕΠ ως ισοτιμία αγοραστικής δύναμης διαιρεμένο με τον πληθυσμό της χώρας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ (1980-2010)

Πηγή: [International Monetary Fund](#) - 2011 World Economic Outlook

Έτος	Πληθωρισμός – μέσος όρος τιμών κατανάλωσης
1980	90.227
1981	101.725
1982	100.543
1983	135.028
1984	192.122
1985	225.989
1986	147.143
1987	228.336
1988	629.115
1989	1430.723
1990	2947.733
1991	477.387
1992	1022.451
1993	1927.381
1994	2075.827
1995	66.008
1996	16.006
1997	6.926

1998	3.209
1999	4.858
2000	7.056
2001	6.835
2002	8.425
2003	14.784
2004	6.597
2005	6.884
2006	4.196
2007	3.638
2008	5.672
2009	4.899
2010	5.037

Έτος	Ποσοστό Ανεργίας	Ποσοστιαία Μεταβολή
1980	6.5	
1981	8.1	24.62 %
1982	6.4	-20.99 %
1983	6.7	4.69 %
1984	7.1	5.97 %
1985	5.3	-25.35 %
1986	3.6	-32.08 %
1987	3.7	2.78 %
1988	3.85	4.05 %
1989	3.35	-12.99 %
1990	4.28	27.76 %
1991	4.83	12.85 %
1992	5.8	20.08 %
1993	5.43	-6.38 %
1994	4.641	-14.53 %

1995	4.65	0.19 %
1996	5.433	16.84 %
1997	5.684	4.62 %
1998	7.597	33.66 %
1999	7.6	0.04 %
2000	7.1	-6.58 %
2001	11.265	58.66 %
2002	11.668	3.58 %
2003	12.3	5.42 %
2004	11.466	-6.78 %
2005	9.824	-14.32 %
2006	9.968	1.47 %
2007	9.289	-6.81 %
2008	7.9	-14.95 %
2009	8.1	2.53 %
2010	6.7	-17.28 %

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΒΡΑΖΙΛΙΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Τοποθεσία: Ανατολική Νότια Αμερική, συνορεύει με τον Ατλαντικό Ωκεανό

Έκταση: 8514877 km² (5^η στον κόσμο) – Ξηρά 8459417 km² – η μεγαλύτερη χώρα στη Ν.Αμερική

Σύνορα: 16885 km – Συνορεύει με τις Αργεντινή, Βολιβία, Κολομβία, Γαλλική Γουιάνα, Γουιάνα, Παραγουάη, Περού, Σουρινάμ, Ουρουγουάη, Βενεζουέλα

Ακτογραμμές: 16885 km

Κλίμα: Κυρίως τροπικό

Υψόμετρο: Ατλαντικός Ωκεανός 0 m – Όρος Pico da Neblina 2994 m

Περιβάλλον: Η αποψίλωση των δασών του Αμαζονίου καταστρέφει τη χλωρίδα και θέτει σε κίνδυνο την πανίδα της περιοχής. Πραγματοποιείται παραεμπόριο προστατευόμενων ειδών. Μεγάλη ατμοσφαιρική ρύπανση στο Rio de Janeiro και στο Sao Paulo. Μόλυνση του εδάφους και του υδροφόρου ορίζοντα από παράνομες μεταλλευτικές δραστηριότητες. Περιβαντολογική μόλυνση από πετραλαϊκές κηλίδες.

Η Βραζιλία είναι μέλος σε διάφορες περιβαντολογικές οργανώσεις και συμφωνίες: Antarctic-Environmental Protocol, Antarctic-Marine Living Resources, Antarctic Seals, Antarctic Treaty, Biodiversity, Climate Change, Climate Change-Kyoto Protocol, Desertification, Endangered Species, Environmental Modification, Hazardous Wastes, Law of the Sea, Marine Dumping, Ozone Layer Protection, Ship Pollution, Tropical Timber 83, Tropical Timber 94, Wetlands, Whaling

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Εθνικές Ομάδες: Λευκοί 53.7%, Μιγάδες 38.5%, Έγχρωμοι 6.2%, Λοιποί (Ιάπωνες, Άραβες κλπ) 0.9%

Γλώσσες: Πορτογαλικά (επίσημη γλώσσα) - Ισπανικά, Γερμανικά, Γιαπωνέζικα, Αγγλικά, Amerindian (σε μικρά ποσοστά)

Θρησκείες: Καθολικοί 73.6%, Προτεστάντες 15.4%, Πνευματιστές 1.3%, Bantoo-voodoo 0.3%, Λοιπές θρησκείες 1.3%

Πληθυσμός: 203429773 (εκτιμήσεις Ιούνιος 2011) – 5^η χώρα στον κόσμο σε πληθυσμό

Ηλικιακή κατανομή: 0-14 ετών: 26.2%, 15-64 ετών: 67%, 65+ ετών: 6.7%

Μέση Ηλικία: Άνδρες 28.5 έτη, Γυναίκες 30.1 έτη, Σύνολο 29.3 έτη

Ρυθμός αύξησης πληθυσμού: 1.134%

Θνησιμότητα: 6.36 θάνατοι/1000 άτομα

Μετανάστευση: -0.09 μετανάστες/1000 άτομα

Αστικοποίηση: Το 87% του πληθυσμού κατοικεί σε αστικά κέντρα – 1.1% είναι ο ρυθμός αστικοποίησης ανά έτος

Μεγάλες πόλεις – πληθυσμός: Sao Paulo 19.96 εκατομμύρια, Rio de Janeiro 11.836 εκατομμύρια, Belo Horizonte 5.736 εκατομμύρια, Porto Alegre 4.034 εκατομμύρια, Brazilia 3.789 εκατομμύρια (2009).

Προσδόκιμο ζωής: 72.5 έτη (νούμερο 124 παγκοσμίως)

Υγεία: 9% του ΑΕΠ δαπανώνται για την υγεία - 1.72 γιατροί αντιστοιχούν στα 1000 άτομα - 2.4 νοσοκομειακές κλίνες ανά 1000 άτομα.

Παιδεία: 5.4% του ΑΕΠ δαπανώνται για την παιδεία – 88.6% του πληθυσμού έχει ικανότητες ανάγνωσης και γραφής

Ανεργία (ηλικίες 15-24): 17.8%

ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Όνομασία: Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Βραζιλίας

Πρωτεύουσα: Brasília

Διοικητικές Περιοχές: 26 πολιτείες και 1 ομοσπονδιακή περιοχή: Acre, Alagoas, Amapa, Amazonas, Bahia, Ceara, Distrito Federal*, Espirito Santo, Goias, Maranhao, Mato Grosso, Mato Grosso do Sul, Minas Gerais, Para, Paraiba, Parana, Pernambuco, Piaui, Rio de Janeiro, Rio Grande do Norte, Rio Grande do Sul, Rondonia, Roraima, Santa Catarina, Sao Paulo, Sergipe, Tocantins

Ανώτατος Διοικητικός Κλάδος: Πρόεδρος Dilma Rousseff (από την 1^η Ιανουαρίου 2011) – Αντιπρόεδρος Michel Temer

Συμμετογή σε διεθνείς οργανισμούς: AfDB, BIS, CAN, CPLP, FAO, FATF, G-15, G-20, G-24, G-77, IADB, IAEA, IBRD, ICAO, ICC, ICRM, IDA, IFAD, IFC, IFRCS, IHO, ILO, IMF, IMO, IMSO, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO, ITSO, ITU, ITUC, LAES, LAIA, LAS (observer), Mercosur, MIGA, MINURSO, MINUSTAH, NAM (observer), NSG, OAS, OPANAL, OPCW, Paris Club (associate), PCA, RG, SICA (observer), UN, UNASUR, UNCTAD, UNESCO, UNFICYP, UNHCR, UNIDO, Union Latina, UNISFA, UNITAR, UNMIL, UNMISS, UNMIT, UNOCI, UNWTO, UPU, WCO, WFTU, WHO, WIPO, WMO, WTO.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΑΕΠ: US \$2.284 τρισεκατομμύρια (εκτιμήσεις 2011) – 8^η χώρα στον κόσμο - Ανάπτυξη 2.8% σύμφωνα με εκτιμήσεις για το 2011

ΑΕΠ προς κάτοικο (GDP per capita): US \$11600 (100^η χώρα στον κόσμο)

ΑΕΠ ανά τομέα οικονομίας: Γεωργία 5.8%, Βιομηχανία 26.9%, Υπηρεσίες 67.3%

Εργατικό δυναμικό: 104.3 εκατομμύρια (2011) – 20% στη γεωργία, 14% στη βιομηχανία, 66% στον τομέα των υπηρεσιών.

Συνολικός δείκτης ανεργίας: 6.1%

Πληθυσμός κάτω από το όριο της φτώχειας: 26%

Κατανομή οικογενειακού εισοδήματος – Δείκτης Gini: 53.9

Επενδύσεις: 19% του ΑΕΠ

Προϋπολογισμός: Έσοδα US \$1.005 τρις – Έξοδα US \$930.9 δις – 2.9% του ΑΕΠ πρωτογενές πλεόνασμα (2011)

Φορολογία και λοιπά εισοδήματα: 39.9% του ΑΕΠ (2011)

Δημόσιο χρέος: 54.4% του ΑΕΠ (2011)

Πληθωρισμός: 6.9% (2011)

Ισοζύγιο πληρωμών: - \$63.5 δις (USD) (2011)

Εξαγωγές: US \$250.8 δις – 5.2% προς Κίνα, 9.6% προς Η.Π.Α., 9.2% προς Αργεντινή, 5.1% προς Ολλανδία, 4% προς Γερμανία.

Εισαγωγές: US \$219.6 δις – 15% από Η.Π.Α., 14.1% από Κίνα, 7.9% από Αργεντινή, 4.6% από Ν.Κορέα

Εξωτερικό χρέος: US \$410 δις (2011)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

• **Διαδικτυακές Πηγές**

- [1] History World. URL: <http://www.historyworld.net/>
- [2] Geographia. URL: <http://www.geographia.com/brazil/>
- [3] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Brazil
- [4] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Geography_of_Brazil
- [5] About.com URL:
<http://geography.about.com/od/specificplacesofinterest/a/geographyofbraz.htm>
- [6] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Brazilian_military_government
- [7] Brazil Travel. URL: <http://www.v-brazil.com/government/political-parties.html>
- [8] CIA - The World Factbook. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/br.html>
- [9] The Economist. URL: <http://www.economist.com/node/17147828>
- [10] Open Democracy. URL: <http://www.opendemocracy.net/arthur-ituassu/brazil-after-lula-left-vs-left>
- [11] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Economic_history_of_Brazil
- [12] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Brazil
- [13] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Presidents_of_Brazil
- [14] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Luiz_In%C3%A1cio_Lula_da_Silva
- [15] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Fernando_Henrique_Cardoso
- [16] Wikipedia. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rousseff>
- [17] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Fernando_Collor
- [18] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Brazil_economy
- [19] Wikipedia. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Elections_in_Brazil

• **Άρθρα**

- [1] L.C.Bresser-Pereira, “Brazil’s Inflation and the Cruzado Plan, 1985-1988”.
- [2] Maria D’Alva Gil Kinzo (1993), “The 1989 Presidential Election: Electoral Behaviour in a Brazilian City”, Journal of Latin American Studies, Vol. 25, No. 2, pp. 313-330.

- [3] Rafael Dix-Carneiro & Rasmus Jorgensen (2011), "Brazilian Exporter Dynamics Following the Argentine Crisis".
- [4] M. Faizul Islam (1998), "Brazil's Twin Deficits: An Empirical Examination".
- [5] Sean W Burges (2007), "Building a global southern coalition: the competing approaches of Brazil's Lula and Venezuela's Chavez", *Third World Quarterly*.
- [6] Karen L. Remmer (1990), "Democracy and Economic Crisis: The Latin American Experience", Cambridge University Press.
- [7] Manoel F.Meyer Bittencourt (2006), "Financial Development and Inequality: Brazil 1985-99", University of Bristol, Dpt. of Economics.
- [8] Fernando de Hollanda Barbosa and Paul D McNelis (1989), "Indexation and Inflationary Inertia: Brazil 1964-1985", *The World Bank Economic Review*, Vol 3, No 3, 339-357.
- [9] Anthony Galano III (1994), "International Monetary Fund Response to the Brazilian Debt Crisis: Whether the Effects of Conditionality have Undermined Brazil's National Sovereignty", *Pace International Law Review*.
- [10] Andy Klom, "Mercosur and Brazil: a European perspective".
- [11] Wendy Hunter and Timothy J. Power, "Rewarding Lula: Executive Power, Social Policy, and the Brazilian Elections of 2006".
- [12] Gilson Schwartz (1990), "Stabilization policies under political transition: Reform versus adjustment in Brazil, 1985-1989", *The Developing Economies*, XXVIII-1.
- [13] Daniel Treisman (2004), "Stabilization Tactics in Latin America: Menem, Cardoso, and the Politics of Low Inflation", The City University of New York.
- [14] Andre Averbug, "The Brazilian Economy in 1994-1999: From the Real Plan to Inflation Targets".
- [15] Dick Durevall (1998), "The Dynamics of Chronic Inflation in Brazil, 1968-1985", *Journal of Business & Economic Statistics*, Vol. 16, No. 4 (Oct. 1998), pp. 423-432.
- [16] Edmund Amann and Werner Baer (2000), "The Illusion of Stability: The Brazilian Economy Under Cardoso", *World Development* Vol. 28, No. 10, pp. 1805-1819
- [17] Eliana A. Cardoso and Albert Fishlow (1989), "The Macroeconomics of the Brazilian External Debt", University of Chicago Press, 1989.
- [18] Deepak Lal and Sylvia Maxfield (1992), "The Political Economy of Stabilization in Brazil", UCLA Dept of Economics, Working Paper #685

- [19] Nelson H. Barbosa-Filho (2008), “An Unusual Economic Arrangement: The Brazilian Economy during the First Lula Administration, 2003-2006”.
- [20] Alfredo Saad-Filho, “New Dawn or False Start in Brazil? The Political Economy of Lula’s Election”.
- [21] Ilan Goldfajn (2003), “The Brazilian Crisis, the Role of the IMF and Democratic Governability”.
- [22] Marcelo de Paiva Abreu and Rogerio L. F. Werneck, “The Brazilian economy from Cardoso to Lula: An interim view”.
- [23] Werner Bauer (1987), “The Resurgence of Inflation in Brazil, 1974-86”.
- [24] Sean W. Burges (2006), “Without Sticks or Carrots: Brazilian Leadership in South America During the Cardoso Era, 1992-2003”, *Bulletin of Latin American Research*, Vol. 25, No. 1, pp. 23-42.
- [25] Manuel A. R. Da Fonseca (1998), “Brazil’s Real Plan”, *Journal of Latin American Studies*, Vol. 30, No. 3, pp. 619-639.
- [26] Benedict Clements, “The Real Plan, Poverty, and Income Distribution in Brazil”, IMF, Fiscal Affairs Dept.
- [27] Luis Carlos Bresser Pereira (1991), “Populism and Economic Policy in Brazil”, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 33, No.2, pp. 1-21.
- [28] Escritos Seleccionados de Annibal Villela, “The Collor Plan and the Industrial and Foreign Trade Policy (PICE), 1990-1992.
- [29] L. C. Bresser Pereira and Yoshiaki Nakano, “Hyperinflation and Stabilization in Brazil: The First Collor Plan”.
- [30] Peter Flynn (1993), “Collor, Corruption and Crisis: Time for Reflection”, *Journal of Latin American Studies*, Vol. 25, No. 2, pp. 351-371.
- [31] Marcel Merette (1996), “Post-Mortem of a Stabilization Plan: The Collor Plan in Brazil”.
- [32] Marcio Moraes Valenca (2002), “The Politics of Giving in Brazil: The Rise and Demise of Collor (1990-1992)”, *Latin American Perspectives*, Vol. 29, No. 1, Brazil: The Hegemonic Process in Political and Cultural Formation, pp. 115-152.
- [33] Kurt Weyland (1993), “The Rise and Fall of President Collor and its Impact on Democracy”, *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 35, No. 1, pp. 1-37.

[34] The BNY Mellon ARX Macroeconomic Team (2009), “How Brazil’s Economic Reform is Paying off In the Crisis”